

HØGSKOLEN
I BERGEN

BERGEN UNIVERSITY COLLEGE

Fiendens barn?

Tyske barn på rekreasjonsopphold i

Norge etter siste verdenskrig

Anja Disa Gjøvåg Aase

Master i samfunnsfagdidaktikk

Avdeling for lærerutdanning

15.05.2014

Kandidatnr: 641

Sammendrag

Temaet for oppgaven er tyske barn som reiste på rekreasjonsopphold til Norge etter andre verdenskrig. Ettersom den foreliggende litteraturen om emnet er snevert, har formålet vært å undersøke hvordan arbeidet ble organisert og gjennomført i perioden 1945-1972, samt hvordan arbeidet ble fremstilt i avisene.

Jeg har selv gjennomført alle faser ved prosjektet. Arkiver i Riksarkivet, Stortingsmeldinger og ulike norske aviser danner kildematerialet til oppgaven. For å undersøke hvordan hjelpearbeidet ble fremstilt i avisene har jeg brukt elementer fra både narrativ- og diskursanalyse.

Mine undersøkelser viser at hjelpearbeidet var svært omfattende, og at flere instanser var involvert. Arbeidet med å overføre barna til Norge var et samarbeid mellom de ulike hjelpeorganisasjonene (Norges Røde Kors, Redd Barna, KFUK- KFUM Ungdomsaksjonen) sosialdepartementet, Norsk Flyktningråd, Sentralpasskontoret, Utenriksdepartementet og Helsedepartementet. Gjennom dette samarbeidet, samt en befolkning som var villig til å hjelpe, reiste over 10 000 tyske barn til Norge for å komme seg både fysisk og psykisk.

Andre del av oppgaven handler om hvordan hjelpearbeidet ble fremstilt i norske medier. Jeg har ved hjelp av reportasjer, leserinnlegg og artikler fra *Aftenposten*, *Dagbladet*, *Verdens Gang*, *Stavanger Aftenblad* og *Adresseavisen* fått et godt innsyn i fremstillingen. De typiske fortellingene i avisene fremstiller hjelpearbeidet kronologisk. Det første møtet med barna var når de ankom Norge. Deretter får leseren vite hvor bra barna har hatt det hos de snille nordmennene, og hvor godt oppholdet har gjort dem. Til sist møter man barna på avreisedagen. Da er alle barna sunne, men ofte triste for å måtte reise hjem. Disse narrative gjør det naturlig å dele analysen i to, *Det stakkarslige barnet* og *Den barmhjertige samaritan*. Fremstillingene i avisene er med å øke sympatiene til barna, samt å vise at hjelpearbeidet var nødvendig. Jeg tror at avisenes fremstilling av de stakkarslige barna var med å påvirke folks ønske om å hjelpe.

Abstract

The enemy's children?

German children who came to a sojourn in Norway for recreation after world war II.

The topic of this thesis is German children who came to a sojourn in Norway for recreation after World War II. Since the existing literature on the topic is narrow, my purpose has been to examine how the work was organized and conducted in the period from 1945 to 1972, as well as how the work was portrayed by the newspapers.

My main sources are archives in the National Archives of Norway, white papers and a selection of Norwegian newspapers. To examine how the humanitarian work was portrayed in the newspapers I have used narrative- as well as discourse analysis.

The humanitarian work involving German children was extensive, and several authorities were involved. The children were transferred to Norway in cooperation between the different humanitarian relief organizations (Norwegian Red Cross, Save the Children Norway, YMCA/YWCA Youth Organization), the Department of Social Affairs, Norwegian Refugee Council, the Central Passport Office the Department of Foreign Affairs and the Ministry of Health. Through this cooperation, and by the support of a positive and inclusive population, over 10 000 German children came to Norway to improve physically and mentally.

The second part of my thesis addresses how the humanitarian work was portrayed in the Norwegian media. I have used reports, letters to the editor and articles from five major Norwegian newspapers: *Aftenposten*, *Dagbladet*, *Verdens Gang*, *Stavanger Aftenblad* and *Adresseavisen*. Typical stories in these papers portray the humanitarian work chronologically. First we meet the children when they arrive in Norway. Then the reader gets to know how nicely the children have been treated by the Norwegians, and how positive their stay in Norway had been. Finally the reader meets the children on their last day of their sojourn in Norway. At this point they are all healthy, but sad to leave. By means of these narratives we can divide the analysis in two parts: *The poor child* and *the Good Samaritan*. Thus the reader's sympathy for the children increases and the public will be reminded of the necessity of the relief effort. Thus the newspapers affected the population's desire to help.

Førord

Jeg har nå tilbakelagt et utfordrende, interessant og travelt år med masterprosjektet om de tyske barna som reiste til Norge på rekreasjonsopphold. Kildearbeidet har vært krevende. Å finne de aktuelle arkivene, samt avisartiklene har tatt tid. Jeg er derfor glad for at jeg begynte tidlig. Arbeidet med masteroppgaven har gitt meg kunnskap som jeg ikke ville ha vært foruten. Arbeidet har også økt min interesse for historie.

Det er mange som fortjener takk for at denne oppgaven har blitt til. Først og fremst vil jeg takke min tålmodige veileder, John Ragnar Myking. Han har oppmuntret, korrigert og kommet med gode råd under hele arbeidet. Takk til medstudenter og lærere på seksjonen som har kommet med gode tilbakemeldinger på seminarene. Jeg vil trekke frem Sissel Rosland som har gitt meg gode tips til analysen, samt oppmuntrende samtaler.

Å skrive en masteroppgave er en krevende prosess. Uten familie og venner hadde denne prosessen vært vanskeligere. Oppmuntringene og støtten har vært gull verdt. Takk for at dere aldri ble lei av maset om de tyske barna, og at dere alltid er positive! Og takk til mamma som alltid tar telefonen når jeg trenger noen å enten dele min glede eller frustrasjon med.

En spesiell takk til min positive og tålmodige samboer, Ørjan. Han har sammen med min far og søster tatt seg tid til å lese korrektur. TAKK!

Bergen, 13. mai 2014.

Anja Disa Gjøvåg Aase.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Abstract	5
Forord	7
Innholdsfortegnelse	9
Diagram- og tabelloversikt	10
Kapittel 1. Innledning	11
1.2. Omfang og avgrensning	12
1.3. Tidligere forskning og litteratur	13
1.4. Problemstillingen	20
1.5. Kilde- og metodedel	20
1.5.1. Kilder	20
1.5.2. Metode	23
1.5.3. Aviser som historisk kilde	25
1.5.4. Analyse av avisene - diskurs- og narrativ analyse	26
Kapittel 2: Bakgrunn- norske holdninger	28
2.1. Holdninger til tyskere i den norske presse	29
2.2. "tyskerjenter" og "krigsbarn"	32
2.3. Holdninger til hjelpearbeidet i Tyskland	35
2.4. Sammendrag	37
Kapittel 3: Hjelpearbeidet organiseres	39
3.1. Europahjelpen - en ny organisasjon vokser frem	39
3.2. Flyktninger til Norge	42
3.3. Tyske barn til Norge?	43
3.4. De frivillige organisasjonene og deres motiver	46
3.5. Europahjelpen avvikles - Det Norske Flyktningråd overtar	49
3.7. Det nærmer seg slutten for hjelpearbeidet	52
3.8. Sammendrag	54
Kapittel 4. Organisasjonene og barna	56
4.1. Omfang	56
4.2. Hvem betalte for reisen?	61
4.3. Ulike typer barn	63
4.4. Uttak og transport til Norge	66
4.5. Pleieforeldre og helsekontroll	67
4.6. Forlengelse av oppholdet	72
4.7. Sammendrag	74
Kapittel 5. Avisenes fremstilling av hjelpearbeidet	77
5.1. Oss og de andre – et teoretisk utgangspunkt	77
5.2. Innledning	79
5.3. Det stakkarslige barnet	80
5.4. Den barmhjertige samaritan	85
5.5. "Oss" og "dem" - maktforholdet i teksten	90
5.6. Hvilken virkning hadde reportasjene?	94
5.7. Leserbrevene – ikke alle ville hjelpe	95
5.8. Konklusjon	97
6.1. Videre arbeid og relevans i dag	102
6.2. Avsluttende kommentar	103
Litteratur- og kilde liste	105
Trykte kilder	105

Internettssider	107
Kilder	109
Aviser	109
Stortingsmeldinger	111
Riksarkivet	112

Diagram- og tabelloversikt

Diagram 1. Barn på førstegangsbesøkende rekreasjonsopphold i Norge i regi av Norges Røde Kors i 1953-19561.	S.57
Diagram 2. Gutter og jenter på førstegangs rekreasjonsopphold i regi av Norges Røde Kors i 1953-1961.	S.58
Diagram 3. Barn på førstegangs rekreasjonsopphold i Norge i regi av Norges Røde Kors 1953-1961, fordelt på etter ankomstår og fødselsår.	S.59
Tabell 1. Fylkesvis fordeling av barn fra Østerrike og Tyskland på rekreasjonsopphold i Norge i 1957 og 1958 i regi av Norges Røde Kors.	S.71

Kapittel 1. Innledning.

1.1. Innledning og tema

Etter nesten seks år med krig i Europa, kapitulerte Tyskland den 8. mai 1945. Forholdene i Europa var vanskelige, og mange land stod overfor et omfattende gjenreisningsarbeid. Den tidligere okkupasjonsmakten lå i ruiner. Det meste av industrien var bombet, og 3,6 millioner hus var ødelagt. Landet hadde lidd det totale nederlag. Av de gjenværende tyskerne var 25 % over 30 år, to av tre var kvinner og rundt 8 millioner manglet bolig.¹ I Berlin hadde krigen halvert befolkningen. Det er anslått at 50 000 hjemløse og foreldreløse barn holdt til i ruinene.² Mange tyske menn hadde mistet livet under krigen, noe som gjorde at en tredjedel vokste opp uten far. Tiden etter krigen har derfor i Tyskland blitt kalt et fedreløst samfunn.³

Margit Utech-Bollert var en av de tusen barna som vokste opp i det sønderskutte Berlin. Da krigen var slutt, var Margit ti år gammel. Hun var eldst i en søskenflokk på fire, og familien slet med å få endene til å møtes. Under krigen hadde familien hatt nok mat, men i etterkrigstiden var hverdagen preget av sult. Hver og en måtte klare seg på fire tørre skraver med brød per dag. Margit minnes at moren hver morgen veide brødet, for å forsikre seg om at ingen hadde forsynt seg av det om natten.⁴

Etter krigens slutt rettet flere hjelpeorganisasjoner øynene mot Mellom-Europas befolkning. Ulike hjelpetiltak ble startet, og mange var beregnet for å hjelpe Berlins unge befolkning. I 1949 fikk den da 14 år gamle Margit beskjed at hun skulle få muligheten til å reise til Norge. Hun og 48 andre barn mellom 5 og 16 år var plukket ut, og skulle til Norge for å legge på seg og oppleve en bedre hverdag. Margit fikk tilbringe sommermånedene hos pleieforeldrene Ruth og Josef Larsen og deres to barn på Jevnaker.⁵

Reisen til landet i nord gikk først med tog gjennom DDR på harde trebenker. Deretter med båt til Sverige. Margit beskriver reisen som lang, men spennende. Best minnes hun hvor sjøsyk barna var, samt de fine togene som skulle frakte dem videre fra Sverige til Norge.

¹ Store Norske leksikon, http://snl.no/Tysklands_historie.

² Roll Hansen & Østbye, 1996:19.

³ Korsvold, 2008:176.

⁴ Aftenposten, 24.12.2006. url:

http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1580650.ece#Uyq_Pv3VtyQ.

⁵ Aftenposten, 24.12.2006. url:

http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1580650.ece#Uyq_Pv3VtyQ.

Da *Aftenposten* i 2006 laget en reportasje om Margit var hun over 70 år, men hun husket godt sommeroppholdet i Norge. Ved hjelp av tettskrevne dagboksider forteller hun om et ferieopphold som gav henne trygghet, frihet, selvtillit og som gjorde henne ti kilo tyngre.⁶ I ettertid føler hun takknemlighet over at hun fikk muligheten til å reise til den enkle familien på Jevnaker.

Margit var bare ett av barna som reiste til Norge på rekreasjonsopphold etter krigen. Tatt i betraktning antall barn som reiste til Norge, er det skrevet svært lite om bakgrunnen for hjelpetiltaket, hvordan arbeidet ble organisert eller hvor mange barn som fikk et slikt tilbud som Margit. Formålet med denne oppgaven er å kartlegge dette hjelpearbeidet. Jeg vil ta for meg organiseringen av det humanitære arbeidet, og hvordan arbeidet og barna ble fremstilt i norske media.

1.2. Omfang og avgrensning

Rekreasjonsopphold i Norge for utenlandske barn var ikke et nytt fenomen. Skandinaviske familier hadde etter første verdenskrig tatt imot såkalte ”wienerbarn” fra Østerrike og Tyskland på ”feiteferie”.⁷ Frem til 1924 arrangerte den norske komiteen i Wien transporter til Norge for rundt 6000 barn.⁸ Barna hadde lagt på seg, nytt frisk luft og levd under sunnere forhold i noen måneder. Rekreasjonsoppholdene etter andre verdenskrig hadde det samme formålet. Slikt hjelpearbeid var ikke særegent for Norge, også Sverige, England, Frankrike, Danmark og flere andre land tok imot barn på ferieopphold.⁹ Flere europeiske land hadde det vanskelig i årene etter krigen, og tusenvis av mennesker levde under dårlige forhold. Leforholdene gjorde at barn med ulike nasjonaliteter hadde behov for et opphold borte fra sitt eget hjemland. Østerrike, Finland, Tsjekkia, Polen, Spania, Tyskland og Ungarn var blant landene som sendte barn på norgesferie.¹⁰ For å avgrense undersøkelsen har jeg valgt å fokusere på barna som kom fra Tyskland, siden det var de som i første rekke ble oppfattet som ”fiendens barn”. Selv om de tyske barna både reiste til norske pleieførelde og til barnekolonier, vil jeg konsentrere meg om barn som bodde hjemme hos privatfamilier.

⁶ Aftenposten, 24.12.2006. url:

http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1580650.ece#.Uyq_Pv3VtyQ.

⁷ Disse kildene forteller om Wienerbarn i Skandinavia etter første verdenskrig: Adresseavisen, 29.08.1955. Zip-Sane, 1997:91-105.

Wienerbarna: <http://www.nrk.no/skole/programdetalj?topic=nrk:program/wienerbarna>

⁸ Zip-Sane, 1997:103.

⁹ Lindner, 1988: innledning, Dagbladet, 21.05.1948.

¹⁰ Larsen, 2007:25. Verdens Gang, 04.06.1948, Norges Røde Kors, Ra/Pa-0250/F/Fg/Fgb/L0415-L0417 & Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0418.

Det tok noen år før de første tyske barna kom til Norge. Organiseringen av hjelpearbeidet var en langsiktig prosess, som gradvis tok form. Hjelp til de vanskeligstilte landene ble likevel raskt et aktuelt tema etter at krigen tok slutt. Derfor vil oppgaven min starte allerede i 1945. 1972 var det siste året de norske hjelpeorganisasjonene hentet tyske barn til rekreasjonsopphold i Norge.¹¹ Året 1972 er derfor et naturlig slutt punkt for oppgaven. I analysen av avisene vil avgrensningen være annerledes. Der vil jeg ta for meg avisartikler og reportasjer fra overføringen startet i 1948 og frem til 1965. Ettersom hjelpearbeidet var ganske nytt, ble det skrevet flere reportasjer om barneoverføringen tidlig i denne perioden. Utover 1960- og 70-tallet er antall tekster betraktelig redusert, trolig fordi hjelpearbeidet hadde pågått en stund, og dermed hadde nyhetene mistet interesse. En utviding av undersøkelsen utover 1965 synes derfor ikke å gi noe ny kunnskap til undersøkelsen. En mindre systematisk gjennomgang av avisene etter denne tiden tyder dessuten på at hjelpearbeidet ble fremstilt på noenlunde samme måte også etter midten av 1960-årene.

Flere hjelpeorganisasjoner var aktive i hjelpearbeidet. Jeg har valgt å se nærmere på arbeidet til Redd Barna, Norges Kristelige Forening for Kvinner og Menn (KFUK–KFUM) og Norges Røde Kors. Det var disse organisasjonene som var mest fremtredende i arbeidet. Andre organisasjoner vil bli nevnt i den grad de er relevante for oppgaven.

I første kapittel vil problemstillingen bli introdusert. Her vil jeg også gjøre rede for kildegrunnlaget, metodiske valg. Foreliggende litteratur vil også bli presentert. Kapittel to vil ta for seg norske holdninger og forestillinger om tyskere. Siden det er skrevet så lite om emnet, er det behov for å finne ut mer om hvordan hjelpearbeidet foregikk, hvor stort omfang det hadde, hvilke hjelpeorganisasjoner som var aktive og hvordan de løste oppgaven. Det vil utgjøre kapittel tre og fire i oppgaven. I kapittel fem vil jeg se nærmere på hvordan hjelpearbeidet ble fremstilt i norske aviser og i hvilke grad disse forestillingene kan si noe om hvordan den norske opinionen stilte seg til å hjelpe ”fiendens barn”. Det siste kapittelet er en sammenfattende drøfting av funnene, og det vil bli gitt pekere på områder for videre forskning.

1.3. Tidligere forskning og litteratur

Det som tidligere er skrevet om temaet er svært kortfattet, og mye av litteraturen som foreligger er mangelfull og overfladisk. Det er i hovedsak de ulike organisasjonene som har laget oversikter over sin egen rolle i arbeidet.¹² Noen samlet fremstilling av tyske eller andre

¹¹ Trolig ankom det barn etter dette tidspunktet, men dette var på initiativ av pleieforeldrene selv, som ønsket ”sitt” pleiebarn tilbake.

¹² Norges Røde Kors, Redd Barna & KFUM-KFUK.

utenlandske barn på rekreasjonsopphold i Norge etter krigen finnes ikke. Den tyske historikeren Stefan Gammelien tok i 2006 initiativet til å samle informasjon om de mange tyske barna som reiste til Sverige og Norge på rekreasjonsopphold, men prosjektet manglet finansiering og kom aldri ut av startfasen.¹³

Redd Barna var en av organisasjonene som hentet tyske barn til Norge. I boken *Redd Barnas historie* skriver Leif Larsen (2007) et par sider om arbeidet til hjelpeorganisasjonen i forhold til de tyske barna. Selv om omtalen er svært kort, kommer det tydelig frem at dette arbeidet var viktig for organisasjonen. Redd Barna hentet de første feriebarne fra Tyskland og Østerrike i 1948. Rundt 2000 barn kom til Norge i regi av Redd Barna. De fleste var rundt 5- 6 år gamle, og fikk muligheten til å bo hjemme hos norske ferieforeldre noen måneder.¹⁴ Forfatteren understreker at hjelpeprosjektet møtte motstand, men at organisasjonen valgte å trosse disse protestene. Hva som var grunnlaget for motstanden får vi ikke vite.¹⁵ Det går heller ikke frem av Larsen sin fremstilling hvorvidt Redd Barna fortsatte å hente barn til Norge etter 1948. Derimot skriver Larsen at organisasjonen opprettet daghjem i Tyskland for å ta hånd om forsømte flyktningbarn. I denne sammenhengen tar han spesielt for seg daghjemmet *Fridtjof Nansen Haus* i Ratekau i Nord-Tyskland.¹⁶ Det er ikke mulig å fastslå av Larsen sine fremstillinger om disse daghjemmene erstattet barnetransportene. Boken redegjør heller ikke for hvordan arbeidet ble organisert, eller hvordan det ble tatt imot i Norge. Han nevner kort at initiativet til hjelpen kom som et resultat av de forferdelige leveforholdene i Europa.

Den Kristelige Forening for Unge Kvinner og Menn var en annen organisasjon som ordnet ferieopphold for tyske barn i Norge. Man kan lese om organisasjonens hjelpearbeid i bøkene *Forsoningens Bru*, *I trekantens tegn*, og i *Disse mine minste*. Tore Nyseter og Axel Valen-Sendstad (1986) tar i boken *Forsoningens bru* for seg arbeidet til KFUM's ungdomsaksjon. Tittelen er trolig ment å peke på at arbeidet som ble utført bidrog til forsoning mellom Norge og Tyskland. Informasjonen i boken er svært kortfattet, og inneholder for det meste bilder og avisartikler som omtalte hjelpearbeidet. Forfatterne har samlet litt stoff fra arbeidet for flyktningbarne i Vest-Tyskland, og boken er som helhet en hyllest til pastor Henry Dahl-Johannessen arbeid. Det blir lagt vekt på det store flyktningproblemet som oppstod i Vest-Berlin rundt 1950- og 1960-årene, som karakteriseres som Europas største flyktningproblem.¹⁷

¹³ Aftenposten.<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Leter-etter-berlinerbarn-6442320.html#.U0fdff06FyQ>

¹⁴ Larsen, 2007:25

¹⁵ Larsen, 2007:25.

¹⁶ Larsen, 2007:25

¹⁸ Nyseter og Valen, 1986:4.

Hjelpetiltakene til KFUMs ungdomsorganisasjon konsentrerte seg, i følge forfatterne, nettopp om disse flyktningbarna.

En annen bok som kort nevner KFUK-KFUM sitt arbeid med Berlin-barna er jubileumsboken til KFUK-KFUM, *I trekantens tegn* fra 1980. I denne boken skriver Per Voksø og Erik Kullerud at Ungdomsaksjonen i mer eller mindre organisert form begynte i 1953. Etter å ha deltatt i en flyktningleir i Vest-Berlin begynte en kjerne av voksenalder ungdom fra KFUM og speiderbevegelsen å planlegge arbeid blant flyktninger.¹⁸ Det skulle være ”minst mulig byråkrati, mest mulig bevegelig struktur for innsats blant Europas flyktningbarn”. Voksø og Kullerud hevder at frem til 1965 hadde KFUK-ere og KFUM-ere i lokalforeninger plassert ca. 13 000 barn fra Berlin i norske hjem.¹⁹

Odd Bjørnsen (1988) tar i sin bok, *Disse mine minste*, for seg mye av det samme som Nyseter og Valen-Sandberg, men fremstiller arbeidet mer oversiktlig. Boken inneholder ikke avisartikler og bilder slik som *Forsoningens bru*, men går grundigere inn på selve arbeidet til organisasjonene enn de to andre bøkene. Bjørnsen skriver at arbeidet til organisasjonen begynte ved opprettelsen av en leir i Schleswig-Holstein i 1947. Leirprosjektet pågikk i flere år, i Schleswig-Holstein frem til 1950, og i Berlin frem til 1955. Bjørnsen beskriver leirene som et spennende og dristig eksperiment, men etter hvert ble det lagt sterkere vekt på å få barn til Norge. Borgermesteren Willy Brandt²⁰ samt de sosiale myndighetene i Berlin var som initiativtakere til rekreasjonsoppholdene. Brandt skal ha uttalt: ”Vi kan ikke ha dem i leirer her, forholdene er ille nok som de er ellers.”²¹

I følge Bjørnsen kom den første gruppen Berlin-barn til en fjellgård i Etnedal i Oppland i 1955. Denne fjellgården var en slags leir for barn fra flyktningeleirer i Vest-Berlin. I likhet med forfatterne av *Forsoningens Bru* legger også Bjørnsen vekt på at barna levde under trange forhold i Tyskland og kontrasterer dette med barnas opplevelser i norsk natur og frisk luft, der de kunne spise det de orket og legge på seg. Bjørnsen understreker at de tyske barna ikke kom til norske hjem før i 1956 og at de hovedsakelig ble sendt til Vest- og Sør-Norge. Først i 1961 reiste noen til Nord-Troms og Finnmark.²² De tyske barna ble fulgt til Oslo av tyske reiseledere og sosialarbeidere før Ungdomsaksjonen tok over og norske ungdommer fulgte dem videre til

¹⁸ Voksø & Kullerud, 1980:131.

¹⁹ Voksø & Kullerud, 1980:131-132.

²⁰ Willy Brandt hadde et nært forhold til Norge. Fra 1941- 1948 norsk statsborger. Brandt ble oppfattet til å være fra ”et annet Tyskland”, det ikke nazistsike- Tyskland.

²¹ Bjørnsen, 1988:18.

²² Bjørnsen, 1988:27.

pleieforeldrene. I likhet med forfatterne av *Forsoningens bru* trekker også Bjørnsen frem at samarbeidet mellom Pastor Dahl-Johannessen og Willy Brandt var viktig, og at reiseutgiftene til Norge ble betalt av Berlin by.²³

I motsetning til *Forsoningens bru*, som ikke beskriver noe om norske reaksjoner, skriver Bjørnsen at nordmenn hadde ulike holdninger til leirprosjektet i Tyskland og til den norske hjelpen til ”okkupantene”.²⁴ På grunn av dette måtte forberedelsene foregå i det stille. Heller ikke denne forfatteren kommer inn på hvilke reaksjoner som oppstod. Dette gjør det vanskelig å fastsette hvordan hjelpearbeidet egentlig ble tatt i mot. Tausheten rundt forberedelsene kan tyde på at hjelpeorganisasjonene møtte motstand.

Litteraturen som er nevnt overfor handler for det meste om KFUM sitt arbeid med Berlin-barna. Søsterorganisasjonen KFUK er bare så vidt nevnt i boken *I Trekantens tegn*, men gjennomgangen av utvalgte aviser fra etterkrigstiden, tyder på at også KFUK også var aktiv i dette hjelpearbeidet. Kirkens Nødhjelp samarbeidet med KFUK. Jeg har ikke funnet litteratur som forteller noe om disse organisasjonenes arbeid med de tyske barna.

Norges Røde Kors deltok også i hjelpearbeidet. I utgangspunktet fant jeg ikke noe litteratur som handlet om deres rolle i rekreasjonsoppholdene for tyske barn i Norge. Etter å ha kontaktet organisasjonen fikk jeg derimot tilsendt trykte årsberetninger fra 1954, 1957, 1960 som kort omtalte arbeidet til organisasjonen på dette feltet. I 1954 skal Røde Kors ha formidlet tre måneders opphold i private norske hjem for i alt 536 flyktningbarn med forskjellige nasjonaliteter fordelt på ni transport.²⁵ 145 av barna kom fra Østerrike, resten fra Tyskland. Av disse 536 barna var 429 førstegangsbesøkende.²⁶ I følge årsberetningen fra 1954 var reisene betalt helt frem til bestemmelsesstedet i Norge, samt retur.

I 1957 formidlet barnehjelpskontoret 2-3 måneders rekreasjonsopphold i norske hjem for i alt 209 barn fordelt på fire transport.²⁷ Den ene transporten bestod av østtyske flyktningbarn fra Berlin, en annen hovedsakelig av lettiske flyktningbarn fra Tyskland. Den tredje transporten bestod av tyske flyktningbarn som tidligere hadde vært i Norge og var invitert igjen av sine pleieførelde. En fjerde transport bestod av flyktningbarn fra Østerrike. Halvparten av barna var i Norge for første gang. Uttakelsen av barna fra Østerrike hadde Røde Kors i Salzburg tatt seg

²³ Bjørnsen, 1988:31

²⁴ Bjørnsen, 1988:18.

²⁵ Norges Røde Kors, Årsberetning, 1954:68-71.

²⁶ Norges Røde Kors, Årsberetning, 1954,68-71.

²⁷ Norges Røde Kors årsberetning 1957,20-21.

av, mens Tysk Røde Kors tok ut barn fra Berlin og Bayersk Røde Kors resten. De forskjellige lands Røde Kors hadde sørget for reiseledere for barna til og fra København. Fra København til Norge og tilbake har det for det meste vært norske reiseledere.²⁸

Norges Røde Kors hadde arrangert ferieopphold for 159 flyktningbarn fra Østerrike og Tyskland i 1960. Dette var barn som hovedsakelig hadde vært hos pleieforeldrene tidligere, og nå var invitert tilbake. Det var pleieforeldrene som betalte reisen fra den tysk-danske grensen til Norge. Det anslåes at i de ti årene arbeidet hadde pågått hadde i alt 2600 barn nytt godt av barnehjelpens tiltak.²⁹ Dette var nok både tyske og østerrikske barn.

Mens den norske litteraturen om de tyske barna er skrevet av personer med nær tilknytning til organisasjonene, finnes det i Sverige også et arbeid med større distanse til aktørene. I en doktoravhandling fra 1988, *Den Svenska Tysklands-hjälpen 1945-1954*, tar historiker Jörg Lindner for seg Sverige sin hjelpeinnsats i Tyskland etter krigen på en langt fyldigere måte, enn den norske litteraturen gjør for vårt land sitt vedkommende. Boken har hovedfokus på hjelpearbeidet som Sverige utførte i og for Tyskland, samt svenske holdninger til Tyskland. Han hevder at den svenske Tysklandshjelpen dreide seg om å oppnå en slags ”goodwill” hos de vestallierte, og styrke deres stilling og å demme opp for kommunisme.³⁰

I følge Lindner kom det første kjente initiativet til barneoverføringen fra Tyskland og Østerrike til Sverige fra østerrikeren Dr. Ludwig Schenabl i 1942.³¹ Lindner vet ikke hvor Schenabl fikk ideen fra, men skriver at han trolig hentet den fra overføringen av tysk/østeriske barn etter første verdenskrig. Flere svenske organisasjoner deltok i arbeidet med barneoverføring etter andre verdenskrig. De viktigste var Redd Barna, Den svenske komiteen for internasjonal hjelp (SIH), Berlinbarnhjelpen, Svensk Røde Kors og noen kristne organisasjoner. At så mange organisasjoner deltok i dette arbeidet i Sverige, styrker mistanken om at den tilgjengelige litteraturen for Norges del gjerne ikke reflekterer alle organisasjonene som hentet barn fra Tyskland.

Forfatteren viser at ankomsten til de tyske barna avløste hjelpen til barn fra andre europeiske land. Før Sverige begynte å overføre tyske barn, hadde landet tatt imot ca. 70 000 barn fra Finland og rundt 10 000 fra Nederland, Norge, Frankrike og Tsjekkoslovakia i årene under og

²⁸ Norges Røde Kors årsberetning 1957,20-21.

²⁹ Norges Røde Kors årsberetning, 1960:4.

³⁰ Lindner, 1988:23.

³¹ Lindner, 1988:108.

rett etter andre verdenskrig.³² Arbeidet med å overføre tyske barn til Sverige, kom ikke i gang før i 1947, selv om flere ulike svenske hjelpeorganisasjoner diskuterte overføringer av tyske barn allerede i 1945.³³

Lindner tar opp noen retningslinjer som SIH la frem i 1945 angående overføringene. SIH mente i utgangspunktet at barna helst skulle hjelpes i sitt eget miljø, altså i sitt eget hjemland.³⁴ Forholdene i Tyskland gjorde dette vanskelig. Derfor bestemte de at barna burde sendes til egnede fosterhjem i Sverige. Planen var at Sverige skulle ta imot rundt 10 000 barn fra Tyskland. Om disse skulle fordeles på alle organisasjonene eller bare gjennom SIH kommer ikke tydelig frem i boken.

De ulike organisasjonene tilnærmet seg de tyske barna på ulike måter. Lindner skriver at svenske Redd Barna sine barn gjennomgikk en grundig legeundersøkelse før de fikk reise. Dette ble gjort for at pleieforeldrene skulle få vite hvilken ”stand” barna var i. Det ikke var alle organisasjonene som gjorde dette. I motsetning til de norske forfatterne kommer Lindner også inn på bekymringene til de tyske foreldrene. Det var vanskelig for foreldrene å sende bort barna når de skulle være borte så lenge som mellom tre og seks måneder.³⁵ Mange av dem visste heller ikke hvor i Sverige barna ble sendt, og det gikk ofte langt tid før de fikk høre livstegn fra dem.³⁶

Lindner går mye grundigere inn på overføringsprosessen fra Tyskland enn det noen av de norske forfatterne gjør. Han refererer blant annet til et brev Svensk Røde Kors skrev i 1948 som tar for seg overføringsprosessen fra Tyskland til Sverige. Hver uke fikk rundt 10-15 barn mulighet til å reise. Disse ble først sendt til Hamburg, deretter videre til Sverige. I motsetning til den norske litteraturen trekker Lindner frem hvilke familier barna ble hentet fra. I følge brevet kom disse barna fra velstående familier, noe som ellers står i strid med at Lindner et annet sted skriver at de som ble sendt til Sverige som regel bare hadde mor som forsørger, og derfor levde under vanskelige økonomiske forhold.³⁷ Det er mulig at dette kan tilskrives at noen organisasjoner hjalp barn av velstående familier, mens andre hjalp fattige familier. Den norske litteraturen gir inntrykk av at barna som kom til Sverige var dem som var hardest rammet.

³² Lindner, 1988:111.

³³ Lindner, 1988:224.

³⁴ Lindner, 1988:111.

³⁵ Lindner, 1988: 112.

³⁶ Lindner, 1988:122.

³⁷ Lindner, 1988:120.

Brevet fremhever også at barna hadde med seg pass og et kort hvor det stod hvor lenge de skulle være i Sverige. De hadde også mulighet for forlengelse. Lindner understreker at det kom barn fra hele Tyskland til Sverige, men at det flest var flyktninger som bodde i den vest-tyske sonen.³⁸ Ut fra den foreliggende norske litteraturen var det også disse barna KFUK-KFUM fokuserte på.

Barna ble fraktet til Sverige på ulike måter. Lindner skriver at det vanligste transportmiddelet var buss. Likevel kommer det frem i intervjuer som Lindner selv har gjort med tidligere tyske barn, at de også reiste med bil, båt, tog og fly.³⁹ Under reisen tok profesjonelle krefter, blant annet sosialarbeidere, som jobbet gratis, hånd om barna. Ledsagerne kunne være både svenske eller tyske.⁴⁰ Når barna ankom den svenske grensen ble de delt inn i små grupper og deretter sendt med tog videre til de ulike destinasjonene rundt i landet. Det ser ut til å ha vært lite tilsyn med familiene som tok i mot barna, men at svenske Redd Barna skal i alle fall ha kontrollert et fåtall av familiene som mottok et tysk barn.⁴¹

Enkelte barn som overlevde konsentrasjonsleirene var foreldreløse. Det var lite informasjon om hvor disse barna kom fra, og tyske myndigheter var i villrede om hva de skulle gjøre med dem. Disse barna kaller Lindner for DP-barn (Displaced person). Lindner skriver at ca. 98 DP-barn ble sendt til Sverige, hvor de ble adoptert av svenske familier.⁴² I følge Lindner var det ikke bare såkalte DP-barn som ble adoptert. Også rundt 42 tyske barn skal ha blitt adoptert etter at de hadde vært feriebarne i Sverige.⁴³ Om adopsjon var vanlig i Norge, kommer ikke frem i noen av bøkene jeg har gått igjennom.

Det er vanskelig å få et eksakt overslag over hvor mange barn som kom totalt til Sverige. Lindner mener at det minimum ble hentet 11507 tyske barn til Sverige i årene 1947-1954.⁴⁴ Han hevder at barneoverføringen ikke sanset helt i 1954, men foresatte iallfall til 1981 gjennom *Berlinbarnhjälpen*. Sverige gjorde således en stor innsats når det gjaldt overføringen av tyske barn. Lindner mener at det var enklere for Sverige å sende hjelp til Tyskland og ta i mot tyske barn, siden det ikke fantes særlige motforestillinger mot å hjelpe barn fra Tyskland i Sverige. På grunn av nøytraliteten hadde ikke krigen satt store spor i Sverige, og folk var derfor villige til å

³⁸ Lindner, 1988:225.

³⁹ Lindner, 1988:122.

⁴⁰ Lindner, 1988:123.

⁴¹ Lindner, 1988:129.

⁴² Lindner, 1988:133.

⁴³ Lindner, 1988:138.

⁴⁴ Lindner, 1988:124.

hjelp. Nettopp dette aspektet kan være et viktig komparativt element i det videre arbeidet med hjelpen til tyske barn i Norge.

1.4. Problemstillingen

Gjennomgangen av litteraturen på området viser at det er behov for mer kunnskap om hvordan hjelpearbeidet vokste frem, ble organisert, og hvordan arbeidet ble gjennomført. Utover dette vil jeg søke etter motivene for å drive hjelpearbeidet, og undersøke hvordan den norske befolkningen tok imot barna og hvordan hjelpen ble fremstilt i norske medier.

1.5. Kilde- og methodedel

1.5.1. Kilder

Før datainnsamlingen kontaktet jeg hjelpeorganisasjoner, som jeg kjente til hadde drevet med denne typen hjelpearbeid, for å undersøke hva de hadde av informasjon.⁴⁵ Det viste seg at alle organisasjonene hadde overlevert arkivene sine til Riksarkivet. Private arkivskapere er nemlig ikke pliktig til å avlevere arkivene sine til Riksarkivet, i motsetning til offentlige arkivskapere. Disse organisasjonene hadde likevel gjort det. Etersom hjelpearbeidet gikk ut på å hente utenlandske barn til Norge, er det sannsynlig at norske myndigheter har måtte gi tillatelse til denne aktiviteten. Derfor kan det i ulike offentlige arkiv finnes opplysninger om både hjelpearbeidet og barna. Jeg har derfor gått inn i Statens Utlendingskontor (Sentralpasskontoret), Utenriksdepartementet og Sosialdepartementet sine arkiver.

For å få tilgang til enkelte av arkivene trengte jeg godkjenning av arkivskaperen. I den forbindelse måtte jeg søke direkte til generalsekretæren i Kristelige forening for unge kvinner og menn (KFUK-KFUM). Dette ble gjort i september 2013, men svaret kom først i desember 2013, noe som forsinket arbeidet. I løpet av datainnsamlingsperioden har jeg hatt rundt 15 dager i Riksarkivet i Oslo. Det er dessverre i det minste laget for å få fullt utbytte av arkivene, men det var dette som var mulig innenfor de økonomiske rammene jeg hadde og tiden som stod til disposisjon. I Riksarkivet har jeg jobbet med flere arkiv. Arkivene overlapper hverandre en del, ettersom det var mye samarbeid og brevkommunikasjon mellom organisasjonene og myndighetene for å få hjelpearbeidet til å fungere. Dette gjorde at jeg for eksempel har funnet informasjon om Redd Barna i arkivene til Norges Røde Kors.

⁴⁵ Mailkommunikasjon med de ulike organisasjonene: Trude Håskjold, Leder Redd Barna Giverservice 21.06.13. Tore Gundersen, organisasjonskonsulent i Røde Kors, 20.06.13. Knut Christiansen, tidligere leder av Ungdomsaksjonen, 1983-1992. Tor-Jarle Larsen, rådgiver i KFUM-KFUK 13.02.13.

Det dårlig organiserte kildemateriale problematiserte datainnsamlingene. Arkivmaterialet var ikke særlig merket. Derfor var det vanskelig å finne frem til arkivmapper som inneholdt informasjon om rekreasjonsoppholdene. De ansatte ved arkivet hjelp meg med å søke etter relevante arkiver, men også dem hadde lite oversikt over hva som var bevart. I de ulike arkivene fantes det flere møtereferater, ut fra dem var det vanskelig å problematisere arbeidet. Arkivene jeg har brukt i Riksarkivet er:

S-1274 Sosialdepartementet.

Sosialdepartementet sitt arkiv inneholdt informasjon om formaliteter rundt forlengelse av oppholdet, samt retningslinjer for adopsjon av de tyske barna.

S-4242 Statens utlendingskontor (Sentralpasskontoret).

Arkivet inneholdt ingen informasjon om de tyske barna. Jeg fant derimot brev fra Sentralpasskontret i både Det Norske Flyktningråd og Norges Røde Kors sine arkiver.

S-2259 Utenriksdepartementet.

Utenriksdepartementet sitt arkiv inneholdt informasjon og formaliteter rundt forlengelse av rekreasjonsoppholdene

PA-0250 Norges Røde Kors.

Røde Kors har etterlatt seg et omfattende arkivmateriale i Riksarkivet. Det var trolig det arkivet som inneholdt mest informasjon om de tyske barna. Det var mulig å finne dokumenter om planlegging, gjennomføring, behandling av søknader og retningslinjer rundt adopsjon. Arkivet inneholdt også mye informasjon om Europahjelpen, trolig fordi Røde Kors var en av ”grunnleggerne” av organisasjonen. Arkivmaterialet til Norges Røde Kors var dårlig merket. Det var derfor vanskelig å finne frem til de aktuelle arkivboksene.

PA-254 Det Norske Flyktningråd (tidligere Europahjelpen).

Det Norske Flyktningrådet sitt arkiv er stort. Selv om organisasjonen kun sponset arbeidet med de tyske barna, inneholdt arkivet opplysninger om planleggingen av arbeidet. Materialet inneholdt også informasjon om den økonomiske støtten til de ulike hjelpeorganisasjonene. Brevkorrespondanser mellom de ulike instansene var også bevart i arkivet.

PA-1481 Redd Barna.

Redd Barna hadde kun etterlatt seg et lite arkiv, med få opplysninger om rekreasjonsoppholdene, noe som gjorde det vanskelig å få en oversikt over hjelpearbeidet til denne organisasjonene. Jeg har likevel funnet noe informasjon om barnetransportene til organisasjonen.

PA-0941 KFUK-KFUM

Arkivet til KFUK-KFUM inneholdt ingen informasjon om de tyske barna som reiste på ferieopphold til Norge. Ut fra litteraturen og mine undersøkelser av avisene er det tydelig at KFUM-KFUK var en viktig bidragsyter i dette arbeidet, og kan hende den organisasjonen som hentet flest barn. Det er derfor merkelig at det ikke opplysninger om dette i arkivene. Heldigvis har arbeidet til KFUM-KFUM vært mye omtalt i avisene. Det gjorde at jeg likevel kunne kartlegge arbeidet til organisasjonen utenom den sparsomme litteraturen. I både Norsk Flyktningråd og Sosialdepartementet sine arkiver fant jeg dessuten informasjon om KFUK-KFUM sitt arbeid med de tyske barna. Materialet var dårlig merket. Jeg søkte om tilgang til over 20 arkivbokser, ingen av dem inneholdt informasjon om arbeidet. Selv om boksene inneholdt møtereferater fra perioden da barnetransportene pågikk, ble de ikke nevnt.

En annen kilde har vært stortingsmeldinger. Rekreasjonsoppholdene har ikke vært mye drøftet i stortingsmeldingene, men de har vært med å belyse hvordan Norge så på problemene i Europa, samt ulike hjelpetiltak som Norge var med i. Jeg har brukt følgende Stortingsmeldinger:

- Sosialdepartementet. Stortingsmelding nr. 4. 1948, *Norges hjelp til den nødlidende befolkningen i Europa.*
- Sosialdepartementet, Stortingsmelding nr.11. 1952. *Norges hjelp til flyktninger.*
- Stortingsproposisjon nr. 38. 1953. *Om statstilskott til flyktningetiltak og om disponering av Konnerudkollen flyktningeheim*

Andre del av problemstillingen handler om hvordan hjelpearbeidet ble fremstilt i media. Her er avisene hovedkilden. Siden 2006 har Nasjonalbiblioteket arbeidet med å digitalisere enkelte norske aviser, noen av dem helt tilbake til 1763.⁴⁶ Dette gjorde at jeg kunne bruke Nasjonalbiblioteket sin søkemotor for å lete etter artikler om de tyske barna. Da jeg begynte min innsamling, var ikke alle avisene digitalisert så langt tilbake som til 1940- og 1950- tallet. Blant annet manglet *Bergens Tidende*. Ut fra de tilgjengelige avisene har jeg valgt de

⁴⁶ <http://www.nb.no/avis/>

landsdekkende avisene *Aftenpostenposten* og *Dagbladet* og de regionale avisene *Stavanger Aftenblad* og *Adresseavisen*.

Å søke i Nasjonalbiblioteket (NB) sin avisbase foregår i fritekst. Det er derfor avgjørende hvilke søkeord man bruker. Jeg varierte søkene mine med ulike ord som ”tyske barn”, ”Berlin barn”, ”pleieforeldre”, ”flyktningsbarn” osv. for å finne flest mulig artikler. Navnene til de ulike organisasjonene ble også brukt som søkeord. Problemet med søkeprosessen var at man bare kunne søke på ett ord om gangen. Så dersom jeg søker på ”tyske barn”, ville alle artikler som inneholdt ordet ”tyske barn” vises. Dersom de var omtalt på en annen måte hadde jeg bare funnet dem med å bruke søkeord som ”Berlin-barn” eller lignende. Dette gjorde at det tok lang tid å finne et utvalg reportasjer og artikler som faktisk omhandlet mitt tema. En annen utfordring var at en og samme reportasje kunne inneholde både ordet ”tyske barn” og for eksempel ”pleieforeldre”. Noe som medførte at jeg kom over de samme reportasjene flere ganger.

Nyhetsarkivet til Atekst har også digitalisert aviser, noen helt tilbake til 1945.⁴⁷ I likhet med Nasjonalbiblioteket sitt arkiv foregikk søket i fritekst. Men i motsetning til NB sine aviser har ATEKST mulighet til å søke på flere søkeord om gangen. Jeg kunne da lettere presisere mine søk, og dermed enklere finne frem til de aktuelle artiklene. For eksempel søkte jeg på ”tyske barn” og ”rekreasjon” samtidig, det sorterer ut tekstene som inneholder begge ordene. ATEKST har digitalisert flere aviser enn NB, det gjorde at jeg også fikk tilgang til den landsdekkende avisen *Verdens Gang* sine artikler.

1.5.2. Metode

Siden det foreligger så lite litteratur om emnet har jeg valgt å ha en vid og beskrivende problemstilling.⁴⁸ For å finne svar på den todelte problemstillingen min har jeg benyttet meg av både kvantitativ- og kvalitativ tilnærming. Kvalitativ tilnærming handler om karakteren eller egenskapene hos noe, mens kvantitativ er mengden av denne karakteren eller disse egenskapene.⁴⁹ Kvalitativ forskning har derfor som formål å klargjøre et ”fenomens” karakter eller egenskaper. Kvantitativ forskning fastslår mengden av det samme.⁵⁰ ”Fenomenet” i min masteroppgave er de tyske barna som kom til Norge og hjelpen som var rettet mot disse. De sidene ved fenomenet som jeg ønsker å undersøke er antall barn som kom til Norge, hvordan organiseringen av hjelpearbeidet foregikk og avisene sin fremstilling av dette arbeidet.

⁴⁷ Atekst: <http://www.retriever-info.com/no/category/news-archive/>.

⁴⁸ Jacobsen, 2005:75.

⁴⁹ Jacobsen, 2005:61-62.

⁵⁰ Ringdal, 2001:107-108.

I arkivene i Riksarkivet ville jeg lete etter informasjon om hjelpearbeidet og finne noe om omfanget av hjelpearbeidet. Når man skal lete etter omfanget av noe, er kvantitativ tilnærming den beste måten å nærme seg problemet. Å fremstille omfanget statistisk vil dermed gi en klar og oversiktlig presentasjon av data.

Ut fra avisene kan jeg hente fakta om selve hjelpearbeidet, men også undersøke hvordan avisene fremstilte arbeidet. Under arbeidet med avisene har jeg nyttet en kvalitativ tilnærming, ettersom jeg er interessert i en helhetlig og dyptgående forståelse av fremstillingen. Denne analyseformen ble valgt for å gi en forståelse av arbeidet og barna. Dette gav meg indikasjoner på hvorfor folk var villig til å hjelpe, mens andre eventuelt var skeptisk til å hjelpe ”fiendens barn”.

Når man skal samle inn empiri bør den tilfredsstillende to krav, reliabilitet og validitet.⁵¹ Med reliabilitet menes at undersøkelsen er til å stole på. Undersøkelsen må være systematisk utført, og overbevise andre om at innsamlingen er riktig.⁵² Kvantitativ metode kan etterprøves, men det er ikke like lett med en kvalitativ tilnærming. Den delen må derfor være åpen, og jeg må gi en detaljert redegjørelse på hva jeg bygger på. Slik kan leseren se at undersøkelsen er gjort på forsvarlig måte. Et problem som kan oppstå under arbeidet er at jeg overser noe som er viktig, og ikke tar det med i mine beregninger. Det kan bety at viktig data blir utelatt, som igjen kan være med å påvirke mine resultater. For å unngå å utelate noe, har jeg gjennomgått arkivene og avisene nøye. Ofte har avisene og arkivene fra Riksarkivet vært med å utfylle hverandre.

Med validitet menes at vi faktisk måler det vi ønsker å måle, og at det vi har målt, oppfattes som gyldig og relevant. Denne gyldigheten er avhengig av hvilke kilder man bruker. I denne oppgaven har jeg brukt dokumenter fra Riksarkivet og aviser. Jeg var nødt til å stille meg kritisk til disse kildene, for å se om de faktisk hjalp meg med å finne relevante svar som belyste min problemstilling. For eksempel kan det være at det mangler viktige papirer i Riksarkivet. Det kan da medføre at mine statistiske fremstillinger ikke blir korrekt. Det er altså viktig å vite hvilke kilder man har å arbeide med og hvilke problemer man kan møte på.

Jeg kunne også ha valgt å intervju feriebarne som kom til Norge eller gjenlevende pleieforeldre for å finne ut hvordan arbeidet ble organisert og hvordan de opplevde

⁵¹ Jacobsen, 2005:19.

⁵² Grenness, 2012:119.

hjelparbeidet. Et slikt arbeid ville ha blitt omfattende. Og ettersom jeg ikke har lov til å bruke informasjonen fra Riksarkivet til å kontakte personer, ville det vært vanskelig å finne intervjuobjekter. Dersom jeg hadde funnet noen å snakke med, ville intervjuet bare kunne sagt noe om hvordan intervjuobjektene ser tilbake på hjelparbeidet og ikke noe om samtidens ”ånd”, slik som avisene gjøre.

1.5.3. Aviser som historisk kilde

Historikere ser på aviser som en viktig kildekategori, siden de har tatt tidens puls og de representerer det samtidige samfunnet. I aviser finner man førstehåndsobservasjoner eller andrehåndsobservasjoner over et bredt felt.⁵³ Dette gjør at aviser er gode kilder til hvordan hjelpeprosessen ble gjennomført, samt fremstilt. Når man skal bruke aviser som kilde, kan de anvendes på ulike måter. Aviser kan brukes som beretning, levning, skapere av virkelighet eller som medieprodukt. Hallvard Tjelmeland (2003) skriver at en og samme kilde kan utnyttes både som beretning og levning, for eksempel at man aksepterer det saksforholdet som blir lagt frem, men at man også leser holdningene ut av den måten det blir omtalt på. I denne undersøkelsen vil avisene bli brukt både som beretning og levning. Beretningene i avisene vil bli nyttet til å belyse organiseringen av arbeidet. I tillegg til det skal jeg undersøke holdninger og hvordan hjelparbeidet ble fremstilt. Da er det ideelt for meg å se på aviser som levninger. Tjelmeland (2003) skriver at aviser kan brukes som levninger på to måter. Man kan se hva avisene selv står for, rent holdningsmessig, eller undersøke avisene som et speil for mer allmenne holdninger i samfunnet.⁵⁴ Jeg vil i hovedsak benytte meg av den siste metoden, siden det er forestillinger jeg er ute etter.

Å bruke aviser som kilder kan være utfordrende. H.P. Clausen (1962) skriver at når man skal lete etter holdninger i en avis må man være sikker på at den faktisk avspeiler gruppens politiske oppfattelse.⁵⁵ I mitt tilfelle vil det ikke være snakk om en gruppe, men heller at jeg prøver å identifisere ulike forestillinger til hjelparbeidet i befolkningen. Jeg har valgt tre landsdekkende aviser og to regionale i denne undersøkelsen. Siden utvalget er landsdekkende vil jeg trolig få en dekkende fremstilling.

Clausen peker også på vanskeligheter med å trekke opinionsdannelse i samfunnet ukritisk ut fra avisene. Avisene gir riktignok et bilde av begivenheter og synspunkter, og de påvirker sine

⁵³ Roalsø & Tjelmeland, 2003:114.

⁵⁴ Roalsø & Tjelmeland, 2003:121.

⁵⁵ Clausen, 1962:12.

lesere. Dette skjer både utilsiktet og med hensikt. Ved å studere avisene kan man, ifølge Clausen, undersøke og dokumentere den påvirkningen leserne ble utsatt for. Avisene gir et utsnitt av virkeligheten som kan være svært nyttig i historiske undersøkelser, men passer stort sett best sammen med andre kilder.⁵⁶ Der jeg bruker aviser som kilde til hjelpearbeidets organisering, vil de bli brukt som supplement til andre kilder. For å avdekke forestillingene som ble skapt vil det bare bli nyttet aviser som kilder, ettersom jeg skal studere hvordan hjelpearbeidet blir fremstilt i avisene.

1.5.4. Analyse av avisene - diskurs- og narrativ analyse.

Humanistiske fag har lenge vært opptatt av fortellinger, språk og litteraturanalyse. I samfunnsfagene førte den såkalte språklige vendingen til forsterket interesse for språk og fortellinger. Den språklige vendingen innebar at man gikk fra å se på språket som representasjon, et speil av virkeligheten, til å se virkeligheten som konstruert av språket.⁵⁷ Fordi mening dannes i språket, blir språket hovedinnfallsvinkelen til studie av det sosiale.⁵⁸ Jeg har ved hjelp av elementer fra diskurs- og narrativ analyse brukt språket til å forstå fenomenet som jeg har valgt å undersøke. Jeg har analysert alle typer avissjangre, fra artikler og reportasjer til leserinnlegg og ledere. Under analysen har jeg gjort mer enn å gjengi innholdet i teksten. Det er mange måter å analysere materialet på, og et hovedskille kan gå mellom induktiv og deduktiv tilnærming. Ettersom mine forkunnskaper er lave, har jeg nytte induktiv tilnærming, hvor man går fra empiri til teori.⁵⁹ Man lar materialet skape kategorier og begrepene ordnes etter dette. Jeg har bruke elementer fra diskurs- og narrativ analyse under studiet av de ulike tekstene. Denne måten å analysere på er kvalitativ ettersom forskeren tolker meningsforholdet i det som sagt eller skrevet.

Diskursanalyse dreier seg om å studere mening slik den oppstår gjennom språket.⁶⁰ Ivar Neumann (2011) skriver at "For diskursanalytikeren er utsagn den grunnleggende analyseenheten, og poenget er å gå fra utsagn til kontekst, for slik å kunne si noe om den sosiale situasjonen som utsagnet er en av mange bærere av".⁶¹ Selv om man bruker språket til å si noe om konteksten, er man likevel nødt til å kunne si noe om terrenget man begir seg inn i. Man må ha en viss grad av det antropologer kaller kulturell kompetanse.⁶² I kapittel to vil det derfor bli

⁵⁶ Clausen, 1962:6.

⁵⁷ Andersen, mfl, 2012:102.

⁵⁸ Jørgensen & Phillips, 2010:18-19.

⁵⁹ Jacobsen, 2005:29.

⁶⁰ Aase & Fossåskaret, 2007:30.

⁶¹ Neumann, 2001:forordet.

⁶² Aase & Fossåskaret, 2007:156.

gjort rede for Norges forhold til Tyskland i etterkrigstiden. Når man benytter diskursanalytiske metoder kan man kaste nytt lys over de forutsetninger og betingelser som er en del av en politisk praksis eller et fenomen. Språket blir altså sett på som noe mer enn et formidlingsverktøy, som et fenomen man kan studere i seg selv.⁶³

I diskursanalyse undersøker man hvordan bestemte valg av ord, setningsoppbygging, komposisjon, sjanger, illustrasjoner og så videre signaliserer forskjellige typer perspektiver eller ideologier, og ikke minst hvordan slike valg er normstyrt.⁶⁴ I mitt tilfelle er det avisforfatterne som styrer hva som blir skrevet og hvordan teksten blir formidlet. Diskursanalyse er ikke bare en måte å tilnærme seg tekst på.⁶⁵ Derfor kan man selv velge hva man vil se etter. Jeg har valgt å ha en tematisk fremstilling av de ulike artiklene. Men før jeg kunne tematisere artiklene, måtte tekstene analyseres hver for seg. Det ble da fokusert på grep, som sentrale begreper, metaforer i teksten og hvordan bilder og andre uttrykksmåter bidrar til den helhetlige meningsskapingen. De forskjellige uttrykksmåtene vil bli kalt for modaliteter.⁶⁶ Ved å studere de narrative grepene i teksten kan man si noe mer om tekstens mening utover det teksten konkret forteller.

At en tekst er narrativ betyr at den verbalt formidler en fortelling. Måten folk forteller og blir fortalt historier, påvirker vår oppfattelse, tolkning og identifisering av budskapet. Hensikten med narrativ analyse er å si noe om hvilke fortellergrep fortelleren anvender. Narrativene i avisene må derfor sees som bevisste og ubevisste handlinger fra en bestemt avsender ment for et bestemt publikum, men med egne mål og hensikter.⁶⁷ Narrativ analyse kan anvendes på alle litterære områder, også på historiske tekster. Ettersom jeg kun skal bruke elementer fra narrativ analyse, har jeg gjort et utvalg i henhold til hva jeg skal se etter. Jeg vil undersøke hvordan teksten starter og avsluttes. Ved å se på dette kan man avdekke hovedplottet, og se hva som er det sentrale budskapet i teksten. Jeg vil videre undersøke hvem som er "hovedpersonen" i avisartikkelen, dette vil fortelle hvem teksten egentlig handler om. En slik tilnærming vil avdekke hvem som er det handlede subjektet i teksten, samt hvem som er det passive objektet.

⁶³ Naumann, 2001:22-23.

⁶⁴ Hågvar, 2007:18.

⁶⁵ Jørgensen & Phillips, 2006:9.

⁶⁶ Hitching,mfl, 2009:43.

⁶⁷ Gillespie & Toynbee, 2006:23.

Kapittel 2: Bakgrunn- norske holdninger.

For å kunne svare på problemstillingen vil det være nødvendig å ha litt kunnskap om etterkrigstiden i Norge. Særlig vil holdninger til tyskere og Tyskland kunne si noe om bakteppet for hjelpearbeidet som ble startet etter at krigen at var slutt. Dette bakteppet vil jeg gjøre rede for i følgende kapitlet.

9. april 1940 ble Norge okkupert av Tyskland. Den norske kongefamilien og regjeringen nektet i første omgang å overgi seg, men etter to måneder hadde tyskerne erobret hele landet. Kongen og Nygaardsvold-regjeringen flyktet til London og fortsatte kampen derfra. Fra da og til og med frigjøringen i 1945 stod Norge under tysk okkupasjon. Norge ble styrt av den nyutnevnte tyske rikskommissæren Josef Terboven. Under hans ledelse ble alle partiene i Norge forbudt, bortsett fra Vidkun Quislings parti: Nasjonal Samling (NS). Landet ble underlagt streng sensur og motstandere ble forfulgt av undertrykkelsesapparatet Gestapo.

Okkupasjonsregimets undertrykkelse av det norske samfunnet fantes i to former. For det første ble demokratiets mangfold erstattet med ideologisk og politisk ensretting. Aviser ble sensurert, og det var kun tillatt å trykke det som regimet tillot. For det andre ble motstandere av regimet forfulgt. Det ble benyttet egne politi- domstols- og interneringsinstitusjoner.⁶⁸ Nazismens ideologi var å forfølge, undertrykke og drepe de som tilhørte den ”lavtstående” rase. Ettersom nordmenn ble regnet som den ”høyeste” rasen av alle, var ikke dette tilfelle i Norge. Her i landet var det først og fremst aktive motstandere av okkupasjonsmakten som ble forfulgt. Et viktig unntak fra dette var jøder. De ble forfulgt og diskriminert på lik linje som ellers i Europa.

Det tyske militære, Wehrmacht,⁶⁹ utgjorde en okkupasjonsstyrke på flere hundre tusen mann,⁷⁰ og militære interesser kom til å sette et sterkt preg på norsk økonomi, nærings- og arbeidsliv.⁷¹ Med krigsøkonomien forsvant mellomkrigstidens arbeidsledighet og gjeldsproblem. Nye veier, jernbaner, kraftstasjoner, industrianlegg og flyplasser ga gode muligheter. Tyskerne hadde størst fokus på festning- og brakkeanlegg, dette var noe nordmenn hadde lite bruk for.⁷² På grunn av mangel på materialer og arbeidskraft økte bolig mangelen. Nordmenns levestandard sank, særlig i byene, da det ble mangel på alle slags varer og rasjoneringen bare tillot et begrenset forbruk.

⁶⁸ Store Norske Leksikon, http://snl.no/Norge_under_andre_verdenskrig.

⁶⁹ Tysklands militære forsvar fra 1935-1946.

⁷⁰ På det meste var mer enn 300 000 soldater tilknyttet Wehrmacht i landet. Antallet varierte veldig i løpet av de fem okkupasjonsårene.

⁷¹ Store Norske Leksikon, http://snl.no/Norge_under_andre_verdenskrig.

⁷² Store Norske Leksikon, http://snl.no/Norge_under_andre_verdenskrig.

Hele befolkningen opplevde konsekvensene av krigen, men spesielt Nord-Troms og Finnmark fikk merke krigens grusomheter i form av tvangsevakuering og nedbrenning i slutten av krigen.

I løpet av de fem årene okkupasjonen varte hadde flere tusen nordmenn tilsluttet seg NS eller vært tyskernes medhjelpere i Norge. Ved krigens slutt ble mange av disse stilt for retten i det norske landssvikoppgjøret. Etter den tyske kapitulasjonen 8.mai 1945 ble det arrangert svært mange arrestasjoner mot såkalte landssvikere. Arrestasjonene munnet ut i rettssaker mot over 92 000 siktede.⁷³

Kay Arne Sulutvedt skriver i sin masteroppgave *Norske forestillinger om Tyskland og tyskere fra 1945-1949* at synet på tyskere var svært sammensatt. Det kunne variere fra ”bare en død tysker er en god tysker” -tenkning, til avvisning av den kollektive fordømmelse av det tyske folk. Opinionenes holdninger var med på å farge hvordan hjelpearbeidet tok form. På grunn av dette vil det være nødvendig å fastsette hvilke forestillinger som fantes i samfunnet. Jeg vil se på følgende punkter for å prøve å få et korrekt bilde av nordmenns forestillinger: fremstillinger av tyskere og Tyskland i pressen, ”tyskerjenter”⁷⁴ og ”krigsbarn”⁷⁵ og det norsk hjelpearbeidet i Tyskland.

2.1. Holdninger til tyskere i den norske presse

En måte å undersøke hvilke forestillinger opinionen hadde til tyskere i etterkrigstiden er å se hvordan avisene fremstilte Tyskland og tyskere. Trolig gjenspeiler ikke avisene de allmenne forestillingene, men det kan gi et inntrykk av hvordan avisene formidler sine meninger, og hva befolkningen fikk servert. Avisenes politiske tilhørighet var med å påvirke fremstillingen, og gjorde at temaet ble fremstilt ulikt i de forskjellige avisene. Jeg har ikke selv undersøkt hvordan temaet ble fremstilt i ulike aviser, men har tatt utgangspunkt i en hovedfagsoppgave og en masteroppgave av henholdsvis Geir Lundestad og Kay Arne Sulutvedt. Lundestad har lagt vekt på nordmenns holdninger til Vest-Tyskland i årene 1947-1951,⁷⁶ mens Sulutvedt analyserer norske forestillinger om Tyskland og tyskere i perioden 1945-1949.⁷⁷

⁷³ http://snl.no/Norge_under_andre_verdenskrig

⁷⁴ Jeg har valgt å bruke begrepet ”tyskerjenter”, på kvinner som hadde kontakt med tyske soldater under krigen. Dette er fordi jeg vil være såpass nøytral som mulig da jeg skriver om disse kvinnene.

⁷⁵ Jeg har også valgt å ikke bruke begrepene ”tyskerbarn”, men heller ”krigsbarn”. ”krigsbarn” er egentlig alle barn som var født under okkupasjonen. Da jeg bruker fortegnelsen ”krigsbarn”, mener jeg barna av norsk mor og tysk soldat far som ble født under eller etter krigen. Ordene ”tyskertøs” og ”tyskerbarn” har for mange negative assosiasjoner til seg, og derfor vil det være mer nøytralt å bruke ”tyskerjenter” og ”krigsbarn”.

⁷⁶ Lundestad, 1970.

⁷⁷ Sulutvedt, 2009.

Begge disse forfatterne poengterer at frigjøringen innebar slutten på fem år med sensur av pressen i Norge, og nordmenn kunne nå fritt skrive om fienden. Et aktuelt problem ble å forklare hva nazismen egentlig var og hvordan den hadde oppstått. Under krigen hadde to ulike synspunkter kommet til uttrykk i de norske eksilmiljøene. I Stockholm hadde det blitt lagt vekt på de sosiale og økonomiske forutsetningene for nazismen. For å skape et demokratisk Tyskland måtte det ”ryddes opp i de sosiale forhold”, og knuse ”nazismens støttepillarer”.⁷⁸ Nazismen ble ikke sett på som ensbetydende med tysk mentalitet. Det ble understreket at det fantes et ”annet Tyskland” - et anti-nazistisk, demokratisk Tyskland – som måtte spille en avgjørende rolle i gjenreisningen. Eksilmiljøet i London gikk derimot langt i retning av å beskrive nazismen som et utslag av ”den tyske mentalitet”.⁷⁹ Den såkalte vansittartistiske⁸⁰ argumentasjonen i London la vekt på at åndelige og moralske årsaker var forutsetningen for nazismen. Tanken var at tyskerne måtte gjennomgå en form for demokratisk omskolering og oppdragelse.

Hvordan samfunnsforholdene i Tyskland ble lagt frem og forklart varierte også mellom de ulike norske avisene i den første etterkrigstiden. I de borgerlige avisene *Aftenposten* og *Dagbladet* ble nazismen forklart som utslag av tysk mentalitet og ånd. Landet måtte derfor kontrolleres utenfra av de allierte. Tyskerne ble sett på som bærere av ”tysk blod” og kunne bare reddes av ytre faktorer. På lederplass i *Aftenposten* ble det understreket at før det kunne bli snakk om en tysk regjering, måtte det skje ”en total forandring i selve det tyske folks mentalitet”. En slik forandring ville, i følge lederen, ikke komme i denne og antageligvis heller ikke i neste generasjon, siden Tyskland og tyskere var ”et produkt av 150 års propaganda”.⁸¹ Avisene så med andre ord for seg en langvarig okkupasjon av Tyskland.

Arbeiderbevegelsens aviser, *Arbeiderbladet* og *Friheten*, la derimot vekt på økonomiske og sosiale forhold. Det fantes et ”annet Tyskland” der den anti-nazistiske befolkningen kunne spille en avgjørende rolle i demokratiseringen av landet. Willy Brandt ble vinteren 1945/46 Tysklandkorrespondent i *Arbeiderbladet*. Brandt understreket at ”det tyske problem” ikke bare var et tysk, men også et europeisk problem. Han rettet sterk kritikk mot vansittartismen,

⁷⁸ Sulutvedt, 2009:46.

⁷⁹ Sulutvedt, 2009:45.

⁸⁰Vansittart var rådgiver for den engelske regjering fra 1938, og senere medlem av The House of Lords. Under krigen publiserte han en rekke anti-tyske bøker og artikler. Han fikk etter hvert mange tilhengere. Vansittart var nok mer moderat enn mange av hans disipler som ofte gav uttrykk for at mange av det tyske folk burde utslettes. Sulutvedt, 2009:17.

⁸¹ Sulutvedt, 2009:49.

som han hevdet var en nazistisk raselære rettet mot tyskerne. Sulutvedt skriver i sin masteroppgave at i både *Friheten* og *Arbeiderbladet* ble tyske kommunister og sosialdemokrater trukket frem som representanter for et ”annet Tyskland”. Denne holdningen førte likevel ikke automatisk til en mildere holdning til det tyske folk som helhet. I denne sammenhengen trekker han frem en reportasje i *Arbeiderbladet* fra ruinhaugene i Berlin sommeren 1945 som viste at av Berlins 1,4 millioner boliger var 1,2 millioner mer eller mindre ødelagte.⁸² Avisens kommentar var like kald som den var entydig; ”Vi ser på dem uten den minste følelse av medlidenhet”. Sulutvedt påpeker likevel at dette ikke var den redaksjonelle linjen i avisen, ettersom Brandt og enkelte andre tok avstand fra tanker om kollektiv skyld.⁸³

Høsten 1945 lå fokuset til norske medier på nøden i Tyskland. Det store sult- og flyktningproblemet ble først sett som et politisk problem fordi det kunne føre til en forverret matvaresituasjon, noe som igjen kunne føre til opptøyer som eventuelt nazistene kunne utnytte og vinne oppslutning på.⁸⁴ Situasjonen i Tyskland kunne derfor ikke bare betraktes som et isolert ”tysk problem”. Etterhvert ble faren for epidemier stor, noe som gjorde nøden til et europeisk helseproblem. Faren for opptøyer ble nå et europeisk sikkerhetsproblem. Sulten og nøden var dessuten et dårlig utgangspunkt for å bygge opp et tysk demokrati. Alt dette gjorde at situasjonen i Tyskland ble et allment problem, som også involverte Norge.⁸⁵ *Aftenposten* sitt fokus på flyktningproblemet skyldtes ikke først og fremst humanitære verdier. I likhet med *Arbeiderbladet* ble den enorme flyktningstrømmen oppfattet som en trussel mot freden. Men i motsetning til *Arbeiderbladet*, mente *Aftenposten* at flyktningene var en trussel ettersom de var bærere av den tyske mentalitet. Det at flyktningene hadde tysk blod gjorde at de ble sett på som potensielle nazistiske opprørere, noe som skapte redsel for tyskere generelt.⁸⁶

I september 1946 holdt den amerikanske utenriksministeren James F. Byrnes en tale i Tyskland, som gav uttrykk for en omlegging av den amerikanske politikken, i retning av en mer forsonende politikk. Amerikanerne ønsket ikke å holde tyskerne nede, og det ble blant annet tatt til orde for en gjenreising av tysk industri.⁸⁷ Sulutvedt hevder at *Arbeiderbladet*, *Aftenposten*, *Dagbladet* og *Verdens Gang* tok godt imot den nye linjen til amerikanerne, mens *Friheten* forholdt seg taus. Forutsetningen for at de borgerlige avisene kunne støtte opp om den nye politikken var at utenriksministeren forsikret at de ikke kom til å trekke seg ut fra Tyskland eller

⁸² Sulutvedt, 2009:51.

⁸³ Sulutvedt, 2009:52-53.

⁸⁴ Sulutvedt, 2009:54.

⁸⁵ Sulutvedt, 2009:59.

⁸⁶ Sulutvedt, 2009:35.

⁸⁷ Sulutvedt, 2009: 128.

Europa.⁸⁸ Sulutvedt skriver at talen har blitt sett på som et skritt videre i den vestlige okkupasjonspolitikken. Fra tilintetgjøring til gjenreisning av Tyskland.⁸⁹

Også gjennom de mange reisebrevene som satte fokus på situasjonen i Tyskland i 1947 og 1948 ble det skapt et mer menneskelig bilde av tyskerne. Gjennom Tysklandreportasjene slapp tyske stemmer til i norske medier. Reisebrevene bidro dermed til at bildene av et ensformig og uinformert Tyskland gikk i stykker. Med Berlinblokaden endret avisene fokuset mot den nye konflikten mellom øst og vest. Berlin gikk nå fra å være ”prøysseråndens arnested”, til å bli ”frihetens forpost”.⁹⁰ Krisen skapte et bilde av berlineren som alliert med vestmaktene i kampen mot diktatur og kommunisme. Med den kalde krigen og et klarere bilde av Sovjet som diktatur ble frykten at tyskerne ville slutte seg til kommunismen. Avisene ble nå mer entydig i synet på å sende hjelp til Tyskland.

Det er ikke bare holdninger til Tyskland og tyskere generelt man får innblikk i gjennom avisene. Avisene gir også et inntrykk av hvordan ”landssvikere” i Norge ble behandlet i etterkrigstiden. Gjennom avisene ble det diskutert hva man skulle gjøre med tyskerjentene og barna deres. Jeg vil videre ta for meg holdningene til disse utsatte gruppene.

2.2. “tyskerjenter” og “krigsbarn”

Etnologen Anne Eriksen har vært opptatt av hvordan fortellingen om andre verdenskrig har blitt formet i Norge i etterkrigstiden. I boken *Det var noe annet under krigen* tar hun for seg de norske kollektivtradisjonene om krigen. Boken gir et tydelig bilde av skillet mellom ”oss” og ”dem”. ”Dem” var ikke bare tyskere, men også personer som hadde vært i nærkontakt med tyskerne. Såkalte “tyskerjenter”, “krigsbarn” og landssvikere fikk merke de fiendtlige holdningene på kroppen. Så seint som ved folkeavstemningen om EF i 1972 fantes det betydelig uvilje mot Tyskland og tyskere, i form av utsagn som ”vi vil ikke i forbund med tyskere - vi husker dem fra krigen”.⁹¹ Eriksen hevder at det så sent som i 1995 fremdeles fantes mange mennesker i Norge som nærte stor motvilje mot tyskere og såkalte landssvikere.⁹² Synne Corell tar i likhet med Eriksen opp inndelingen mellom ”oss” og ”dem”. Corell omtaler ”vi”-fellesskapet, hvor nasjonale kollektive identiteter ble skapt ved å ekskludere noen individer og

⁸⁸ Sulutedt, 2009:73.

⁸⁹ Sulutvedt, 2009:128.

⁹⁰ Sulutvedt, 2009:130.

⁹¹ Eriksen, 1995:144.

⁹² Eriksen, 1995:144.

grupper fra det nasjonale fellesskapet.⁹³ Disse ”andre” var ”tyskerjenter”, ”krigsbarn” og ”landssvikere”.

Under krigen var det mange nordmenn som arbeidet for okkupasjonsmakten eller hadde en form for kontakt med tyskerne. Omlag 200 000 nordmenn ble, eller risikerte å bli, stemplet som ”unasjonale elementer” på grunn av deres forhold til fienden. Dette dreide seg først og fremst om de 90 000 nordmenn som ble anklaget under landssvikoppjøret, for det andre rundt 100 000 ”tyskerjenter”, og for det tredje omkring 8-9000 ”krigsbarn”, barn av norsk mor og tysk far.⁹⁴

Helle Aarnes⁹⁵ presenterer i boken *Tyskerjentene* historiene til noen av kvinnene som var sammen med tyske soldater og hvordan de ble behandlet etter krigen. At en del norske kvinner frivillig innledet forhold til tyskere ble i følge Aarnes sett på som ”svik”. Dette ”sviket” utløste hat, sinne, forakt, raseri og ikke minst splittelser i familier.⁹⁶ En del sivile nordmenn tok ”straffeforfølgelsen” i egne hender, noe som medførte hevnreaksjoner. Jenter ble tvangsklippet, jaget nakne gjennom gatene, eller plasserte på lastebiler med plakater der det stod ”tysker horer”.⁹⁷ Det var ikke bare jenter som hadde vært i direkte kontakt med tyskere som ble utsatt for hevnaksjoner. Det å ha blitt sett sammen med en tysker var ofte nok. For gatejustisen var ofte løse rykter gode nok bevis for å gå til aksjon.⁹⁸ Tvangsklipping var en symbolsk handling som markerte at kvinnene var utstøtt av fellesskapet. Samtidig viste dette at kvinnekroppen var samfunnets eiendom.⁹⁹

Disse aksjonene var trolig ikke støttet av befolkningen generelt, og den norske stat aksepterte heller ikke hevnoppjøret. Men også myndighetene mente det var på plass med reaksjoner mot ”tyskerjentene”. Mer enn 5000 kvinner ble internert, og omtrent 3000 norske jenter som hadde fått barn med tyskere, ble også fratatt sitt norske statsborgerskap og sendt til Tyskland.¹⁰⁰

Barn av norsk mor og tysk far fikk også kjenne på hatet mot tyskere. Det er usikkert hvor mange barn med tyske fedre som ble født under eller etter krigen. I boken *Krigens barn* legger

⁹³ Corell, 2010:27.

⁹⁴ Pedersen, 2006:12.

⁹⁵ Journalist i Bergen Tidende.

⁹⁶ Aarnes, 2009, 37.

⁹⁷ Aarnes, 2009:44.

⁹⁸ Pedersen, 2006:3.

⁹⁹ Pedersen, 2006:8.

¹⁰⁰ Pedersen, 2009:49.

historikeren Kåre Olsen til grunn at antallet kan ligge mellom 10 000-12 000 barn.¹⁰¹ Flere av disse barna ble satt bort til slektninger eller adoptert av norske familier. Barna ble ofte nektet å snakke om bakgrunnen sin, og de måtte lære å leve med skammen alene.¹⁰² Sommeren 1945 ble det sendt et rundskriv til landets 745 fattigstyrer. Hensikten var å kartlegge stemningen overfor “krigsbarna” og til en viss grad mødrene. Bare 276 fattigstyrer svarte på undersøkelsen, men i overkant 60% av disse rapporterte om negative holdninger til barna. I de resterende tilfellene ble stemningen karakterisert som overbærende overfor barna og til dels mødrene.

Undersøkelsen kan altså tyde på at det store flertallet av befolkningen hadde negative holdninger til barna og mødrene, samtidig som en betydelig minoritet ikke hadde slike holdninger.¹⁰³

En rasebiologiske tenkning kom også til uttrykk overfor “krigsbarna”. På grunn av sitt ”uheldige” arvestoff fra en nazistisk tysk far og en mor som ble ansett for å være ”åndssvak”, ble barna vurdert som en potensiell trussel mot Norges sikkerhet.¹⁰⁴ Denne redselen bygde på en forestilling om at farsarven ville gjøre barna til nazister i fremtiden. Med andre ord ble nazismen forklart ut i fra rasebiologiske termer, som en arvelig egenskap. Det ble fryktet at nazistiske grupper på nytt ville bli organisert i Tyskland og igjen gripe makten i løpet av en 15 til 20-års periode. Trolig ville nazistiske bevegelser da gjenoppta kontakten med “krigsbarna”, som da kom til å vende seg mot den norske stat. Selv om barna ble oppdratt demokratisk i det norske samfunn, var de en mulig trussel på grunn av sitt ”tyske blod”.¹⁰⁵ Fra myndighetenes side ble det uttrykt ønske om å ”bli kvitt” flest mulig av dem. Flere norske leger og psykiatere var med å legitimere og støtte opp under disse meningene. Sulutvedt hevder at Dr. Johan Riis skrev i *Lofotposten* at ”Ingen må tro at de arvemessig mindreverdige barna ved godt stell kan bli verdifulle medborgere. En kan like godt håpe at rottene i kjelleren i tidens fylde skal utvikle seg til villagriser”.¹⁰⁶

Norske justismyndigheter og særlig Sentralpasskontoret ønsket færrest mulig “tyskerjenter” og ”krigsbarn” i landet.¹⁰⁷ I juli 1945 nedsatte Sosialdepartementet et *krigsbarnutvalg* som hadde i oppdrag å utrede et forslag om å sende tyskerbarna og deres mødre til Tyskland. Men forslaget møtte motstand fra Sosialdepartementets repatrieringskorps i Tyskland. Krigsbarnutvalget anså

¹⁰¹ Olsen, 1998:69-74.

¹⁰² Aarnes, 2009:132.

¹⁰³ Pedersen, 2009:19.

¹⁰⁴ Sulutvedt, 2009:33-34.

¹⁰⁵ Borgersrud, 2004:59.

¹⁰⁶ Sulutvedt, 2009:34.

¹⁰⁷ Borgersrud, 2004:179.

også denne løsningen som lite ideell på grunn av de vanskelige forholdene i mottakerlandet.¹⁰⁸ Sverige var et annet alternativ.¹⁰⁹ Det tredje alternativet som ble vurdert var Australia, ettersom de ønsket befolkningsvekst. Dette lot seg likevel ikke gjennomføre da “krigsbarna” også var uønsket i Australia, dels fordi de var barn av fienden, men også fordi det ville være en stor økonomisk byrde å ta hånd om en så stor gruppe ”foreldreløse” barn.¹¹⁰ “Krigsbarna” var uønsket overalt, og mange av dem ble skilte fra mødrene og plassert på barnehjem eller hos fosterfamilier.

Sulutvedt skriver i sin masteroppgave at for å forstå hvorfor myndighetene vurderte slike drastiske tiltak ovenfor “krigsbarna” og mødrene, må man huske at opinionen langt på vei var enig med myndighetene, selv om deportasjon var i strid med norsk lov.¹¹¹ Tiltaket var derfor også ment for å roe ned en aggressiv befolkning. Tanken om deportasjon eksiterte ikke bare i Norge. Potsdamkommunikatet¹¹² hadde i praksis gitt klarsignal til å tvangsflytte tyske minoriteter som ikke lenger var ønsket i sitt hjemland. Det spilte ingen rolle om de hadde vært bosatt der i generasjoner.

Når store deler av opinionen hadde slike holdninger til “tyskerjenter” og deres barn, kunne en også forvente at viljen til å hjelpe tyske barn heller ikke var særlig stor. Det kan likevel være vesentlig forskjell mellom oppfatningen av de to gruppene. Tyskerjentene hadde, slik mange så det, gjort seg skyldig i et utilgivelig svik. Barn i Tyskland var riktignok barn av fienden, men disse hadde ikke kommet til verden gjennom de samme svikefulle handlingene som barn av norske “tyskerjenter”. Det kan i så fall også forklare at de i større grad enn “krigsbarna” ble møtt med velvilje når de kom til Norge.

2.3. Holdninger til hjelpearbeidet i Tyskland.

Tanken om å hjelpe tyskere eller tyske barn var likevel fjern for de fleste nordmenn i seiersrusen i 1945. Hjelpearbeidet overfor Tyskland og tyskere kom senere i gang i Norge enn i både Danmark og Sverige. Våren 1946 ble den statlige hjelpen til nødlidende i Europa utvidet. Pengene som ble bevilget til innkjøp av matvarer ble formidlet via United Nations Relief and

¹⁰⁸ Borgersrud, 2004:189.

¹⁰⁹ Borgersrud, 2004:388.

¹¹⁰ Borgersrud, 2004:205-208.

¹¹¹ Sulutvedt, 2009:36.

¹¹² Ved Potsdamkonferansen deltok Storbritannias statsminister Winston Churchill, USAs president, Harry S. Truman og Josef Stalin fra Sovjetunionen. Frankrike var ikke med på møtet, men sluttet seg til avtalen 7. august 1945. Avtalen skulle regulere Tyskland sin stilling etter krigsnederlaget. Kilde: <http://snl.no/Potsdamkonferansen>

Rehabilitation Agency (UNRRA). Hjelpearbeidet til UNRRA, som regjeringen ikke hadde noe særlig disponeringsrett over, gikk primært til Polen, Italia, Jugoslavia og Østerrike. Men den direkte hjelpen utenom UNRRA, som regjeringen fritt disponerte over og som det i Stortinget var blitt nevnt at Tyskland burde få en del av, gikk i sin helhet til Finland. Sulutvedt skriver at det fantes sterke motforestillinger mot å hjelpe tyskere og at dette var bakgrunnen til at hjelpen fortrinnsvis gikk til andre land.¹¹³ Krigen hadde satt sine spor i det norske folket, og flere mente at Tyskland måtte klare seg selv.

Sommeren 1945 vendte rundt 7600 overlevende nordmenn tilbake til Norge fra konsentrasjonsleirene. Av deres beretninger går det frem at det her fantes grunnlag for forsoning. Flere av disse hadde møtt et ”annet Tyskland” i leirene. Initiativet til å hjelpe Tyskland kom i hovedsak fra personer som hadde vært aktive i Nansenhjelpen¹¹⁴ og i motstandskampen. Personlige forbindelser med et ”annet Tyskland” spilte en viktig rolle. Tyske medfanger i konsentrasjonsleirene hadde vist en annen side ved tyskere og Tyskland, den anti-nazistiske siden. Stortingsrepresentant Christian Oftedal og forfatteren Arnulf Øverland hadde begge sittet i konsentrasjonsleirer, og var blant dem som snakket positivt om tyskere og Tyskland. Oftedal argumenterte med at ”fremtidens håp ligger i at den nye slekt, de barna som nå vokser opp i Tyskland, ikke kommer inn i den samme hatets skole som deres fedre.”¹¹⁵

Lundestad skriver i sin hovedoppgave fra 1970 at synet på et ”annet Tyskland” virket til å skyve de bitre følelsene overfor Tyskland noe mer i bakgrunnen, og var med på å bryte ned de restriksjonene til hjelpearbeidet som var gjeldende i norsk politikk frem til slutten av 1947.¹¹⁶ Likevel forekom det fremdeles diskriminering i det humanitære arbeidet. Et eksempel på at tyskere ble utestengt fra det norske hjelpearbeidet var pakkeforbindelsene. Norges Røde Kors hadde under krigen stått for forsendelser av pakker til norske krigsfanger i Tyskland. I februar 1946 ble det lov til å sende gavepakker som inneholdt rasjonerte varer, under en viss vekt og verdi, til vanskeligstilte land. Men denne gaveforsendelsen gjaldt ikke tyskere generelt. Det var kun norskfødte kvinner og norske statsborgere i den engelske og amerikanske sonen i det okkuperte Tyskland som fikk gleden av å motta norske pakker.¹¹⁷ I 1947 ble derimot reglene

¹¹³ Sulutvedt, 2009:91.

¹¹⁴ Organet som ble opprettet i 1930, hadde som formål å videreføre den avdøde Fridtjof Nansen sitt arbeid for flyktninger. Kontoret sørget for visum, Nansenpass og skaffet bolig og arbeid. Kilde: Sulutvedt, 2009:91.

¹¹⁵ Lundestad, 1970:34.

¹¹⁶ Lundestad, 1970:34.

¹¹⁷ Lundestad, 1970:34.

endret slik at nordmenn også kunne sende pakker til ”venner” i Tyskland. Dette var de første tyskerne som fikk hjelp fra Norge.

En Gallup fra november 1947 viste imidlertid at universalprinsippet om at ”alle sultede er like berettiget” hadde stor oppslutning i opinionen.¹¹⁸ Den norske befolkningens holdninger ble endret, noe som var med å påvirke organisasjonenes satsingsområder. Også press fra stortingsrepresentant Christian Oftedal, som kjempet for humanitær hjelp til Tyskland, var med på å få forbudet opphevet, og i 1948 ble Tyskland fullt innlemmet i Norge sitt hjelpearbeid.¹¹⁹

Disse eksemplene viser diskriminering av Tyskland, men det var aldri snakk om fullstendig utestenging. I motsetning til Lundestad, som mente at Tyskland ble innlemmet i Norge sitt hjelpearbeid på grunn av en humanitær bølge, hevder Sulutvedt at initiativet til hjelpen hovedsakelig kom fra dem som hadde personlige forbindelser med et ”annet Tyskland”. Den økende konflikten mellom øst og vest var også med på å fremskynde hjelpearbeidet. Regimet i øst ble oppfattet som en reell trussel mot demokratiet, og Sulutvedt hevder at dette bidro til at nordmenn nå samlet seg om hjelpen i Tyskland. I likhet med Sulutvedt skriver Knut Nustad i boken *Gavens Makt* (2003) at utviklingshjelp fra begynnelsen var et bevisst politisk prosjekt. Vestlige politikere ville i årene etter krigen sørge for å hindre kommunismens fremmarsj ved å bedre levevilkårene i de fattigste landene.¹²⁰

2.4. Sammendrag

Nordmenn og Norge hadde et anspent forhold til Tyskland de første etterkrigsårene. Slike holdninger er forståelig etter fem år med okkupasjon. Likevel var det noen som hadde et mer forsonende syn på tyskere. Dette var helst personer som hadde vært i kontakt med antinazister og som hadde opplevd et ”annet Tyskland”.

Det var ulike måter å forklare nazismen på. Enkelte mente at nazisme var biologisk, noe som var medfødt. Denne tankegangen gjorde at de norske ”krigsbarna” fikk gjennomgå etter krigen. Barna ble sett på som bærere av tyske gener og ble derfor straffet hardt. Deres mødre fikk også kjenne hatet mot tyskerne på kroppen. Jentene ble sett på som svikere.

¹¹⁸ Lundestad, 1970:33.

¹¹⁹ Lundestad, 1970:36.

¹²⁰ Nustad, 2003:26-27.

Norges hjelpearbeid til Tyskland kom senere i gang enn i både Danmark og Sverige. Enkelte deler av Norge var fortsatt svært vanskeligstilt etter okkupasjonen, og mange husket hva tyskerne hadde gjort mot landet. Hatet mot tyskerne gjorde at norske organisasjoner i de første etterkrigsårene ikke fikk hjelpe det landet som trengte det mest. Etter hvert endret synet seg. Møte med et "annet Tyskland" gjennom reisebeskrivelser og historier fra tidligere medfanger var sammen med avisenes bilder av sultende barn med på å vekke medmennesket i den norske befolkningen. De første etterkrigsårene var også preget av frykten for at nazismen på ny skulle få fotfeste på grunn av de store sosiale og økonomiske problemene. Den eneste muligheten å få Tyskland på rett spor igjen var å hjelpe Tyskland til å bli en selvstendig stat, og hindre at sult og opptøyer tok overhånd. Etter delingen av Tyskland økte frykten for kommunismen i øst, i både Norge og resten av Vesten. Synet på tyskerne ble dermed bedre og Tyskland ble etter hvert et prioritert land i Norges bistandsarbeid.

Kapittel 3: Hjelpearbeidet organiseres

I dette kapittelet skal jeg gå nærmere inn på det allmenne hjelpearbeidets utvikling fra norsk side, og deretter se hvordan arbeidet med de tyske feriebarne tok til. Beskrivelsen av det allmenne hjelpearbeidet vil vise hvordan hjelpeprosessen tok form og hvordan arbeidet med de tyske barna startet og ble organisert. Utviklingen av det norske hjelpearbeidet vil bli gjennomgått kronologisk fra 1945 til 1972.

3.1. Europahjelpen - en ny organisasjon vokser frem

Knapt et halvt år etter at andre verdenskrig var over begynte Norges Røde Kors og Norsk Folkehjelp hver for seg å sende matvarer og tran til de hardest rammede landene i Europa. Generalsekretær i Norges Røde Kors, Arnold Rørholt, la i januar 1946 frem sine planer om en omfattende hjelpeaksjon til Tyskland, Finland og tidligere okkuperte europeiske land. Rørholt fikk full støtte fra direktøren i Forsyningsdepartementet, Gunnar Kjølstad. Han påpekte at det også "kunne ligge en smule nasjonal reklame" i at Norge, til tross for sin egen vanskelige stilling, fant mulighet til å hjelpe land som var hardere rammet enn dem selv.¹²¹ Utad ville dette virke positivt.

Også blant politikerne syntes det å være bred enighet om at Norge måtte yte humanitær hjelp til landene i Sør- og Mellom-Europa. I 1946 etterlyste stortingsrepresentanten Christian Oftedal Norges innsats for de land som var hardere rammet enn Norge. Han mente man burde stille lagrene med varer vi selv ikke hadde bruk for til disposisjon. 5. april 1946 ble det bevilget tre millioner til innkjøp av fiskeprodukter til de mest vanskeligstilte landene i Europa.¹²² På grunn av de store behovene på kontinentet ble det etter hvert ytret ønske om en egen organisasjon som kunne "nytte ut de reserver" som fantes hos privatfolk og kjøpmenn. Norges Røde Kors og Norsk Folkehjelp hadde allerede sammen med Forsyningsdepartementet, laget en liste over varer som kunne samles inn og sendes til ulike hjelpetrengende land.¹²³ Norges Røde Kors og Norsk Folkehjelp var kommet så langt i sine forberedelser at innsamlingsarbeidet kunne starte umiddelbart. Samarbeidet utviklet seg til organisasjonen *Europahjelpen*. Den norske innsatsen

¹²¹ Roll-Hansen & Østbye, 1996:25.

¹²² Øystå, 1966:5.

¹²³ Roll-Hansen & Østbye, 1996:26.

overfor flyktninger ble fra og med 1946 koordinert av Europahjelpen, en paraplyorganisasjon for en rekke hjelpeorganisasjoner, arbeidslivsorganisasjoner og enkeltpersoner.¹²⁴

Hovedinnsatsen til den nye organisasjonen var rettet mot å samle inn matpakker som skulle sendes til de hardest rammede landene.¹²⁵ Pakker med mat fra privatpersoner og kjøpmenn strømmet inn til organisasjonen i Oslo. For ikke å bli en konkurrent til Nasjonalhjelpen¹²⁶ samlet ikke Europahjelpen inn penger.¹²⁷ Dette hindret likevel ikke innsatsen til organisasjonen. Fra januar 1946 til september 1947 ble 3500-4000 tonn matvarer sendt til nødlidende land.¹²⁸ I motsetning til Nasjonalhjelpen, som fokuserte på å hjelpe krigsrammede nordmenn, prioriterte Europahjelpen utenlandske flyktninger og krigsrammede mennesker med ulike nasjonaliteter. Organisasjonens viktigste oppgave var å bedre leveforholdene i flere europeiske land.¹²⁹ Men ett land ble ikke fullstendig innlemmet i hjelpearbeidet. I likhet med Nasjonalhjelpen prioriterte Europahjelpen å hjelpe norskfødte som oppholdt seg i de engelske eller amerikanske sonene i det okkuperte Tyskland. Dette medførte at den vanlige tysker ble utelatt. Minnene fra krigen var fortsatt sterke, og nordmenn var ennå ikke villige til å hjelpe ”fienden”. De ville heller fokusere på land som også hadde vært ofre for krigens grusomheter. Samfunnet var preget av forestillinger om at nøden i Tyskland var selvforskyldt og at sultnøden var et isolert tysk problem som de selv måtte få bukt med.¹³⁰

Personer som hadde vært i møte med et ”annet Tyskland”, ytret ønske om også å innlemme tyskere i Norges hjelpearbeid. Stortingsrepresentant Christian Oftedal med flere, arbeidet for å likestille Tyskland i Norge sitt humanitære arbeid. I 1947 fikk forkjemperne gjennomslag, og landet ble en del av hjelpearbeidet. Fra og med 1947 fikk den britiske sonene i det okkuperte Tyskland motta et par hundre tonn med nødvendige varer til tyskerne.¹³¹ De andre sonene ble derimot utelatt.

Norskamerikaneren Arne M. Torgersen hadde etter krigen arbeidet for den amerikanske hjelpeorganisasjonen CARE i den franske sonen i Tyskland. Arbeidet ble avsluttet i 1947.

¹²⁴Regjeringen, URL. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2011/nou-2011-10/7.html?id=645265>.

¹²⁵ Sulutvedt, 2009:93.

¹²⁶ Nasjonalhjelpen ble startet i 1940. Hovedarbeidet til organisasjonen var å samle inn og utdele hjelp til mennesker som var blitt skadet under den andre verdenskrig. Kilde: Roll-Hansen & Østbye, 1996:25.

¹²⁷ Roll-Hansen & Østbye, 1996:25.

¹²⁸ Sosialdepartementet, St.melding nr.4. *Norges hjelp til den nødlidende befolkning i Europa*, 1948.

¹²⁹ Hjelpen gikk til, Polen, Østerrike, Tsjekkoslovakia, Jugoslavia, Frankrike, Nederland, Belgia Ungarn og Hellas, samt de spanske emigranter i Frankrike. (Øystå, 1966:8)

¹³⁰ Sulutvedt, 2009:45-46.

¹³¹ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/Pa-0250/F/Fb/Fbc/L0126/0010.

Samme år fikk Torgersen i oppdrag å reise til de nordiske landene for å vekke interesse for hjelpearbeid i den franske sonen i Berlin. I 1947 vedtok Menighetspleiernes Landsforbund å samle inn penger og forsyninger til nødlidende i Tyskland.¹³² Ikke lenge etter ble organisasjonen *Kirkens Nødhjelp* stiftet. Conrad Bonnevie-Svendsen ble valgt til formann, Henrik Haugen til nestleder og Andreas Grasmø ble sekretær. I en reportasje i *verdens Gang* fra 1948 kan man lese at Torgersen utarbeidet i samarbeid med Bonnevie-Svendsen og Grasmø en plan for å organisere matserving til folk i Tyskland. Denne planen ble lagt frem for Europahjelpen.¹³³ I følge Flyktningrådet sine arkiver ble planen godkjent og Torgersen ble Europahjelpens sin representant i Tyskland og senere i Østerrike. Europahjelpens innsats i Tyskland ble dermed utvidet. De første bespisningene fant seg i den franske sonen i mars 1948 i byene Freiburg, Ludwigshafen og Mainz.¹³⁴ Tyskland ble fullt likestilt i det norske humanitære hjelpearbeidet i 1948. Resultatet av holdningsendringen var at Tyskland ble innlemmet i hjelpearbeidet. Pressen og de vide kretser av opinionen hadde godtatt prinsippet om at humanitær hjelp skulle ytes uten noen form for diskriminering.

Samtidig som CARE avsluttet sitt arbeid i 1946, sluttet også United Nations Relief and Rehabilitation Agency (UNRRA) sine matutdelinger til barn i Mellom-Europa. I likhet med CARE skulle UNRRA bare ha et tidsbegrenset mandat. Man hadde trodd at flyktningproblemet skulle være løst innen kort tid. Det viste seg ikke å stemme, og avviklingen av hjelpearbeidet førte til en kraftig forverring av forholdene i Tyskland. I *Arbeiderbladet* fra 1948 kan man lese at Norsk Folkehjelp og Norges Røde Kors rapporterte om fryktelige forhold, om barn som spiste jord, gress og stein for å fylle magen.¹³⁵ På grunn av dette besluttet Europahjelpen i samråd med myndighetene å gjennomføre en større pengeinnsamling høsten 1947.

Høsten 1947 ble det i samråd med myndighetene besluttet at Europahjelpen skulle organisere den første pengeinnsamlingen, og ved juletider var 14 millioner kroner samlet inn.¹³⁶ Disse pengene gikk primært til innkjøp av matvarer. Samtidig innså man at organisasjonen var begynt å vokse ut over de tiltenkte rammene. 3. desember 1947 ble det derfor opprettet en hovedkomité for Europahjelpen. Den skulle bestå av representanter fra de andre store hjelpeorganisasjonene, fiskeriministeren, arbeidslivorganisasjonene og interesserte enkeltpersoner i tillegg til Røde Kors og Norsk Folkehjelp.¹³⁷

¹³² Sulutvedt, 2009:96.

¹³³ *Verdens Gang*, 07.04.1948.

¹³⁴ Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001.

¹³⁵ *Arbeiderbladet*, 08.08.1948.

¹³⁶ Roll-Hansen & Østbye, 1996:29.

¹³⁷ Roll-Hansen & Østbye, 1996:29.

I 1948 sluttet Europahjelpen seg til FN sin innsamling for krigsrammede barn. I Norge fikk organisasjonen i oppdrag å lede den verdensomspennende ”Gi en dag” – aksjonen. Norsk rikskringkasting engasjerte seg med full styrke, og organisasjonen klarte å samle inn 10 714 092,46 kroner. Av disse ble 1.6 millioner kroner overført til FN. Resten ble disponert av Europahjelpen til beste for barna i nødlidende land.¹³⁸ Innsamlingsaksjonene førte til at Europahjelpen fikk en solid grunnkapital til sitt videre arbeid.¹³⁹ I løpet av 1949 endret situasjonen seg i deler av Europa til det bedre, og hjelpen kunne dermed innskrenkes og til og med opphøre enkelte steder. Fokuset lå da på Tyskland og Østerrike.¹⁴⁰

3.2. Flyktninger til Norge

Europahjelpen hadde kontorer i Hamburg og Wien som kartla behovet for hjelp og kanaliserte de innsamlede midlene. Kontorene arbeidet med matutdeling, ”hjelp til selvhjelp” og kulturtilbud i flyktingleirene. Det ble etter hvert også behov for å overføre flyktninger til Norge for et permanent opphold. Den første tiden etter andre verdenskrig var det spesielt personer med ”nyttig utdanning” som fikk komme til Norge. I 1946 kom det 600 fagarbeidere som ble boende i Norge permanent og skulle bidra i norsk industri. Et krav var at disse skulle være anti-fascister. Et problem med at det bare var personer som Norge kunne nytte godt av som fikk komme, gjorde at de mest vanskeligstilte flyktingene ble værende igjen. I arkivene til Norges Røde Kors kan man lese at FN appellerte til medlemslandene i 1948/1949 og påpekte at også såkalte minusflyktninger hadde behov for permanente opphold i andre land.¹⁴¹

Minusflyktninger var personer med ulike fysiske handikap som gjorde det spesielt vanskelig å klare seg i de krigsherjede landene og i flyktingleirene.¹⁴² Norge endret da fokus, og gjorde en stor innsats ved å ta imot slike flyktninger og få dem integrert i samfunnet.

I 1949 ville styresmaktene skape et bedre system for å ta imot de flyktingene som kom til Norge. Det ble i første omgang opprettet 460 kommunale fylkesnemnder hvor hver kommune skulle ta imot minst en flyktingfamilie, hovedsakelig fra Polen. Deretter opprettet

¹³⁸ Øystå, 1966:18.

¹³⁹ Riksarkivet, Norges Røde Kors, Ra/Pa-0250/F/Fc/Fce//10196/0003.

¹⁴⁰ Øystå, 1966:14.

¹⁴¹ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fc/Fce/L0196/0003.

¹⁴² Øystå, 1966:14.

Sosialdepartementet på oppmodning fra International Refugee Organization (IRO) Komiteen for flyktninghjelp i Norge, for å avløse IRO sin egen avdeling i Oslo.¹⁴³

Komiteen for flyktninghjelp i Norge bestod av arbeidsutvalget i Europahjelpen og en representant fra Sosialdepartementet.¹⁴⁴ Knut Kjeldstadli skriver i boken *Norsk innvandringshistorie* (2006) at norsk aktivitet overfor flyktninger, både i Norge og i utlandet, fra starten av hadde en dobbel basis; i både frivillige organisasjoner og i offentlige organ. Denne doble forankringen var også tilfellet da det ble aktuelt å ta imot tyske barn på rekreasjonsopphold.

3.3. Tyske barn til Norge?

I arkivet til Europahjelpen lå det mange henvendelser fra nordmenn som ville hjelpe mer enn bare med penger eller matvarer. Folk ville se at bidraget deres faktisk virket.¹⁴⁵ Flere ytret ønske om å motta et utenlandsk barn på et kortere opphold slik som etter første verdenskrig.¹⁴⁶ I begynnelsen ble ikke det forsøkt realisert. Europahjelpen mente at et slikt tiltak ville kreve mye mer organisering enn å hjelpe barna i sitt eget hjemland. De argumenterte mot denne form for hjelpearbeid med at legeundersøkelser, uttak av barn og karantene var for krevende for organisasjonene.¹⁴⁷ Det var mye mer utfordrende, og dessuten mer kostbart, å frakte barn til Norge enn å hjelpe barna i sitt eget hjemland. Hjelpearbeidet ville dessuten rekke mye lenger dersom man arbeidet lokalt, og dermed ville flere få utbytte av hjelpen. For de samme midlene kunne man hjelpe mange flere på stedet. I tillegg ble det hevdet at andre land ikke alltid hadde hatt like gode erfaringer med å hente barn fra vanskeligstilte land. Selv om organisasjonen var negativ til denne typen hjelpearbeid, ble ikke ideen fullstendig forkastet. Organisasjonen mente at dette var noe som kanskje kunne gjennomføres senere. Ettersom det humanitære arbeidet omhandlet barn, måtte det planlegges nøye i Europahjelpens arbeidsutvalg.¹⁴⁸

¹⁴³ IRO, International Refugee Organization, opprettet i 1947. Omfattet personer som hadde en grunnlagt frykt for forfølgning på grunn av rase, nasjonalitet, religion, eller politisk oppfatning. Tok hånd om flyktninger fra andre verdenskrig. Norge var et av de 15 landene som var med fra starten, men IRO fikk aldri noen stor oppslutning fra FN sine medlemsland, boikottet av østblokk landene. Kilde: http://en.wikipedia.org/wiki/International_Refugee_Organisation

¹⁴⁴ Kjeldstadli, 2003:42.

¹⁴⁵ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0002.

¹⁴⁶ Riksarkivet, Norges Røde Kors, Ra/Pa-0250/F/Fc/Fce/L0192/L0001.

¹⁴⁷ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0002.

¹⁴⁸ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0002.

I 1947 mottok Utenriksdepartementet et brev hvor det ble informert om at Sverige tok imot tyske barn på rekreasjonsopphold.¹⁴⁹ Brevet avslutter med at denne hjelpen ble tatt godt imot i Sverige. Det hadde bare vært positiv omtale av personene som arrangerte overføringen og av pleieforeldrene som tok imot barna.¹⁵⁰ Dette kan ha virket motiverende for å starte barnetransportene til Norge. Selv om det var klart at Sverige i utgangspunktet hadde bedre forutsetninger for å hjelpe de tyske barna. Samme år som Utenriksdepartementet mottok brevet fra Sverige, kontaktet Europahjelpen Røde Kors i Jugoslavia, Ungarn, Østerrike og Romania for å undersøke om de var interessert i å sende barn til Norge på rekreasjonsopphold.¹⁵¹ I arkivene til både Røde Kors og Europahjelpen fantes det brev fra folk som ønsket å motta et pleietrengende barn. I følge Europahjelpen kunne ikke det gjennomføres før man hadde avtalt med de vanskeligstilte landene.¹⁵² Tanken var å skaffe barna et opphold på 3-6 måneder. Hovedkomiteen avsatte et beløp på ½ million kroner til dette formålet. Videre ble det bevilget 2 millioner kroner til Grefsrud-leiren ved Holmestrand, som var innredet som barnekoloni for utenlandske barn.¹⁵³ Tanken var at tre kull med 200 tuberkulose-truede barn skulle få et åtte måneders opphold i Norge.¹⁵⁴ Brevet til de ulike landenes Røde Kors viser at Europahjelpen ikke forkastet hjelpetiltaket helt.¹⁵⁵ I denne omgang var tiltaket likevel ikke myntet på tyske barn, noe som kan ha sammenheng med holdningene som fortsatt eksisterte.

13.februar 1948 sendte Europahjelpen brev til organisasjonenes høyeste beskytter, kronprins Olav.¹⁵⁶ Brevet informerte om at de hadde vært i kontakt med ulike land for å høre om myndighetene var interessert i å sende barn til Norge på 3-6 måneders opphold. Bakgrunnen var, i følge brevet, at mange nordmenn var interessert i et slikt tiltak.¹⁵⁷ En av nordmennene som stilte seg bak denne formen for hjelp var forfatteren Arnulf Øverland. I 1948 refererte *Verdens Gang* til Øverlands opprop om å la tsjekkiske flyktningbarn komme på rekreasjonsopphold i Norge.¹⁵⁸ I den forbindelse kunne avisen forteller om tsjekkiske barn som levede i tidligere konsentrasjonsleiren i Tyskland. Øverland oppfordret folk til å melde seg som pleieforeldre, og han kunne opplyse om at det var blitt søkt om oppholdstillatelse for 250 flyktningbarn.¹⁵⁹

¹⁴⁹ Det var ikke mulig å tyde hvem som hadde sendt dette brevet.

¹⁵⁰ Riksarkivet, Utenriksdepartementet, RA/S-2259/Dyh/L12317

¹⁵¹ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0002.

¹⁵² Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0002.

¹⁵³ Øystå, 1966:12.

¹⁵⁴ Riksarkivet, Utenriksdepartementet, RA/S-2259/Dyh/L12317.

¹⁵⁵ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0002.

¹⁵⁶ Jeg fant dessverre ikke svar på dette brevet i arkivet.

¹⁵⁷ Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001.

¹⁵⁸ *Verdens Gang*, 14.09. 1948, samme opprop finnes også i *Verdens Gang*, 28.09. 1948.

¹⁵⁹ *Verdens Gang*, 14.09. 1948.

I Stortingsmeldingen nr.4 fra 1948 ble det reist spørsmål ovenfor interesserte organisasjoner om å organisere opphold i Norge for nødlidende barn.¹⁶⁰ Det opplyses at denne hjelpen ikke var den mest økonomiske, men tidligere erfaringer, fra blant annet Sverige, vist at barna hadde godt av et slikt opphold. Organisasjonene ble altså oppfordret til å hente barn til Norge på rekreasjonsopphold. Drivkreftene til å starte arbeidet med barna kom således både fra Stortinget og gjennom befolkningen sitt ønske om å være pleieforeldre. Men før noen av organisasjonene kunne begynne overføringen, måtte hjelpetiltaket planlegges nøye.

Erling Thorolvsson, fra arbeidsutvalget i Europahjelpen, uttalte under møtet i Europahjelpens hovedkomite i april 1948, at på grunn av forholdene i Europa og i vårt eget land, måtte man være klar over at det ikke var noen liten oppgave å hente utenlandske barn til Norge.

Thorolvsson hadde vært i kontakt med Sverige, som drev med denne typen bistand, for å hente informasjon om overføringsprosessen. Det ble laget et oppsett over hjelpearbeidet og innhentet råd fra Sverige om hvordan dette skulle gjennomføres.¹⁶¹ Under møtet til Europahjelpens hovedkomite 19.april 1948 la Thorolvsson frem en skisse til hvordan hjelpearbeidet kunne organiseres, denne skissen lå i arkivet til Flyktningrådet.¹⁶² Først og fremst mente Thorolvsson at det måtte dannes et eget kontor bestående av personer som bare fokuserte på denne typen hjelpearbeid. Han anbefalte også samarbeid med Sosialdepartementet, Helsedirektoratet og Sentralpasskontoret.

Under møtet i hovedkomiteen ble det anbefalt at Europahjelpen skulle sende en representant til de ulike landene. Representantene skulle bistå med transportene til Norge. Det var hjelpeorganisasjoner i de ulike landene som skulle ta ut barn, men representanten måtte være tilstede for å være sikker på at uttaket foregikk på riktig måte. Hver transport måtte ikke overskride 400-500 barn, og ledsagerne på transportene burde snakke morsmålet til barna.¹⁶³

Det viste seg at det var vanskelig å skaffe opphold for barn over 12 år, derfor burde de utvalgte barna være under 12 år.¹⁶⁴ I Sverige forlangte de at barna skulle være av de meste trengende sosialt og ernæringsmessig. Barna ble satt i karantene før møtet med pleieforeldrene, for 20-30 % av barna hadde nemlig difteri. Vanlig karantenetid i Sverige var 10-14 dager. I løpet av

¹⁶⁰ Sosialdepartementet, Stortingsmelding nr.4. Sosialdepartementet, *Norges hjelp til den nødlidende befolkningen i Europa*, 1948.

¹⁶¹ Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001.

¹⁶² Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001.

¹⁶³ Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001.

¹⁶⁴ Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001.

denne perioden måtte enkelte av barna utrustes med klær og andre nødvendigheter. Disse skulle samles inn før barnas ankomst. Man måtte også ha alle pleieforeldrene klare på forhånd. Før pleieforeldrene fikk ta imot barna behøvdes det bekreftelse som tilsa at de var ”skikket” til å være ”ferieforeldre, samt at de var økonomisk og sosiale fungerende.¹⁶⁵ I likhet med barna i Sverige burde barna i Norge også ha ulykkesforsikring.¹⁶⁶ Thoralvsson la vekt på at hjemsendelsen av barna skulle foregå samlet, og oppholdet måtte ikke overskride fastsatt tid.

Konklusjonen til Thoralvsson var at denne typen hjelpearbeid ble for dyrt og tidkrevende. Dersom man skulle bestemme seg for å overføre barn til Norge, måtte man derfor nøye overveie hvilke apparat som skulle settes opp i hensyn til de punktene han nevner overfor. Ut fra dette kan det virke som om hjelpearbeidet i Norge ble innstilt inntil videre, og at de heller ville fortsette med ”hjelp til selvhjelp” og matforsyninger.

Europahjelpen fokuserte i utgangspunktet på matforsendelser og pengeinnsamlinger. Mine undersøkelser viser at de ikke selv transportere tyske barn til Norge. De anbefalte heller ikke de tilsluttede organisasjonene å sette i gang med å overføre barn til Norge. Likevel valgte noen av de tilsluttede organisasjonene å hente barn til Norge.¹⁶⁷ På tross av dette valgte noen av de tilsluttede organisasjonene å hente barn til Norge.

3.4. De frivillige organisasjonene og deres motiver.

Flere av organisasjonen som var tilsluttet Europahjelpen hentet tyske barn til Norge, men ikke alle begynte samtidig. Redd Barna¹⁶⁸ var en av de første organisasjonene som var tilknyttet Europahjelpen som overførte tyske barn til Norge. I 1947, ett år etter at organisasjonen ble stiftet i Norge, startet de et barneprosjekt under ledelsen av Eva Wiik.¹⁶⁹ Prosjektet gikk ut på å sende ”bunkersbarn”¹⁷⁰ fra ulike krigsherjede land til Norge.¹⁷¹ Den første transporten kom fra Tsjekkoslovakia, og året etter kom de første barna fra Østerrike og Tyskland.¹⁷² Situasjonen i Vest- Tyskland var svært vanskelig fra juni i 1947 til mai 1948, på grunn av Berlinblokaden.

¹⁶⁵ Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001.

¹⁶⁶ Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001.

¹⁶⁷ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001.

¹⁶⁸ Redd Barna ble grunnlagt i 1919 etter første verdenskrig av søstrene Eglantyne Jebb og Dorothy Buxton. Søstrene var sjokket over etterspillene fra første verdenskrig og den russiske revolusjon, og ønsket å bedre barns liv. Redd Barna Norge ble stiftet i 1946 av Norges Barnevernsråd. Kilde: <http://www.reddbarna.no/om-oss/organisasjonen/historikk>.

¹⁶⁹ Larsen, 2007:25.

¹⁷⁰ Barna fra de krigsherjede landene ble ofte kalt for bunkersbarn.

¹⁷¹ Larsen, 2007:24.

¹⁷² Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fc/Fce/L0195/0019.

Trolig har denne forverringen av situasjonen vært en pådriver for Redd Barnas tiltak, samt at Tyskland nå var fullt innlemmet i Norges hjelpearbeid.

Også Norges Røde Kors¹⁷³ involverte seg i dette hjelpearbeidet. I 1947 mottok Norges Røde Kors et brev fra organisasjonens kontor i Hamburg. Brevet inneholdt en liste over åtti trengende tyske barn fra Welfare Section Public Health Branch.¹⁷⁴ Organisasjonen ble oppfordret til å hente disse trengende barna til Norge. Om dette var begynnelsen for denne organisasjonens arbeid på feltet, er noe usikkert. Det kan virke som Norges Røde Kors fokuserte på gaveforsendelser, samt humanitærhjelp på stedet de første årene.¹⁷⁵ I følge arkivet begynte Norge Røde kors å sende franske barn til rekreasjonsopphold Norge i 1948.¹⁷⁶ Kartotek kort over de tyske barna Røde Kors tok imot tyder på organisasjonen ikke tok imot tyske barn til Norge før i 1953,¹⁷⁷ men flere reportasjer forteller derimot at Norges Røde Kors i samarbeid med den venezuelske ministeren Herera sendte barn fra Mellom-Europa til Norge i 1952.¹⁷⁸ Jeg har ikke funnet noe informasjon i arkivet til Røde Kors om samarbeidet med Herera. En reportasje i *Adresseavisen* hevder også at den første kollektive sendingen av tyske barn i regi av Røde Kors startet allerede i 1951.¹⁷⁹ Dette dreide seg i utgangspunktet om barn som skulle adopteres. Det kan tyde på at Røde Kors i første omgang arbeidet med adopsjon av tyske barn, før de begynte å transportere barn på rekreasjonsopphold. Det er vanskelig å fastslå nøyaktig når ”feiteferien” for de tyske barna startet, men trolig begynte de å hente barn på rekreasjonsopphold, ved hjelp av Røde Kors, i 1952.

Felles for Redd Barna og Norges Røde Kors var at hjelpearbeidet var et rent humanitært arbeid. Norge skulle ta imot disse barna for å gi dem en mulighet til å komme seg både fysisk og psykisk. Organisasjonene hadde verken politisk eller religiøs tilhørighet, noe som gjorde at de stod fritt til å hjelpe de som trengte det mest.¹⁸⁰ En annen organisasjon som også organiserte rekreasjonsopphold for tyske barn, var Kristelig Forening for Unge Menn¹⁸¹ (KFUM). Denne

¹⁷³ Norges Røde Kors ble grunnlagt av statsminister Frederik Stang i 1865. Organisasjonen er en del av et globalt nettverk som virker lokalt gjennom forebyggende tiltak, gjennom å yte bistand og gjennom å påvirke opinionen og beslutningstakere. Kilde: http://snl.no/Norges_Røde_Kors.

¹⁷⁴ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fce/L0196/0003.

¹⁷⁵ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0418 & L0417 & L0414.

¹⁷⁶ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0414.

¹⁷⁷ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250.

¹⁷⁸ Verdens Gang, 27.08.1952. Verdens Gang, 24.04.1952.

¹⁷⁹ Adresseavisen, 10.03.1951.

¹⁸⁰ Verdens Gang, 23.05.1955.

¹⁸¹ Organisasjonen ble stiftet i 1880 under navnet Det Norske Ynglingsforbunders Fællesforbund. Navnet ble endret til Norges Kristelige Ungdomsforbund i 1889. På verdensbasis var og er denne organisasjonen delt i to ulike organisasjoner, men i Norge ble de en felles organisasjonen i 1892. Likevel jobbet KFUM og KFUM avskilt med enkelte prosjekter. Det kan virke som de begynte hver for seg med å sende barn til

kristne organisasjonen startet i 1949 med å hente tyske gutter til Norge som skulle bo på en leir ved Hurdalsjøen.¹⁸²

KFUM hadde selv tatt initiativet til dette arbeidet, og de allierte myndighetene i Tyskland var svært interessert i et videre samarbeid. Den første forsendelsen bestod av gutter i alderen 14-19 år fra ulike distrikter i Tyskland.¹⁸³ I motsetning til Redd Barna og Røde Kors sendte KFUM ungdommer til Norge, og ikke små barn. KFUM bestod kun av gutter, noe som gjorde det naturlig at de i første omgang bare hjalp gutter. De tyske guttene skulle være i Norge sammen med KFUM-kameratene i et kristent og demokratisk fellesskap.¹⁸⁴ Forsendelsen skulle være et ledd i den demokratiske omskoleringsprosessen av tyske barn og unge.¹⁸⁵ KFUM var ikke bare opptatt av at barna skulle legge på seg, få frisk luft og oppleve en bedre hverdag. Det er tydelig at oppholdet i Norge skulle endre ungdommene sitt syn, og at religion spilte en viktig rolle. Det kan tyde på den vensittariske argumentasjonen fra London, var fremtredende i KFUM sin tankegang.

Litteraturen gir inntrykk av at det bare var KFUM som overførte tyske barn til Norge, og at søsterorganisasjonen Kristelig Forening for Unge kvinner (KFUK) stod utenfor. I følge flere avisartikler og arkiver i Riksarkivet var ikke dette tilfelle.¹⁸⁶ I følge *Verdens Gang* fikk KFUK tillatelse til å anbringe ca. 30 flyktningbarn til Norge på sommeropphold i 1950. I motsetning til KFUM lå hovedfokuset til KFUK på de tyske jentene. Jentene skulle først tilbringe noen uker på "Strandheim" i Røyken, før de skulle plasseres hjemme hos privatfamilier.¹⁸⁷ Året etter fortsatte KFUK å transportere tyske jenter fra Tyskland til to måneders sommeropphold i Norge, men da i samarbeid med Kirkens Nødhjelp. Jentene bodde i flyktningeleirer i Sylt, Hamburg, Neumünster og Lübeck, og de fleste var i 9-14 års alderen.¹⁸⁸ De var altså noe yngre enn guttene som kom gjennom KFUM. Formålet med Kirkens Nødhjelp og KFUK sin barneoverføring er ukjent. I motsetning til KFUM, lot KFUK og Kirkens Nødhjelp barna bo hos pleieforeldre, slik som "bunkersbarna" til Redd Barna og Norges Røde Kors. Det kan tyde på at motivasjonen for arbeidet var rekreasjon. Det kan tenkes at pleieforeldrene ble oppfordret til å

Norge, før det etter hvert utviklet seg til et samarbeid gjennom Ungdomsforbundet. Kilde: <http://kfuk-kfum.no/om-oss/organisasjon/historie>

¹⁸² Aftenposten, 03.01.1949.

¹⁸³ Aftenposten, 03.01.1949.

¹⁸⁴ Aftenposten, 07.01.1949.

¹⁸⁵ Aftenposten, 03.01.1949.

¹⁸⁶ Verdens Gang, 19.05.1950 og Verdens Gang 01.01.1950. Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, tidligere Europahjelpen, RA/PA-1254/Y/L0003

¹⁸⁷ Verdens Gang, 19.05.1950 og Verdens Gang 01.01.1950.

¹⁸⁸ Verdens Gang, 22.05.1951.

la barna leve i et kristent felleskap, ettersom både KFUK og Kirkens Nødhjelp var religiøst forankret.

Den Norske Israelmisjonen var også aktiv i å sende tyske barna til Norge. I 1949 og 1950 mottok organisasjonen tysk-jødiske barn fra alle sonene i Berlin. Barna tilhørte den Evangeliske Lutherske kirken i Berlin.¹⁸⁹ Trolig har Den Norske Israelmisjonen samarbeidet med denne kirken under hjelpearbeidet. De jødiske barna ble sendt rundt om i hele landet. Motivet til denne organisasjonen er ukjent, men trolig var det rekreasjon. I kildene jeg har undersøkt var det lite informasjon om denne organisasjonen og deres hjelpearbeid.

Motivet for hjelpearbeidet var stort sett det samme for alle organisasjonen. Både avisartikler og arkiver i Riksarkivet trekker frem at humanitær hjelp til de tyske barna var viktig.¹⁹⁰ Likevel ville enkelte organisasjoner fokusere på en demokratisk og kristen oppdragelse i tillegg. Det var viktig at barna som vokste opp fikk opplæring i demokratiske og religiøse verdier. Trolig var det grunnen til at KFUM lot barna bo i leirer og ikke hjemme hos privatpersoner.

3.5. Europahjelpen avvikles - Det Norske Flyktningråd overtar.

Våren 1952 ble flyktningpolitikken til Norge diskutert på Stortinget. Der kom det frem at det hovedsakelig var humanitære organisasjoner som hadde gått i spissen for Norges hjelp til flyktninger. Disse organisasjonene hadde trengt støtte, men var bare dels avhengig av støtte de offentlige administrasjonene. Stortingsmelding nr. 11 fra 1952 fremhevet året 1952 som et vendepunkt i arbeidet for flyktninger, internasjonalt fordi den Internasjonale Flyktningorganisasjonen opphørte, og lokalt fordi den norske Europahjelp også ville avslutte sin virksomhet det året.¹⁹¹ Etter at departementets Flyktningkomité ble etablert var man redd for at det ville bli en dobbelkjøring, siden det ble vanskelig å skille mellom Europahjelpen og komiteen.

Det ble derfor besluttet at Europahjelpen skulle gå inn i Flyktningkomiteen, og dermed avslutte sitt arbeid. Men hvordan skulle arbeidet med flyktningsakene føres videre etter avviklingen av Europahjelpen og IRO's Oslo-kontor? Det ble vedtatt å opprette en halvstatlig organisasjon som skulle koordinere de private og offentlige flyktningiltakene.¹⁹² Komiteen skulle også, i

¹⁸⁹ Adresseavisen 24.10.1950, se lignende fremstilling i Aftenposten, 27.07.1950.

¹⁹⁰ Verdens Gang, 14.04.1953 og Adresseavisen, 24.11.1961. Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fc/Fce/L0196/0003

¹⁹¹ Sosialdepartementet, st.melding.nr. 11. *Norges hjelp til flyktninger, 1952.*

¹⁹² Roll-Hansen & Østbye, 1996:41.

samarbeid med de bestående lokale flyktingenemdene, avlaste departementskontorene en del, noe som ville føre til bedre og raskere løsninger av flyktingenes tilpasningsproblemer. Utenriksdepartementet, Justisdepartementet, Kommunal- og Arbeidsdepartementet og Europahjelpen var alle enig i å opprette en slik komite. Den nye komiteen fikk navnet *Det Norske Flyktingråd* og skulle bygge videre på det kontaktnettet som Europahjelpen hadde arbeidet frem. I motsetning til Europarådet var Sosialdepartementet representert i Det Norske Flyktingråd, samt fjorten humanitære organisasjoner.¹⁹³ Det nye organet hadde en mer offisiell stilling og sterkere posisjon enn Europahjelpen.

Europahjelpen og Det Norske Flyktingråd fulgte alltid en ren humanitær linje i sin hjelp til flyktingene. De var ikke opptatt av hvilken nytte Norge hadde av flyktingene, men spurte heller hvordan flyktingene, som hadde mest behov for hjelp, kunne bli hjulpet.¹⁹⁴ Det Norske Flyktingråd hadde en todelt oppgave, hjelpe flyktinger ute i verden, og hjelpe flyktinger til Norge.¹⁹⁵ I Stortingsproposisjon nr.38 av 1953 heter det at:

Det Norske Flyktingråd ikke bare skulle ha oversikt over alle tiltak for flyktinger, men også fremme et slikt samarbeid mellom organisasjonene innbyrdes og mellom organisasjonene og myndighetene og at det blir en rasjonell fordeling av oppgavene og en enhetlig praktisering av de forskjellige hjelpeformene¹⁹⁶

Det ble ikke noe avbrekk i arbeidet da Flyktingrådet overtok for Europahjelpen. Frem til 1980-tallet var Det Norske Flyktingråd den sentrale instansen i norsk flyktingpolitikk, både i praktisk arbeid overfor flyktinger nasjonalt og internasjonalt og som premissleverandør i forhold til statlig politikk på dette feltet.¹⁹⁷ Hjelppearbeidet fra Norge handlet først og fremst om å donere mat og klær til de ulike flyktingeleirene. Forsendelsene ut fra landet var på flere hundre tonn, og ble nøye kontrollert. Innlands var det særlig fokus på at flyktingene i Norge skulle finne seg til rette og ha et sted å bo.¹⁹⁸

I likhet med Europahjelpen overførte ikke Flyktingrådet tyske barn til Norge. Fortsatt var dette underorganisasjonene sin oppgave. De ulike hjelpeorganisasjonene som tidligere var tilknyttet

¹⁹³ Riksarkivet, Norges Røde Kors, Pa-0250/F/Fc/Fce/L0196/0003

¹⁹⁴ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fc/Fce/L0196/0003

¹⁹⁵ Flyktingrådet – hjelp og beskyttelse til mennesker på flukt:

http://www.flyktinghjelpen.no/arch/_img/9114746.pdf

¹⁹⁶ Sosialdepartementet, St.prep. nr 13. *Om statstilskudd til flyktingtiltak og om disponering av Konnerudkollen flyktingehjem*, 1953

¹⁹⁷ <http://snl.no/Europahjelpen>

¹⁹⁸ Øystå, 1966:22-24.

Europahjelpen fortsatte som før, og fortsatte å motta økonomisk støtte fra Det Norske Flyktningråd. KFUM gikk i en ny retning i 1953. En gruppe voksne ungdommer gikk sammen og organiserte et arbeid blant flyktninger. Gruppen ble ledet av pastor Henry Dahl-Johannessen, og fikk navnet *Ungdomsaksjonen*.¹⁹⁹ Etableringen av Ungdomsaksjonen kan sies å være starten på de virkelige forsendelsene av Berlin-barn gjennom KFUK-KFUM. Ungdomsaksjonen sitt arbeid var rettet mot både jenter og gutter i Berlin.

Helt fra 1945 flyktet svært mange mennesker vestover fra den sovjetiskokkuperte sonen i Tyskland og fra tidligere tyske områder i Polen. Samtidig ble tyske minoriteter i andre østblokkland tvangsflyttet vestover. Strømmen av flyktninger avtok ikke etter at DDR ble opprettet i 1949. Flyktningstrømmen nådde nye høyder etter folkeopprøret i juni 1953, i løpet av året forlot mer enn 330 000 mennesker DDR.²⁰⁰ Den voldsomme flyktningstrømmen fra Øst-Berlin gjorde at flyktningleirene ble overfylte. Politiske flyktninger som kom til Vest-Berlin, hadde krav på hjelp og anerkjennelse som flyktninger.²⁰¹ Svært mange av flyktningene kunne ikke dokumentere politisk forfølgelse eller fare for liv og frihet. Slike ble kalt ”ikke-ankjente” flyktninger. Disse ble bosatt i flyktningleirer for seg selv. I 1955 ba Berlins borgermester Willy Brandt og hans kone Ruth Ungdomsaksjonen om å hjelpe de ”ikke-ankjente” flyktningene. Brandt hevdet at de trengte et nytt miljø og muligheter for å komme seg til krefter igjen. Ungdomsaksjonen tok oppfordringen på strak arm, og i september 1955 ankom de første ”ikke-ankjente” flyktningene Oslo ved hjelp av KFUM- og KFUK- speidere. En artikkel i *Aftenposten* i 1955 viser at barna først skulle til rekreasjonsleir i Hemsedal og Valdres før de havnet til norske hjem for å få hvile og undervisning.²⁰²

Tidligere hadde ikke organisasjonen latt barna bo hjemme som privatfamilier. I 1955 snudde derimot organisasjonen tankegangen, og det var først da noen av flyktningbarn fikk muligheten til å bo hjemme hos norske privatfamilier.²⁰³ Dette kan bety at organisasjonen la mindre vekt på demokratisk oppdragelse, og det kristne fellesskapet.

Motviljen mot regimet i DDR var en sterk drivkraft for Ungdomsaksjonen. Pastor Henry Dahl-Johannessen hevdet i en reportasje i *Vårt land* fra 1956, at barna levde i et undertrykkende samfunn, hvor tilbedelse av Lenin, Marx og Stalin ble praktisert, og hatet mot Vesten ble

¹⁹⁹ Voksø & Kullerud, 1998:301-302.

²⁰⁰ Berlinmuren, <http://snl.no/Berlinmuren>.

²⁰¹ Sulutvedt, 2009:128.

²⁰² Aftenposten, 08.09.1955.

²⁰³ Aftenposten, 08.09.1955.

fornyet hver dag. Hverdagen til barna var preget av løgn, propaganda og tvang.²⁰⁴ To år tidligere hadde Ungdomsaksjonen sendt den første gruppen av særlig rammede flyktningbarn fra Øst-Tyskland til Norge.²⁰⁵ *Der Senator für jugend und sport* stod for arrangementet fra tysk side, mens Ungdomsaksjonene hadde ansvar for å ta imot barna i Oslo.

På midten av 50-tallet fikk en ny gruppe tyske barn komme til Norge. Det var de såkalte ”mulattbarna” som vokste opp med tysk mor og farget amerikansk far.²⁰⁶ Barna hadde også behov for å vokse opp i et land hvor de ikke ble diskriminert på grunn av sin hudfarge. I 1958 overførte Norsk Folkehjelp 15 mulattbarn til Norge for sommeropphold. Det var journalist Lise Lindbæk som hovedsakelig talte mulattbarnas sak og fikk fremskyndet overføringsprosessene.²⁰⁷ Ut fra avisartiklene kan det virke som om Norsk Folkehjelp og privatpersoner hadde ansvar for å transportere disse barna til Norge og andre land. I annonser hvor de søkte etter pleieførelde, ble det også ytret ønske om mer langvarige opphold, og deretter adopsjon.²⁰⁸

3.7. Det nærmer seg slutten for hjelpearbeidet

Redd Barna hadde stanset sine forsendelser av tyske barn i begynnelsen av 60-tallet, og Norges Røde Kors hentet kun barn som hadde vært i Norge tidligere, og da i en liten skala.²⁰⁹ Ungdomsaksjonen fortsatte. Organisasjonens nære samarbeid med Willy Brandt og hans kone Rut, gjorde at Ungdomsaksjonen også i 1961 hentet øst-tyske flyktningbarn til Norge. Barna, som hovedsakelig var gutter, var nå yngre enn tidligere. Enkelte av barna som var helt ned i fire årsalderen bodde i flyktningeleirer i Vest-Tyskland.²¹⁰ Rett før Berlin-muren ble reist i 1961 nådde flyktningstrømmen fra Øst-Berlin nye høyder, dette gjorde at levestandardene ble vanskeligere i Vest-Berlin og spesielt for de vest-berlinske barna.²¹¹ I perioden 1945-1961 innvandret totalt 13,5 millioner mennesker til Vest-Tyskland.²¹² En reportasje i *Aftenposten* forteller at ”skammens mur” skapte problemer og satte sitt preg på de vest-tyske barna.²¹³ Det hevdes at mange var nervøse og led av psykiske depresjoner. I en reportasje i *Adresseavisen* fra 1961 kan man lese at Vest-Berlins barn tilbragte sine dager bak piggtråd-grenser, og at soldater

²⁰⁴ Nyseter og Valen, 1986:21.

²⁰⁵ Aftenposten, 03.09.1954.

²⁰⁶ Dagbladet, 17.03.1956.

²⁰⁷ Verdens Gang, 27.06.1958

²⁰⁸ Stavanger Aftenblad, 12.05.1958

²⁰⁹ Riksarkivet, Sosialdepartementet. RA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

²¹⁰ Verdens Gang, 03.03.1961.

²¹¹ Stavanger Aftenblad, 24.01.1961, Dette vises også i Stavanger Aftenblad, 29.09.1958.

²¹² Tysklands befolkning, http://snl.no/Tysklands_befolkning.

²¹³ Aftenposten, ukjent dato:1961.

og tanks påvirket barnesinnet.²¹⁴ Vest-berlinske barn hadde også tidligere fått lov til å reise på rekreasjonsopphold til Norge, men da i mindre omfang enn flyktningbarna fra øst-sonen. På grunn av muren økte fokuset på vest-berlinske barn. Behovet for rekreasjon utenfor landets grenser ble derfor større, og det medførte at hjelpearbeidet sitt fokus endret seg og flere vest-tyske barn fikk muligheten til å reise til Norge.²¹⁵ I arkivmaterialet til Sosialdepartementet finnes det et møtereferat mellom dem og lederen av Ungdomsaksjonen. Der blir det hevdet at de fleste barna ble anbragt i perioden 1959-1961.²¹⁶

Til å begynne med hjalp organisasjonene barn som vokste opp i ruinene etter andre verdenskrig. Nå var formålet snudd til å hjelpe barn som opplevde Den Kalde Krigen på nært hold. Det er tydelig at behovet for rekreasjon var stort, for høsten og vinteren 1962 arrangerte Ungdomsaksjonen transporter som førte både vest-tyske barn og øst-tyske flyktningbarn til rekreasjonsopphold i Norge hver måned.²¹⁷

Gjennom en avisreportasje i *Verdens Gang* kan man lese at Pastor Henry Dahl-Johannessen hadde tenkt å avrunde prosjektet tidligere. Men på grunn av det sterke båndet som var knyttet mellom pleieforeldrene og barna, var det ikke mulig.²¹⁸

En reportasje i *Verdens Gang* i 1970 tar opp spørsmålet om det lenger var nødvendig å ta imot disse barna fra Berlin. Konklusjonen var likevel at det fortsatt var høyst nødvendig, ettersom Berlin lå som en isolert ”øy” i Tyskland. Det skrives at hvert fjerde Berlin-barn aldri hadde hatt noen annen mulighet å komme seg bort på. Selv om Tyskland nå var et relativt velstående land, var slik hjelp fremdeles nødvendig. I Berlin var takknemligheten stor, og både norske barn og pleiemødre ble invitert til Berlin som takk for deres åpenhet og velvilje til å hjelpe.²¹⁹ I 1972 fikk pastor Dahl-Johannessen en pengegave på 4000 kr fra forbundskansler Willy Brandt, som takk for hjelpen.²²⁰

Fra 1972 fortsatte enkelte pleieforeldre å hente sitt feriebarne til Norge, men da uten organisasjonenes innblanding.²²¹ Jeg vil derfor si at 1972 markerer avslutningen for

²¹⁴ Adresseavisen, 24.11.1961. En lignende fremstilling finnes også i Adresseavisen, 23.10.1961 & Stavanger Aftenblad, 15.12.1961.

²¹⁵ Adresseavisen, 24.11.1961.

²¹⁶ Riksarkivet, Sosialdepartementet, RA7S/1274/D/Da/L0456.

²¹⁷ Aftenposten, 27.10.1962.

²¹⁸ Verdens Gang, 29.04.1970.

²¹⁹ Verdens Gang, 25.04.1970.

²²⁰ Aftenposten, 07.07.1972.

²²¹ Aftenposten, 07.07.1972.

overføringen av tyske barn til Norge. Ungdomsaksjonen til KFUK-KFUM sitt arbeid var nå flyttet til Asia, Afrika og Midtøsten, men sommertransporten av berliner-barn fortsatte i begrenset målestokk etter henstilling fra vest-tyske myndigheter.²²² Enkelte barn fortsatte å reise på privat initiativ til Norge uten hjelp fra hjelpeorganisasjonene.

3.8. Sammendrag

Etter den siste verdenskrigen hadde flere land behov for bistand. Norge var rammet av krigen, men hadde likevel mulighet til å hjelpe. Nasjonalhjelpen samlet inn penger, andre organisasjoner sendte matpakker til vanskeligstilte land. Ettersom hjelpebehovet var så stort, ville man etter hvert nytte ut de reserver som var å finne hos kjøpmenn og privatpersoner. Tiltaket utviklet seg til paraplyorganisasjonen Europahjelpen. Arbeidet til organisasjonene ble fordelt mellom Norges Røde Kors og Norsk Folkehjelp.

I de første etterkrigsårene fikk ikke Tyskland ta del matforsendelsene fra Norge. Forsendelsene gikk hovedsakelig til andre europeiske land. Nordmenn hadde fortsatt et anspent forholdet til den tidligere okkupasjonsmakten. Men i løpet av 1948 ble også Tyskland innlemmet i Europahjelpens arbeid. Forholdene i Europa forverret seg, noe som gjorde at Europahjelpen gjennomførte innsamlingsaksjoner slik at de kunne hjelpe flere.

Mange nordmenn ønsket etter hvert å hjelpe mer. De ville ta imot pleiebarn noen måneder i året, slik at de kunne se at de virkelig hjalp. Europahjelpen var skeptisk til dette hjelpearbeidet, og sendte i 1948 Erling Thorvalsson til Sverige for å se hvordan de organiserte rekreasjonsoppholdene. Rekreasjonsoppholdene var for dyrt, og at man heller skulle hjelpe barna i sitt eget hjemland. Likevel valgte organisasjonen å sette av ½ million til transporter for utenlandske barn. I stortingsmelding nr. 4 fra 1948 ble norske organisasjoner til å organisere Norgesopphold for nødlidende barn, selv om det ikke var det mest økonomiske måten å hjelpe på.²²³

De første tyske barna ankom Norge i 1948 gjennom den frivillige organisasjonene Redd Barna. Fire år etter startet Røde Kors å hente tyske barn på rekreasjonsopphold. Arbeidet til disse organisasjonene var rent humanitært arbeid, hvor barna skulle legge på seg og komme seg fysisk. I motsetning til KFUM som startet forsendelsen av tyske gutter til Norge i 1949, hadde ikke Røde Kors og Redd Barna noen religiøs motivasjon. Barna som ankom gjennom KFUM

²²² Stavanger Aftenblad, 29.06.1971.

²²³ St. Melding. Sosialdepartementet: Norges hjelp til den nødlidende befolkning i Europa, 1948.

skulle i tillegg til å legge på seg, få en religiøs og demokratisk oppdragelse. KFUK starte å overføre tyske jenter i 1951 sammen med Kirkens Nødhjelp.

I 1953 tok Det Norske Flyktningråd over hjelpearbeidet til Europahjelpen. Overtakelsen medførte små endringer. Organisasjonen gikk fra å være en frivillig til en halvstatlig organisasjon. Hjelpeorganisasjonen fortsette som tidligere å hente barn til Norge, men utover 60-taller avsluttet Røde Kors og Redd Barna rekreasjonsoppholdene i Norge. KFUM gikk derimot i en ny retning, på grunn av Berlinmuren og den økende flyktningstrømmen fra Øst-Berlin. Vest-berlinske barn trengte også opphold borte fra deres eget land. Behovet for rekreasjonsopphold vokste så mye at det ble hentet nye grupper flyktningbarn fra Øst-Berlin i vestsonen og barn fra Vest-Berlin hver måned.

Flere hjelpeorganisasjoner var aktive under dette hjelpearbeidet, og de overlappet og avløste hverandre. Enkelte av organisasjonene hadde fokus på den nære etterkrigstidens virkninger, mens andre fokuserte på den kalde krigen og murens betydning for Berlins befolkning. En ting alle organisasjonene hadde til felles var at den unge tyske befolkning hadde behov for rekreasjon.

Kapittelet har hatt fokus på utviklingen av hjelpearbeidet som var rettet mot de tyske barna. Det har blitt gjort rede for hvordan arbeidet startet og fremveksten av barnetransportene. Likevel er det enkelte detaljer ved hjelpearbeidet som er blitt utelatt, som for eksempel hvor mange barn som kom til Norge og hvordan arbeidet ble organisert. Disse temaene vil bli behandlet i kapittel fire.

Kapittel 4. Organisasjonene og barna.

Flere av organisasjonene som var tilknyttet Europahjelpen og Det Norske Flyktningråd arbeidet med å hente tyske ferie barn til Norge. Vi vet likevel lite om hvordan selve prosessen foregikk. Jeg vil derfor undersøke hvor mange barn som kom til Norge, hva slags barn dette var, og hvordan arbeidet ble organisert, spesielt i forhold til pleieforeldre og transportene. Avslutningsvis vil det bli gjort rede for hvordan det gikk med pleieforeldrenes ønske om forlengelse av oppholdene, samt spørsmålet om adopsjon av ferie barn.

4.1. Omfang

Da jeg kontaktet de ulike organisasjonene som organiserte ferieoppholdene, fikk jeg vite at ingen av dem hadde oversikt over hvor mange barn de hadde tatt imot.²²⁴ For at barna skulle få komme til Norge, måtte de ha visum. Sentralpasskontoret hadde ansvar for visumsøknadene og arkivet deres er avlevert til Riksarkivet.²²⁵ Jeg hadde derfor forventet å finne statistikk over ankomne barn i arkivet til dette kontoret. Det gjorde jeg ikke.

Riksarkivet har mottatt et betydelig arkiv etter Norges Røde Kors. Her finnes det en eske med kartotek kort over norske faddere til tyske, finske og polske barn i årene 1947 til 1950,²²⁶ og en eske med registreringskort over norske faddere for vanskeligstilte barn i Europa.²²⁷ Ingen av disse boksene inneholdt informasjon om tyske barn på rekreasjonsopphold, de informerte derimot om gaveforsendelser fra Norge til trengende barn i Europa. Videre finnes det esker med kartotek kort over tyske og østeriske flyktning barn på rekreasjonsopphold i Norge fra 1951 til 1960.²²⁸ Innholdet i eskene var sortert alfabetisk, ikke etter hvilket land de kom fra.

Kartotek kortene gav opplysninger om barnets navn, fødselsdato, bosted, dato når de ankom Norge, og hvor i Norge de ble plassert. Kortene viste også at mange av barna reiste flere ganger på rekreasjonsopphold til Norge.²²⁹ Jeg har valgt å kun registrere barn som var førstegangsbesøkende.

²²⁴ Mailkommunikasjon med de ulike organisasjonene: Trude Håskjold, Leder Redd Barna Giverservice 21.06.13. Tore Gundersen, organisasjonskonsulent i Røde Kors, 20.06.13. Knut Christiansen, tidligere leder av Ungdomsaksjonen, 1983-1992. Tor-Jarle Larsen, rådgiver i KFUM-KFUK 13.02.13.

²²⁵ Riksarkivet, Sosialdepartementet, S-1274. Da 466.

²²⁶ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0414.

²²⁷ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0418.

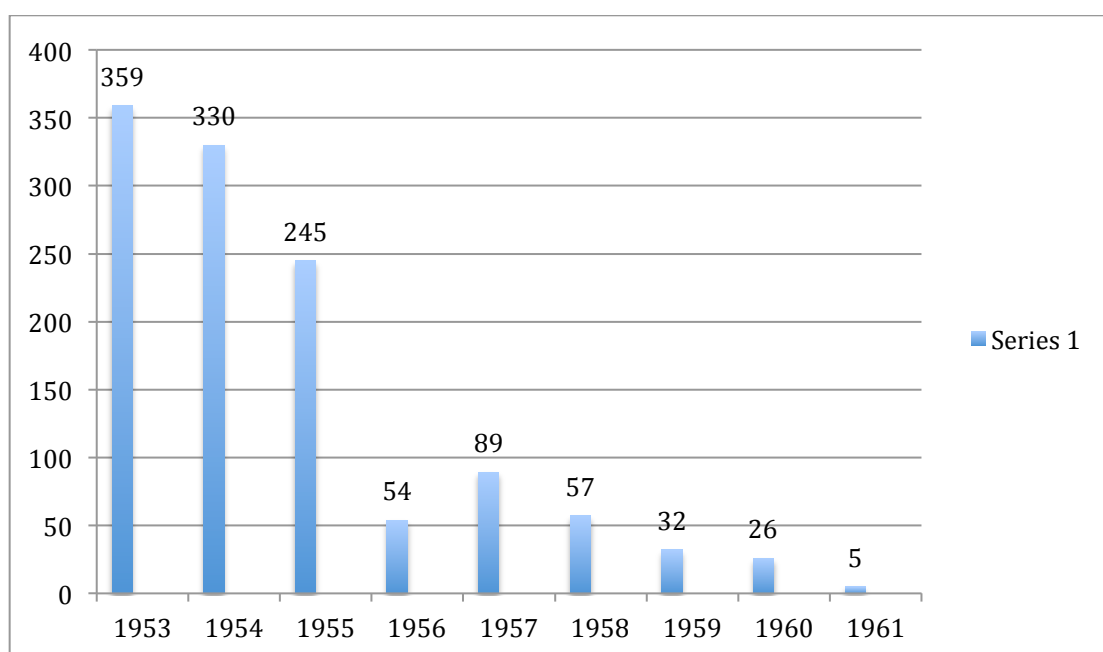
²²⁸ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0415- L0417.

²²⁹ Riksarkivet, Norges Røde Kors, Ra/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0415-L0416-L0417.

Siden kortene var sortert alfabetisk etter navn, var det vanskelig å skille de ulike nasjonalitetene fra hverandre. For å finne ut hvilke nasjonalitet barna hadde, måtte jeg bruke adressene som stod på registreringskortene. Mange av barna bodde i tyske flyktningleirer. I disse tilfellene var det ikke mulig å skille mellom nasjonalitetene. Det kan derfor hende jeg har registrert barn som egentlig var østeriske.

Boksene som inneholder registreringsinformasjonen over de tyske barna er merket med årstallene 1951-1960.²³⁰ Likevel fant jeg ingen kartotekkort på tyske barn som ankom Norge før i 1953. Gjennom arbeidet med avisene viste det seg at det ankom barn fra Tyskland allerede i 1952.²³¹ Det kan bety at det mangler registreringskort fra 1952, eller at Røde Kors ikke begynte å registrere barna før i 1953. Jeg har valgt å begynne mine registreringer i 1953.

Diagram 1: Barn på førstegangs rekreasjonsopphold i Norge i regi av Norges Røde Kors 1953-1961.

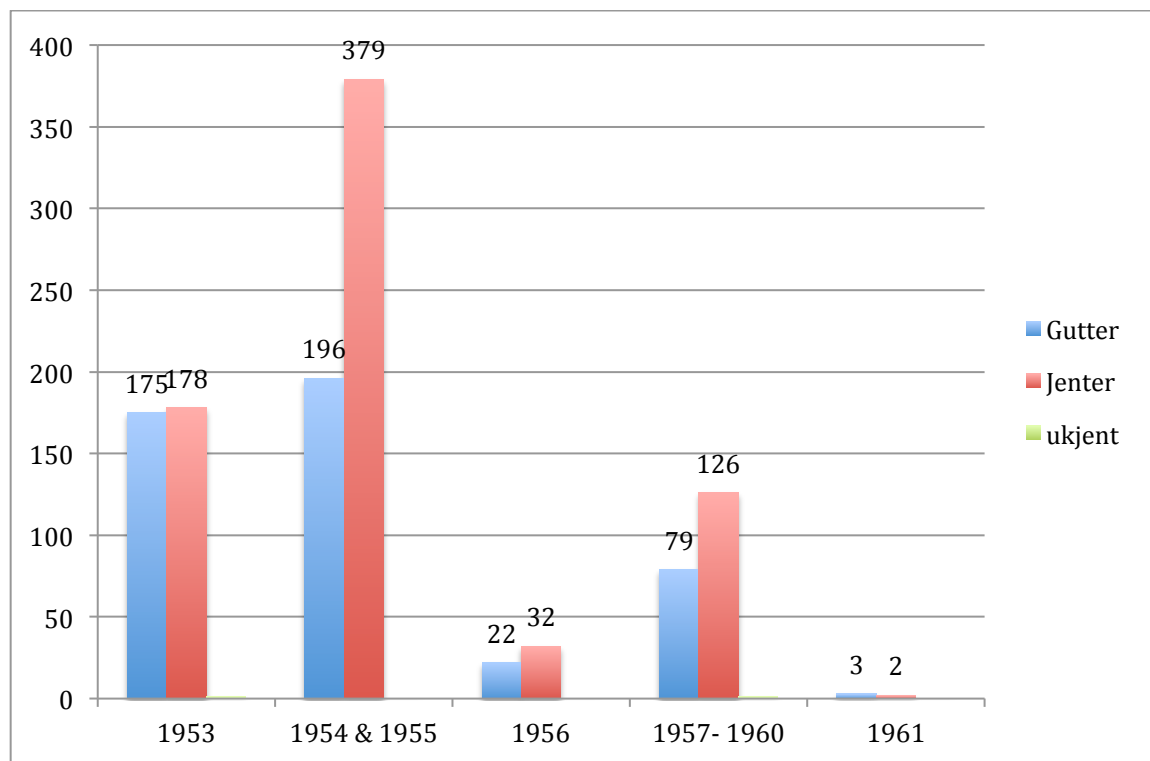
Kilde: Riksarkivet, Norges Røde Kors, Ra/Pa-0250/F/Fg/Fgb/L0415-L0417.

1953 var det året det ankom flest nye barn til Norge. Dersom vi regner med andre og tredje gangs besøkende var det totale antallet tyske barn som kom over grensen til Norge trolig større både i 1954 og 1955 og de kommende årene. Til sammen kom det trolig 1197 ulike tyske barn til Norge over syv år.

²³⁰ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0415-L0417.

²³¹ Verdens Gang, 24.04.1952 & Verdens Gang, 27.08.1952.

Diagram 2. Gutter og jenter på førstegangs rekreasjonsopphold i Norge i regi av Norges Røde Kors 1953-1961.²³²

Kilde: Riksarkivet, Norges Røde Kors, Ra/Pa-0250/F/Fg/Fgb/L0415- L0417.

I en reportasje i *Verdens Gang* fra 1956 kunne man lese at Norges Røde Kors oppfordret pleieforeldre til å ta imot gutter.²³³ Det tyder på at det tidligere kom flere jenter enn gutter. Diagram 2 viser at det i 1953 omtrent kom like mange av hvert kjønn. Fordelingen endret seg betraktelig i årene 1954-1955. Diagrammet viser at det da kom nesten dobbelt så mange jenter som gutter. Hvorfor var det egentlig slik? Var det flere jenter enn gutter som trengte hjelp? Hadde jentene dårligere leveforhold, eller var pleieforeldrene mer interesserte i å ta imot jenter? Ut fra mine undersøkelser kan det virke som den siste påstanden er den riktige. Flere notiser i blant annet *Verdens Gang* oppfordret organisasjonen flere pleieforeldre til å ta imot gutter, ettersom de var like trengende.²³⁴ Ut fra diagram 2 kan det virke som disse oppfordringene fra Norges Røde Kors virket, selv om det oftest kom noe flere jenter enn gutter. Ut fra arkivmaterialet til Norges Røde Kors kom det i 354 flere jenter enn gutter i perioden 1953-1961.

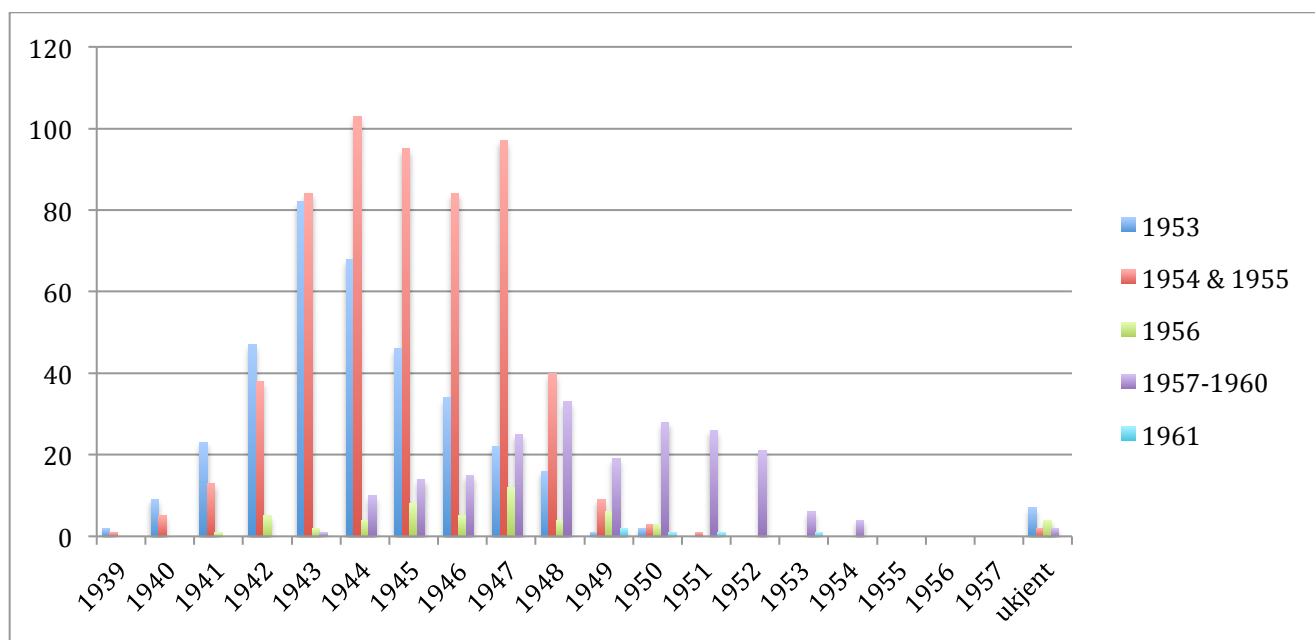
²³² Det var fem barn som ikke var mulig å registrere kjønn på. Disse står som ukjente. Jeg har valgt å slå sammen noen perioder. Dette var fordi det ble for tidkrevende å registrere hvert år for seg selv.

²³³ *Verdens Gang*, 30.05.1956.

²³⁴ *Verdens Gang*, 30.05.1956, flere aviser som oppfordret til det samme: *Verdens Gang*, 11.06.1953 & *Verdens Gang*, 19.08.1952, *Stavanger Aftenblad* 15.12.1961.

I arbeidet med kartotekkortene registrerte jeg også hvilket år barna ble født. I diagram 3 forteller X-aksen hvilket år barna ble født, og Y-aksen hvor mange som kom det aktuelle årene. Fargene på diagrammet viser hvilket år barna ankom Norge.

Diagram 3. Barn på førstegangs rekreasjonsopphold i Norge i regi av Norges Røde Kors i 1953-1961 fordelt etter ankomstår og fødselsår.

kilde: Riksarkivet, Norges Røde Kors, Ra/Pa-0250/F/Fg/Fgb/L0415 – L0417.

Diagrammet viser at i 1953 var flesteparten (84 stykker) av barna født i 1943, altså var de ti år gamle første gang de kom til Norge. I 1956 var flesteparten av barna (12 stykker) født i 1947, de fleste barna var altså 9 år gamle. Av de fem førstegangsbesøkende barna som ankom Norge i 1961 var størstedelen av barna 12 år gamle. Ut fra dette kan man si at barna var 9-12 år gamle, og det kan virke som Norges Røde Kors hadde lyttet til Thorolvsson sine tips rundt barnas alder.

Kildegrunnlaget gjør det vanskelig å fastslå nøyaktig hvor mange tyske barn Norges Røde Kors hentet til Norge på 1950-tallet, men trolig var det langt over de 1197 barna som jeg har registrert. I tillegg kom det barn fra Østerrike og flyktningbarn med tysk avstamning fra Tsjekkoslovakia.

Vanskeligere er det å fastsette hvor mange barn de andre organisasjonene tok imot, ettersom de ikke har etterlatt noe oversikt i arkivmaterialet. Man kan danne seg et visst inntrykk av omfanget ved å gå til avisene og til organisasjonenes egne publikasjoner. Avisene har fulgt

barneoverføringen tett, og har derfor skrevet om hvor mange barn organisasjonene hadde tatt imot på et gitt tidspunkt. I følge *Aftenposten* ankom Berlin-barnet med ungdomsaksjonen KFUK-KFUM sitt kartotekkort nr.10 000 til Norge i 1962.²³⁵ Fem år senere kom Berlin-barn nr. 15 000.²³⁶ Det hevdes i en reportasje i *Aftenposten* fra 1968 at det da ikke ble sendt flere ”nye” barn til Norge gjennom Ungdomsaksjonen.²³⁷ Det tyder på at mange av de sist ankomne barna hadde hatt et opphold i Norge tidligere.

I 1965 møttes lederen i ungdomsaksjonen Pastor Henry Dahl-Johannesen og Sosialdepartementet. I møterefateratet kunne man lese at de siste årene hadde rundt 800-900 barn kommet til Norge på kortere ferieopphold og da tilbake til tidligere pleieforeldre. Dahl-Johannesen informerte om at Ungdomsaksjonen bare var en teknisk arrangør av reisene, og at det ikke ble tatt opp nye barn.²³⁸ Det er derfor vanskelig å vite, ut fra disse opplysningene, om det er snakk om 15 000 ulike barn, eller om det samme barnet ble telt flere ganger. I boken *I trekantens tegn* blir det trukket frem at organisasjonen hentet 13 000 barn frem til 1965. Muligvis er dette det korrekte antallet.²³⁹

Siden *Aftenposten* hevder at mange av barna hadde vært her en eller flere ganger tidligere, var trolig tallet på individuelle barn lavere. På den andre siden har boken *Forsoningens bru* bare regnet med fra 1953 og utover, mens jeg har funnet belegg på at de første ankom allerede i 1949.²⁴⁰ Det gjør at vi ikke kan regne ut noe eksakt antall individuelle barn som KFUM-KFUK tok imot, men det er ikke urimelig å tro at det kan ha dreidd seg mellom 10 000 og 15 000 barn.

Verdens Gang skriver i 1952 at Redd Barna hadde tatt imot rundt 600 barn fra ulike krigsherjede land fra juli 1949 til september 1951.²⁴¹ I jubileumsboken *Historien om Redd Barna*, hevder Larsen at det ankom 2000 barn til Norge mellom 1947 og 1948.²⁴² Slår vi disse tallene sammen skal Redd Barna ha tatt i mot 2600 barn i perioden 1947-1951. Det er noe usikkert hvor mange av disse barna som egentlig kom fra Tyskland, ettersom organisasjonen hjalp barn fra flere land. I boken *Aase Lionæs – En politisk biografi* blir det opplyst at Redd

²³⁵ *Aftenposten*, 19.01.1963.

²³⁶ *Aftenposten*, 02.07.1968.

²³⁷ *Aftenposten*, 02.07.1968.

²³⁸ Riksarkivet, Sosialdepartementet, RA/S-1274/D/Da/L0456.

²³⁹ Voksæ & Kullerud, 1980:131-132.

²⁴⁰ Fra organisasjonene sin side ble ikke disse regnet som Berlin-barn, ettersom de kom før Ungdomsaksjonene ble etablert.

²⁴¹ *Verdens Gang*, 22.01.1952.

²⁴² Larsen, 2007:25. Derav 200 tsjekkiske barn. Larsen oppgir ikke noen kilder.

Barna fra 1948 i alt arrangerte opphold for 280 flyktningbarn, vesentlig fra Vest-Tyskland.²⁴³ Det at kildene opererer med så ulike tall gjør det vanskelig å fastsette det korrekte antallet. I motsetning til Norges Røde Kors har ikke Redd Barna etterlatt seg noe kartotek eller andre arkivopplysninger over barn som fikk komme til Norge. Det er derfor ikke mulig å komme frem til noe pålitelig overslag over hvor mange tyske barn Redd Barna hadde ansvar for. Trolig var der flere hundre, kanskje så mange som flere tusen.

I følge flere avisartikler hadde Norge i 1962 tatt imot en tredjedel av de 32 000 barna som hadde blitt sendt på rekreasjonsopphold de siste ti årene.²⁴⁴ Ut fra kildegrunnet er det vanskelig å gi noe samlet overslag over hvor mange tyske barn som fikk et opphold i Norge, men trolig kan det dreie seg om et sted mellom 10 000-15000 barn til Norge i periode 1948-1972.

4.2. Hvem betalte for reisen?

Hjelpeorganisasjonene hadde ikke god økonomi i etterkrigstiden. I Redd Barna sin jubileumbok kommer det frem at organisasjonen var avhengig av bidrag fra offentligheten eller andre organisasjoners innsamlede midler.²⁴⁵ I likhet med flere andre humanitære organisasjoner var Redd Barna tilsluttet i Europahjelpen.²⁴⁶ Europahjelpen og senere Det Norske Flyktningråd hadde som kjent hovedansvaret for flyktningarbeidet i Norge og utlandet. Selv om organisasjonen ikke var direkte aktiv i organiseringen og overføringen av de tyske barna til Norge, bidro den med midler til de tilsluttende organisasjonene.²⁴⁷ I et leserinnlegg i *Verdens Gang* fra 1955 hevdet generalsekretæren i Det Norske Flyktningråd, Knut Okkenhaug, at organisasjonen hadde bevilget 700 000 kr til transporter for utenlandske barn i årene etter krigen.²⁴⁸

Dersom de ulike tilsluttede organisasjonene trengte økonomisk støtte, kunne de sende en søknad med prosjektbeskrivelse og oppgi hvor mye penger de trengte for å hente barna til Norge. I Det Norske Flyktningråd (tidligere Europahjelpen) sine arkiver finnes det mange slike søknader.²⁴⁹

²⁴³ Linder, 1997:72. Det blir ikke trukket frem hvor lang periode det er snakk om.

²⁴⁴ *Verdens Gang*, 07.11.1952, *Aftenposten*, 27.10.1952, og *Vårt land*, 16.11.1962.

²⁴⁵ Larsen, 2007:17.

²⁴⁶ *Verdens Gang*, 23.05.1955, og *Verdens Gang*, 19.06.1952. Riksarkivet, Redd Barna, PA/RA-1481/A/L0001.

²⁴⁷ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgc/L0420.

²⁴⁸ *Verdens Gang*, 23.05.1955.

²⁴⁹ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, tidligere Europahjelpen, RA/PA-1254/Y/L0003.

Både Norges Røde Kors, Redd Barna og KFUK-KFUM²⁵⁰ søkte om støtte til sine transportere.²⁵¹ Det varierte hvor mye penger de ulike organisasjonene søkte etter. I 1955 fikk Redd Barna 12000 kr til sine transportere, mens i 1950 fikk KFUK 5220 kr til sin transport.²⁵² Alle søknadene jeg fant ble innvilget, med unntak av en søknad om etterbetaling. En forutsetning for at Europahjelpen skulle støtte de ulike organisasjonene var at søknaden forelå en stund før hjelpearbeidet skulle gjennomføres. Det var også ønsket fra deres side at dersom avisene viste interesse for transportene, skulle det trekkes frem at Europahjelpen/ Det Norske Flyktningråd var den økonomiske bidragsyteren.²⁵³ I arkivmaterialet til Redd Barna kommer det frem at organisasjonen ikke klarte å skaffe nok pleieførelde i 1954. Redd Barna måtte da tilbakebetale støtten de hadde blitt tildelt av Det Norske Flyktningråd.²⁵⁴

Arkivet til Det Norske Flyktningråd inneholdt informasjon om at de dekket reisen for flere av Røde Kors sine transportere til Norge.²⁵⁵ Togturen fra Tyskland gikk ofte gjennom Danmark, og under reisen hadde barna behov for mat. Dette var det dansk Røde Kors som hadde stått for, og i likhet med de andre utgiftene ble også disse dekket av Europahjelpen.²⁵⁶ Reisen til den dansk-tyske grensen ble derimot ikke betalt av Europahjelpen, men av tysk Røde Kors.²⁵⁷ I årsberetningene til Røde Kors hevdes det at mesteparten av reiseutgiftene var blitt betalt av Norges Røde Kors barnehjelp. Disse pengene ble gitt direkte til dette arbeidet.²⁵⁸ Det kan virke som om Norges Røde Kors fikk penger både fra Europahjelpen og i tillegg brukte sine egne innsamlede midler. Ofte ønsket pleieførelde ”sitt” barn tilbake. Dersom dette var tilfelle, måtte de selv betale transporten til Norge.

I motsetning til de andre organisasjonene ble KFUM sine transportere delvis dekket av Berlin by, ikke bare med midler fra Europahjelpen eller Flyktningrådet. Ungdomsaksjonen samlet også selv inn penger for å ha litt penger i bakhånd.²⁵⁹ En annonse i *Verdens Gang* fra 1958 forteller at de største utgiftene til Ungdomsaksjonen ble dekket av internasjonale fond. Det kommer ikke

²⁵⁰ De søkte både sammen og hver for seg om støtte. Etter 1953 søkte de sammen, pga. Ungdomsaksjonen.

²⁵¹ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, tidligere Europahjelpen, RA/PA-1254/Y/L0003.

²⁵² Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, tidligere Europahjelpen, RA/PA-1254/Y/L0003. Og Riksarkivet, Norges Røde Kors, Ra/PA-0250/F/Fg/Fga/L0346.

²⁵³ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, tidligere Europahjelpen, RA/PA-1254/Y/L0003. Eksempel på at det ble gjort i *Verdens Gang*, 06.06.1951.

²⁵⁴ Riksarkivet, Redd Barna, Ra/Pa-1481/A/L0001.

²⁵⁵ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fga/L0345.

²⁵⁶ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgc/L0420.

²⁵⁷ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgc/L0420.

²⁵⁸ Norges Røde Kors, Årsberetning 1957, s.20-21.

²⁵⁹ Adresseavisen, 18.03.1958

frem hvilke fond dette var.²⁶⁰ Det finnes heller ikke opplysninger i arkivene til KFUK-KFUM som kan fortelle noe om fordelingen av utgiftene på de ulike inntektskildene.

I *Stavanger Aftenblad* i 1959 ble det hevdet at foreldrene til barna måtte betale 350 kr i reisepenger, når barna skulle sendes på ferie i Norge. Videre i reportasjen hevdes det at; ”Hvis det var bortkastede penger å sende Berlin-barn til Norge, ville de aldri ha påtatt seg et så stort økonomisk offer.”²⁶¹ En reportasje i *Verdens Gang* fra 1958 forteller at ved enkelte tilfeller betalte foreldrene en liten del selv for å sende barna til Norge.²⁶² Jeg har ikke funnet noe informasjon som tyder på dette var vanlig.

Ikke alle reisene innad i landet ble dekket av Europahjelpen eller Det Norske Flyktningrådet. KFUK sine innenlands reiser, egne reiser før 1953, ble dekket av organisasjonen sine innsamlede midler, mens reisen til Norge trolig ble delt mellom Kirkens Nødhjelp og Europahjelpen.²⁶³

4.3. Ulike typer barn

De tyske barna som kom til Norge hadde ulik bakgrunn. Fokuset til de humanitære organisasjonene lå på barn fra både Øst- og Vest-Tyskland. I Tyskland levde det flere utsatte grupper som fikk mulighet til å reise til Norge. I hovedsak har jeg i oppgaven ikke skilt mellom de ulike gruppene av barn. Det har kun blitt opplyst hvilke ”type” barn det skrives om dersom det var vært avgjørende for fremstillingen. Her vil jeg likevel gjøre rede for de ulike gruppene av barn som ble hentet til Norge.

Øst-tyske barn og Vest-tyske barn:

Øst-tyske barn er dem som kom fra Øst-Berlin, også kalt flyktningbarn. Ingen av organisasjonene hentet barn direkte fra Øst-Berlin. Barna var flyktninger fra øst til vest, og bodde som regel i flyktningleirer. Ut fra avisreportasjene var det i hovedvekt disse som kom til Norge. Vest-tyske barn var dem som bodde i den vest-tyske sonen. Noen slike barn fikk også opphold i Norge, men i mindre skala enn flyktningbarna. De vest-tyske barna var særlig påvirket av den spente politiske stemningen i byen, samt Berlinmurens isolasjon av byen.

²⁶⁰ Verdens Gang, 27.05.1958.

²⁶¹ Stavanger Aftenblad, 04.03.1959.

²⁶² Verdens gang, 27.05.1958.

²⁶³ Verdens Gang, 19.06.1952.

Berlin-barn

Barn som kom gjennom Ungdomsaksjonen til KFUK-KFUM ble ofte omtalt som Berlin-barn eller Berlinerbarn. Dette var både barn fra Øst-Berlin, som levde i den vest-tyske sonen, og barn som bodde i Vest-Berlin. Hovedvekten lå på flyktningbarn fra Øst-Berlin.²⁶⁴

”Mulattbarn”

Mulattbarn var barn av tyske kvinner og amerikanske okkupasjonssoldater. Ruth Berentson skrev et leserinnlegg i *Verdens Gang* om problemene rundt mulattbarna. Hun understreket at rundt 5000 barn med tysk mor og amerikansk far vokste opp i Vest-Berlin, og at 70% av mødrene til disse barna var flyktinger eller hjemløse.²⁶⁵ I en reportasje i *Verdens Gang* fra 1958 kunne man lese at mødrene til ”mulattbarna” ikke klarte å motstå presset fra det tyske miljøet. Det hevdes at Tyskland var sterkt preget av rasehat. Ofte giftet mødrene seg, og de nye mennene ønsket ikke å ta hånd om ”svartingene”.²⁶⁶ Dette medførte at mange bodde på barnehjem. Berentson hevder at det var spesielt vanskelig for mulattbarna å vokse opp i Tyskland, på grunn av fokuset på raseideene. Det var ingen lov som sa at amerikanerne eller USA måtte vedkjenne seg barna.²⁶⁷ Mulattbarn var ikke bare et problem i Tyskland, også i England var det barn av engelske kvinner og amerikanske menn. I motsetning til i Tyskland ble flere mulattbarn fra England adoptert til USA.²⁶⁸

Ut fra mine undersøkelser virker det som om arbeidet med å ta imot mulattbarna i stor grad ble arrangert av privatpersoner i Norge. Lise Linbæk var en av dem som organiserte norske hjem til ”mulattbarna”.²⁶⁹ I en artikkel i *Stavanger Aftenblad* (1957) avviser Redd Barna at de har noe med hjelpearbeidet overfor mulattbarna å gjøre.²⁷⁰ Jeg har funnet mange flere leserinnlegg som uttrykker ønske om å hjelpe mulattbarn, enn flyktningbarna.²⁷¹ Det ser ut som at Stavanger og Rogaland-distriktet var mest involvert i dette hjelpearbeidet. En kvinnegruppe, som kalte seg for Stavanger-damene, annonserte i 1960 etter pleieførelde og oppfordret folk til å støtte dem med økonomiske midler. Overføringen av disse barna skulle gjennomføres på samme måte som

²⁶⁴ Nyseter & Valen-Standstad, 1986: 6-7.

²⁶⁵ *Verdens Gang*, 16.02.1952.

²⁶⁶ *Verdens Gang*, 07.01.1958.

²⁶⁷ *Verdens Gang*, 16.02.1952.

²⁶⁸ *Verdens Gang*, 16.02.1952.

²⁶⁹ Lise Lindbæk, http://nbl.snl.no/Lise_Lindbæk.

²⁷⁰ *Stavanger Aftenblad*, 05.12.1957.

²⁷¹ *Verdens gang*, 16.02.1952, *Verdens Gang*, 13.08.1957. *Stavanger Aftenblad*, 22.08.1960. *Stavanger Aftenblad*, 14.07.1962.

flyktningbarna. Barna ble sjekket av lege før avreise og var forsikret under hele oppholdet i Norge.²⁷²

Volksdeutsche barn og barn fra barnekolonier

Volksdeutsche var personer av tysk opprinnelse, i den forstand at de hadde tysk blod. Det tidligere naziststyret definerte personer etter etnisitet, isteden for statsborgerskap. Det gjorde at de identifiserte alle personer, med unntak av jøder, som enten hadde bodd i Tyskland, eller hadde forfedre som var fra Tyskland for tyske. Disse ble kalt for Volksdeutche.²⁷³ Etter krigen ble slike personer drevet på flukt eller utvist fra land i Øst-Europa.

I 1950 overførte Norges Røde Kors 40 Volksdeutsche flyktningbarn til Norge. Barna skulle adopteres av norske familier.²⁷⁴ Noen Volksdeutsche barn fikk også komme til Norge på rekreasjonsopphold i såkalte barnekolonier.²⁷⁵ Til den tredje barnekolonioppholdet i 1950, kom 100 barn fra Tyskland og 104 fra Østerrike til Norge.²⁷⁶ Barna fra Tyskland bodde alle sammen i Bayern. Disse barna kom til Norge for å legge på seg, og oppleve en bedre hverdag i åtte måneder. Hverdagen var rutinepreget, med skole to ganger daglig. Medisinske retningslinjer og sosiale indikasjoner hadde vært avgjørende for uttaket. Barna ble grundig legeundersøkt, og i leirene fikk de legebehandling og vaksinasjoner. En gang i måneden ble barna gjennomlyst for å undersøke dem for tuberkulose.²⁷⁷

Enkelte Volksdeutsche barn bodde også hjemme hos pleieforeldre. I *Verdens Gang* fra mai 1953 ble ankomsten til 51 gutter og jenter beskrevet. Barna var mellom 5 til 12 år, og skulle på bo hjemme hos norske familier. Redd Barna hadde organisert pleiehjem i hele Sør-Norge for barna.²⁷⁸ Også året før hadde Redd Barna arrangert opphold for ”denne typen” barn.²⁷⁹

Det var ikke bare Volksdeutsche barn som bodde i barnekolonier. Tuberkulose-truede barn fra Tyskland hadde også lengre opphold i slike barnekolonier i Norge. Europahjelpen drev blant

²⁷² Stavanger Aftenblad, 01.04.1960.

²⁷³ <http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Volksdeutsche.html>.

²⁷⁴ Sosialdepartementet, st.melding. 11, 1952. *Norges hjelp til flyktninger*.

²⁷⁵ *Verdens Gang*, 27.08.1952.

²⁷⁶ Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0003.

²⁷⁷ Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0003.

²⁷⁸ *Verdens Gang*, 06.05.1953.

²⁷⁹ *Verdens Gang*, 27.09.1952.

annet barnekolonien Grefsrud.²⁸⁰ Her ble det arrangert rekreasjonsopphold for totalt 600 flyktningbarn i 8 måneder.²⁸¹ Hver gruppe bestod av 200 barn. De to første forsendelsene bestod av jødiske flyktningbarn, mens den siste gruppen var flyktningbarn fra Østerrike og Tyskland. Gruppen bestod av særlig hardt rammede barn. Grefsen barnekoloni ble hovedsakelig brukt til å huse feriebarne fra Israel og Nord-Afrika.²⁸² Grefsen barnekoloni ble gitt videre til Sosialdepartementet mot at de brukte kolonien til hjem for ”åndssvake barn”.²⁸³

Europahjelpen drev også en barnekoloni i Drammen. Konnerudkollen ble kjøpt i 1949, og hjemmet ble brukt til å huse flyktningbarn fra Europa, samt andre ”trengende” barn.²⁸⁴ Europahjelpen solgte Konnerudkollen videre til staten i 1952 mot at de overtok panteheftelsene på huset, og oppfylte ønsket til Europahjelpen om at hjemmet ble brukt til humanitære formål.

DP-barn

Displaced person var personer som har blitt tvunget mot sin vilje til å reise fra landet sitt. Begrepet ble først brukt under andre verdenskrig. Det var barn fra hele Europa. Røde kors var en av organisasjonene som fraktet såkalte DP-barn til Norge.²⁸⁵

4.4. Uttak og transport til Norge

Norge kunne ikke hjelpe alle barna som hadde behov for rekreasjon. Organisasjonene måtte derfor velge hvilke barn som fikk muligheten til å komme til Norge. I Stortingsmelding nr. 11 fra 1952 opplyses det at barna var valgt ut av tyske sosialarbeidere eller flyktningemyndighetene på stedet.²⁸⁶ Både Europahjelpen og de andre organisasjonene hadde utsendte medarbeidere som jobbet i det krigsherjede landet. De var aktivt med i utvelgelsen, og passet på at den ble gjennomført på best mulig måte.²⁸⁷ Fokuset deres lå på barn som særlig var rammet av krigens elendigheter. Det var viktig at det ikke bare kom barn fra en spesiell politisk gruppe.²⁸⁸ Etter at Berlinmuren kom var det ikke bare fokus på fysiske vanskelige leveforholdene til barna, men også de sosiale forholdene. Det varierte om barna ble hentet ut fra

²⁸⁰ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fga/L0346.

²⁸¹ <http://www.refsdal.no/brumm/artikler/oftedalallers/>.

²⁸² Sosialdepartementet, st.prep. nr 38. 1953. *Innstilling fra sosialkomitéen om statstilskudd til flyktningtiltak og om disponering.* av Konnerudkollen flyktnigeheim.

²⁸³ Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y//L0002.

²⁸⁴ Sosialdepartementet, st.prep. nr 38. 1953. *Innstilling fra sosialkomitéen om statstilskudd til flyktningtiltak og om disponering av Konnerudkollen flyktnigeheim.*

²⁸⁵ Verdens Gang, 29.03.1955.

²⁸⁶ Sosialdepartementet, st.melding nr. 11, *Norges hjelp til flyktninger*, 1952.

²⁸⁷ Sosialdepartementet, st.melding nr. 11, *Norges hjelp til flyktninger*, 1952.

²⁸⁸ Riksarkivet, Norges Røde Kors, 0250/F/Fc/Fce/L0195/0019.

flyktningleirer, bunkerser eller ”vanlige” hjem.²⁸⁹ Gjennom mine undersøkelser har jeg ikke funnet noe oversikt over hvilke barn som var mest representert under transportene. Ut fra kildegrunnlaget var det heller ikke mulig å lage en slik oversikt.

Før barna kunne sendes til Norge måtte det søkes om oppholdstillatelse for dem.

Sentralpasskontoret ønsket opplysninger om barnets navn, fødselsdato og nøyaktig adresse i hjemlandet. Den samme informasjonen måtte de ha om de utenlandske reiselederne.²⁹⁰ Norges Røde Kors søkte selv direkte til sentralpasskontoret om innreisetillatelse for barna. Dersom barna skulle være i Norge i mindre enn to måneder var det ikke nødvendig med oppholdstillatelse.²⁹¹ Det kan hende at det var grunnen til at det ikke fantes oversikt over barna i Sentralpasskontret sine arkiver.

Etter utvelgelsen ble barna samlet i Berlin eller Hamburg, og deretter sendt med tog eller båt til Norge. Det varierte hvem som hadde ansvar for barna på transporten til Norge. I hovedsak virker det som om det var tyske ledsagere på tog- og båtturene til Norge. Ut fra Røde Kors sitt arkivmateriale ser det ut som tysk Røde Kors sørget for reiseledere til og fra København. Fra København til Oslo og tilbake var det fortrinnsvis norske reiseledere.²⁹² Under transportene skulle det være minst en reiseleder per tiende barn.²⁹³ En reportasje i *Stavanger Aftenblad* fra 1959 forteller om reisen fra Tyskland.²⁹⁴ Der hevdes det at de tyske ”tantene” nektet barna å drikke og spise snop på reisene, for å hindre oppkast og vandring til toalettene. De fleste transportene bestod av små barn, noe som gav ”tantene” et stort ansvar.²⁹⁵

Da småpikene i alderen 5-12 år tause og alvorlige steg ut i regnværet på perrongen. (...) Hilste Redd Barna representanter med generalsekretær Cloetta dem hjertelig velkommen til Norge og en tre måneders lang hardt tiltrengt ferie fra sult, husnød og all den tragedie de lever oppi hver dag spredt over hele Sør-Tyskland.²⁹⁶

4.5. Pleieforeldre og helsekontroll

Organisasjonene hadde selv hovedansvaret for barna under oppholdet i Norge. De måtte derfor kunne stole på at pleieforeldrene gjorde jobben sin. Det ble søkt etter pleiefamilier gjennom

²⁸⁹ Dagbladet, 09.03.1950.

²⁹⁰ Riksarkivet, Norsk Flyktningråd, 1254/Y/L0003.

²⁹¹ Riksarkivet, Norges Røde Kors, 0250/F/Fc/Fce/L0195/0019.

²⁹² Riksarkivet, Norges Røde Kors, 0250/F/Fc/Fce/L0195/0019.

²⁹³ Riksarkivet, Norges Røde Kors, 0250/F/Fc/Fce/L0195/0019.

²⁹⁴ Stavanger Aftenblad, 04.03.1959.

²⁹⁵ Stavanger Aftenblad, 04.03.1959.

²⁹⁶ Verdens Gang, 06.05.1953.

ulike norske aviser, og de som var interessert måtte kontakte den aktuelle organisasjonen.²⁹⁷ Annonsene informerte kort om hvor lenge barna skulle være i Norge og hvilke aldersgruppe de hørte til. I annonsene ble ”søkeren” av og til anmodet til å oppgi ønske om kjønn og alder.²⁹⁸ Det viste seg å være problematisk å tilfredsstille alle kravene, ettersom flertallet ville ta imot jenter. Hjelpeorganisasjonen innviet ikke alltid ønskene, siden det også var mange gutter som også hadde behov for rekreasjonsopphold.²⁹⁹

Det var ikke selvsagt at alle fikk muligheten til å ta imot et barn. Pleieforeldrene ble grundig kontrollert før de fikk svar på søknaden. I tillegg til søknaden måtte ferieforeldrene vedlegge referanser fra den lokale legen. Både hjemmet og familien skulle være godkjent av lege før søknaden kunne leveres.³⁰⁰ Søknaden ble deretter nøye gransket av blant annet helserådet og organisasjonene, og i KFUM sitt tilfelle menighetsrådet, før den aktuelle organisasjonen gav løfte om et pleiebarn.³⁰¹ Dette var nok med å skape en trygghet for foreldrene og slektningene i Tyskland som sendte barna sine helt til Norge.

På grunn av levetilstandene i det krigsherjede landet brøt det stadig ut smittsomme sykdommer. I et brev fra Helsedirektoratet ble det konstatert at det ikke var tilstrekkelig å sørge for legeundersøkelse av barna før reisen til Norge.³⁰² De måtte også undersøkes etter ankomst, for å forsikre at barna ikke hadde tatt med seg noen sykdommer, eller pådratt seg noe på reisen. Det hendte opptil flere ganger at barna ikke fikk reise til Norge på grunn av utbrudd av smittsomme sykdommer som meslinger og difteri.³⁰³ I en reportasje i *Aftenposten* fra 1963 hevdes det at pleieforeldrene ble svært skuffet når barna ikke kom til avtalt tidspunkt. Heldigvis for begge parter fikk barna mulighet til å reise til Norge etter at de hadde blitt friske.³⁰⁴ I Sverige ble enkelte av barna satt i karantene.³⁰⁵ Jeg har ikke funnet noe som viser at dette var tilfelle i Norge. På grunn av grundige legeundersøkelser både før og etter ankomst var man nok trygg på at barna var friske.

²⁹⁷ Verdens Gang, 29.04.1955, se lignende fremstilling i blant annet Aftenposten, 23.06.1960, Verdens Gang 19.08.1952 & Verdens Gang, 11.10.1952.

²⁹⁸ Aftenposten, 09.06.1962.

²⁹⁹ Dette kommer til uttrykk i: Verdens Gang, 30.05.1956, Verdens Gang 11.06.1953 & Verdens Gang, 19.08.1952.

³⁰⁰ Riksarkivet, Sosialdepartementet, RA/S-1274/D/Da/L0456.

³⁰¹ Verdens Gang, 27.05.1958.

³⁰² Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fc/Fce/L0193/0004

³⁰³ Stavanger Aftenblad, 15.12.1961 og Verdens Gang, 23.05.1955.

³⁰⁴ Aftenposten, 13.12.1963.

³⁰⁵ Lindner, 1988:112.

Det er ikke mulig å fastslå den sosiale bakgrunnen til de familiene som tok imot barn på rekreasjonsopphold. På kartotekkortene til Norges Røde Kors ble det en sjelden gang opplyst hvilket arbeid pleiefaren hadde.³⁰⁶ I følge disse registreringskortene varierte yrket til pleieforeldrene. Togkonduktører, bonde, tannlege og butikkmedarbeider, var blant de yrkesgruppene som var representert, men siden yrket sjeldent ble oppgitt er det ikke mulig å lage noe systematisk oversikt. Ut fra de spredte opplysningene jeg har kommet over er det likevel lite som tyder på at familiene som tok mot barna skilte seg særlig fra gjennomsnitsbefolkningen i de lokalsamfunnene de bodde i.

Den tyske historikeren Stafan Gammelien begynte å samle inn informasjon om de tyske barna som reiste til Norge og Sverige etter krigen, men prosjektet hans ble lagt på is. I følge prosjektbeskrivelsene hans skal pleieforeldrene hatt svært ulik religiøs forankring, eller ulik politisktilhørighet.³⁰⁷ Mitt inntrykk var i utgangspunktet noe av det samme, men etter å ha gjennomgått avisene virker det som en god del hadde en religiøs tilknytning.³⁰⁸ Det er i og for seg ikke overraskende, ettersom KFUK-KFUK stod for mange av barnetransportene.

Barna var forsikret under oppholdet i Norge, noe som gjorde at eventuelle legeutgifter ble refundert av trygdekassen.³⁰⁹ På grunn av det trengte ikke pleieforeldrene å ha en spesiell god økonomi for å ta i mot et ferie barn. Likevel måtte pleieforeldrene ha mulighet til å fø barna under oppholdet og kjøpe klær til barna, dersom det var nødvendig. I en reportasje i *Aftenposten* fra 1963 kan man lese at foreldrene i Berlin hadde mottatt penger av slik at de kunne utstyre barna før avreise. Barna ville da ikke bli en for stor belastning for pleieforeldrene.³¹⁰ Hvem de mottok penger av er uvisst.

Avisreportasjer og artikler viser at det til vanlig ikke var vanskelig å skaffe pleieforeldre.³¹¹ En artikkel i *Aftenposten* fra 1961 hevdet at det stod norske familier på venteliste for å motta et ”Berlin-barn”.³¹² Likevel finnes det enkelte reportasjer som informerte om at det av og til kunne

³⁰⁶ Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0415- L0417.

³⁰⁷ Gammelien, 2006. Kilde: <http://www.for-n.de/themen/kinder.html>.

³⁰⁸ *Aftenposten*, 15.01.1959, *Aftenposten*, 07.01.1949.

³⁰⁹ Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y//L0002

³¹⁰ *Aftenposten*, 13.12.1963.

³¹¹ *Dagbladet*, 09.03.1950, lignende fremstilling finnes også i *Dagbladet*, 06.06.1950 og *Verdens Gang*, 08.05.1951.

³¹² *Aftenposten*, ukjent dato, 1961.

være vanskelig å skaffe hjem til alle, og da spesielt guttene.³¹³ Også i Redd Barna sitt arkiv blir det ved en anledning trukket frem vansker med å skaffe nok pleieforeldre.³¹⁴

Ferieforeldrene måtte selv hente barna når de ankom landet. Barna kom som oftest først til Oslo. De som skulle andre steder i Norge ble transportert dertil, ledsaget av frivillige i organisasjonene. Aviser fra 1950-tallet forteller om små tynne barn med lapper rundt halsen som eneste identifikasjon, som møtte pleieforeldrene på togstasjonen.³¹⁵ Trolig visste pleieforeldrene og barna lite om hverandre før selve møtet. Når barna skulle reise tilbake til Tyskland, mottok pleieforeldrene et brev fra organisasjonen om hvor barna skulle avleveres. Ferieforeldrene måtte selv skyss barnet til avleveringsstedet, og ble oppfordret til å sende med en god niste som barnet kunne ha med seg på reisen tilbake til Tyskland. I 1950 kunne man lese i *Verdens Gang* at Ungdomsaksjonen anmodet pleieforeldrene til å sende med barna nødvendigheter tilbake til Berlin.³¹⁶ Det var viktig at disse gavene ikke totalt oversteg 25 kg, for da ville koffertene være vanskelige å transportere. Reportasjer som omhandler avreisedagen til barna, hevder at flere av barna hadde lært seg norsk under oppholdet. I *Aftenposten* i 1952 kunne man lese at ”De klatret høyt og lavt og ropte til hverandre på en blanding av norsk og tysk.”³¹⁷ Flere reportasjer gir inntrykk av at barna lærte seg norsk de månedene de var i Norge.³¹⁸

Barna reiste ikke bare på rekreasjonsopphold om sommeren. Norges Røde Kors sendte barn til Norge hele året. En artikkel i *Verdens Gang* fra 1953 viser til at livet i flyktingleirene var spesielt vanskelig om vinteren, ettersom vinteren var så kald og fuktig.³¹⁹ I 1956 utvidet KFUM norgesferien fra å ikke bare være om sommeren, men også til juleferien.³²⁰ Den kalde vinteren gjorde ofte forholdene ekstra vanskelig for barna. Disse oppholdene ble etterhvert svært populære, og det ble arrangert førjulsfester for barna i Oslo. Alle barna som deltok fikk gaver som var donert av Oslo kommune.³²¹ Disse juleoppholdene avløste likevel ikke sommeroppholdene for barna.³²² At det ble arrangert juleopphold gjorde at flere barn fikk mulighet til å reise til Norge.

³¹³ *Verdens Gang*, 30.05.1956, *Verdens Gang*, 11.06.1953 & *Verdens Gang*, 19.08.1952.

³¹⁴ Riksarkivet, Redd Barna, RA/PA-1481/A/L0001.

³¹⁵ *Aftenposten* 29.07.1958.

³¹⁶ *Verdens Gang*, 11.12.1950.

³¹⁷ *Aftenposten*, 18.09.1952.

³¹⁸ *Adresseavisen*, 14.08.1958, det samme kan man lese i *Stavanger Aftenblad*, 04.03.1959.

³¹⁹ *Verdens Gang*, 05.06.1953.

³²⁰ *Aftenposten*, 12.12.1963.

³²¹ *Aftenposten*, 12.12.1963.

³²² *Verdens Gang*, 15.12.1954.

I arkivmaterialet til Norges Røde Kors fant jeg to oversikter over hvor i landet barna ble plassert i 1957 og 1958. Oversikten gjaldt i alt 438 barn fra både Tyskland og Østerrike, og den skilte ikke mellom første og andregangsbesøkende.

Tabell 1. Fylkesvis fordeling av barn fra Østerrike og Tyskland på rekreasjonsopphold i Norge i 1957 og 1958 i regi av Norges Røde Kors.

Fylke	1957	1958	Fylke	1957	1958
Telemark	5	3	Vest-Agder	0	4
Akershus og Oslo	51	50	Rogaland	4	28
Østfold	28	33	Bergen og Hordaland	15	10
Buskerud	16	25	Sør-Trøndelag	10	11
Hedmark	24	21	Nord-Trøndelag	9	18
Oppland	12	6	Vestfold	13	11
Møre og Romsdal	22	9			

Kilde: Riksarkiver, Norges Røde Kors, RA/PA-F/Fc/Fce/L0195/0019.

Oversikten viser at Norges Røde Kors disse årene ikke sendte barn lenger nord enn Nord-Trøndelag. Utover dette var barna fordelt på de fleste fylkene, men unntak av Sogn og Fjordane. Opplysningene støtter opp under informasjonen i litteraturen om at barna kun ble sendt til Sør-Norge.³²³ Etter å ha undersøkt flere aviser virker det som om disse antagelsene stemmer. Norges Røde Kors ser ut til å være de organisasjonene som bare brukte pleiefamilier i Sør-Norge.

Den svenske historikeren Jörg Lindner hevder i sin doktoravhandling, *Den svenska Tysklands-hjälpen*, at dette var fordi Nord-Norge var så hardt rammet etter andre verdenskrig.³²⁴ Om det var tilfelle er et interessant spørsmål. Det virker likevel som dette ikke var eneste grunnen. Røde Kors argumenterte nemlig i 1952 med at det var for dyrt og for tidkrevende å sende barna helt i nord, i tillegg til at reiseveien ble for lang for de små.³²⁵ Ungdomsaksjonen overførte derimot

³²³ Lindner, 1988:125.

³²⁴ Lindner, 1988:115.

³²⁵ Verdens Gang, 08.04.1952, Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-F/Fc/Fce/L0195/0019.

tyske barn til Nord-Norge i 1960,³²⁶ ett år før det Bjørnsen hevder i boken *Disse mine miste*. I en reportasje i *Aftenposten* kan man lese at det var spredd Berlin-Barn helt fra Lindesnes til Kirkenes i 1967.³²⁷

Ferieoppholdene ble veldig populære, og det finnes flere eksempler på at pleieforeldrene ble sterkt knyttet til "sitt" feriebar. I 1952 var det flere som mente at barna burde være lenger enn 2-4 måneder i Norge.³²⁸ Pleieforeldrene syntes det var vanskelig å sende barna tilbake til de dårlige forholdene i Mellom-Europa. To innlegg i *Verdens Gang* i 1952 kritiserer Sentralpasskontoret for å tvangssende barna tilbake til Tyskland, selv om pleieforeldrene mente at barna ikke var klare. Både pleieforeldrene, barna og de foresatte i Tyskland var villige til å la barna bli lenger i Norge, men de fikk ikke gjennomslag. Barna vegret seg så mye mot å reise til Tyskland, at enkelte skal ha prøvd å ta livet av seg.³²⁹ Protestene fra pleieforeldrene gjorde at Flyktningutvalget måtte behandle klagen, og vurdere om barna skulle få være lenger i Norge.³³⁰ På grunnlag av dette ble det etter hvert vanlig å la noen barn bli igjen som såkalte fosterbarn.

4.6. Forlengelse av oppholdet

Det hendte at noen barn måtte være lengre i Norge på grunn av sykdom. Dersom dette var tilfelle, måtte det fremvises legeerklæring.³³¹ Det var viktig for organisasjonene at barna ikke ble igjen bare fordi foreldrene ville det. En del ferieforeldre ønsket at barna skulle bli lengre enn den planlagte perioden, for deretter å bli fosterhjem for barna. Dersom oppholdet skulle forlenges, måtte det søkes i god tid før barnets planlagte hjemreise.³³² I *Stavanger Aftenblad* blir det skrevet at rundt halvparten av pleieforeldrene ønsket å ha barna i Norge lenger.³³³ Statens utlendingskontor (tidligere Sentralpasskontoret), som var den norske instansen som førte kontroll over utlendingers inn- og utreise, gav ikke godkjenning for forlenget opphold uten at den lokale barnevernsnemnda hadde godkjent hjemmet som fosterhjem.³³⁴ Organisasjonen som overførte barna, måtte selv høre om den lokale barnevernsnemnda hadde noe å innvende mot familien eller hjemmet.

³²⁶ Aftenposten, 23.09.1960 og Stavanger Aftenblad, 23.06.1962.

³²⁷ Aftenposten, 18.07.1967.

³²⁸ Verdens Gang, 27.09.1952.

³²⁹ Verdens Gang, 27.09.1952.

³³⁰ Verdens Gang, 07.01.1952.

³³¹ Stavanger Aftenblad, 08.10.1952.

³³² Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

³³³ Stavanger Aftenblad, 08.10.1952.

³³⁴ Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

Under de korte ferieoppholdene ble det ikke ført spesielt tilsyn med hjemmet. Men dersom oppholdet skulle forlenges eller barna skulle komme tilbake som fosterbarn, måtte det oppnevnes en tilsynsfører og barnevernsnemnda måtte føre kontinuerlig tilsyn med hjemmet. Man måtte også hente godkjenning fra barnets foreldre eller slektninger og sosialkontoret i Tyskland.³³⁵ Fra norsk side var det en forutsetning at alle feriebarne reiste tilbake med den vanlige transporten ved utgangen av det tidsrommet som det opprinnelig var gitt oppholdstillatelse for. Barna kunne ikke bli igjen i landet uten at godkjenning for forlenget opphold forelå. En slik søknadsprosess tok tid, noe som medførte at mange av barna måtte reise hjem til Tyskland før de fikk innvilget lengre opphold i Norge.³³⁶

Barna kunne bli i Norge som fosterbarn til de fylte 15-16 år.³³⁷ Etter det måtte de reise tilbake til Tyskland. Under oppholdet til fosterbarne var fosterforeldrene nødt til å garantere for at barna ikke ville bli en belastning for den norske stat.³³⁸ Enkelte av de tyske foreldre ønsket å møte barna i løpet av årene de var i Norge. Det var noe de ulike organisasjonene ikke anbefalte. De mente det var særlig vanskelig å bli skilt fra foreldrene igjen, og at det ville bli en mer negativ opplevelse enn positiv.³³⁹

Fra Tyskland sin side ble det også ført kontroll over de tyske barna. Det ble ført grundig tilsyn med barna både fra tysk og norsk side. Representanter fra Der Senator Für Jugend Und Sport var ved flere anledninger i Norge for å undersøke om barna hadde det bra hos fosterfamilien.³⁴⁰ Fosterforeldrene måtte også svare på spørsmål om barnas psykiske og fysiske utvikling ca. en gang i året. Etter hvert endret denne ordningen seg.³⁴¹ I 1968 skulle det bare rapporteres fra de fosterhjemmene som ikke var formelt godkjent.³⁴²

Hvor mange som ble igjen som fosterbarn, er ukjent. Utsendingen fra Der Senator für jugend und sport fra Berlin, fru. Stange, var i møte med Ungdomsaksjonen i 1967. I møtereferatet, som er bevart i Sosialdepartementet sitt arkiv, kan man lese at 90 tyske barn bodde i fosterhjem i Norge.³⁴³ Det ser ut som de fosterforeldrene som trengte økonomisk godtgjøring fikk det fra Berlin by.

³³⁵ Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

³³⁶ Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

³³⁷ Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

³³⁸ Riksarkivet, Norsk Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0002.

³³⁹ Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

³⁴⁰ Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

³⁴¹ Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

³⁴² Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

³⁴³ Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456.

Under oppholdet i Norge måtte barna gå på skole. Det hevdes at barna som ankom Tyskland fra Norge da kunne være med å bidra til å utvikle landet i en positiv retning. Den norske oppdragelsen ville virke positivt på barna, og forhåpentligvis ville de ta med seg normene og kunnskapen tilbake til Tyskland.³⁴⁴ Dersom flere tyske barn gikk på samme skole, burde det undervises på morsmålet til barna.³⁴⁵

En artikkel i *Verdens Gang* fra 1952 hevdet at nordmenn ikke bare var villige til å være pleieforeldre noen måneder i året eller fosterhjem i noen år. Enkelte ville gå så langt som å adoptere ”sitt” feriebar.³⁴⁶ I følge denne artikkelen var det kun i to tilfeller at en slik ønsket adopsjon ble gjennomført. Adopsjon var nok likevel mer vanlig enn denne artikkelen gav inntrykk av. I *Adresseavisen* kunne man lese at den første kollektive transporten av tyske barn kom til norske adopsjonsforeldre i mai 1951. Forsendelsen bestod av 43 volkdeutsche barn.³⁴⁷ Det fantes ikke noe oversikt over hvor mange tyske barn som ble adoptert til Norge.

Leder i Sentralpasskontoret, Arnulv Emil Jøraandstad, og sekretær Gunnar Foss kunne i 1952 fortalte til *Stavanger Aftenblad* at adopsjon og forlengelse av oppholdet til barna var vanskelig, ettersom barna bare skulle være i Norge en kort periode. Tanken bak rekreasjonsoppholdene var at barna ikke skulle bli for knyttet til landet.³⁴⁸ Dersom noen ønsket å forlenge rekreasjonsoppholdet, kunne Sentralpasskontoret innvilge oppholdet med ett år om gangen, helt til barnet hadde vært så lenge i Norge at det etter fremmedloven kunne bli her fast.³⁴⁹ Dette var kun mulig dersom de ulike kravene var godkjent. I Riksarkivet fant jeg mange brev fra villige pleieforeldre, og brevkorrespondanser mellom Sosialdepartementet og tyske myndigheter.³⁵⁰ I disse brevene ble adopsjon diskutert, og de viser at mange instanser var involvert i samtalen.³⁵¹

4.7. Sammendrag

Det har vært vanskelig å få et overblikk over hjelpearbeidet, men ved hjelp av dokumenter i Riksarkivet og avisartikler har puslespillet omsider blitt ferdig. Selv om jeg ikke fant nøyaktig hvor mange barn som ble hentet til ferieopphold i Norge, er det tydelig at arbeidet var

³⁴⁴ Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001.

³⁴⁵ Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001. - Europahjelpen

³⁴⁶ *Verdens Gang*, 09.04.1952.

³⁴⁷ *Adresseavisen*, 31.03.1951.

³⁴⁸ *Stavanger Aftenblad*, 08.10.1952.

³⁴⁹ *Stavanger Aftenblad*, 08.10.1952.

³⁵⁰ Riksarkivet, Sosialdepartementet, RA/S-1274/D/Da/L04566/L001.

³⁵¹ Riksarkivet, Nors Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0002. Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0415.

omfattende. Mine undersøkelser viser at Røde Kors hentet rundt 1197 barn til Norge mellom 1953-1961. Verken Redd Barna eller KFUK-KFUM har etterlatt seg dokumenter på hvor mange barn de sendte på rekreasjonsopphold. Likevel er det tydelig at KFUK-KFUM sine transporter var store. Noen av barna kom flere ganger, slik at det trolig ble foretatt mellom 10000-15000 overføringer gjennom alle organisasjonene.

Det er langt vanskeligere å kvantifisere hjelpearbeidet til organisasjonene. For Redd Barnas del kan det dreie seg om fra noen hundre til noen tusen i perioden 1948 -1950. I motsetning til KFUK-KFUM ser det ut til at begge disse organisasjonene i begynnelsen av 60-tallet trappet ned arbeidet sitt med å hente tyske barn til rekreasjonsopphold i Norge.

Å hente flere tusen barn til Norge var ikke gratis, og organisasjonenes økonomi var ikke sterk. Ved hjelp av Europahjelpen og senere Flyktningrådet pluss egne innsamlede midler klarte organisasjonene å sende de tyske barna til Norge. Bare en av organisasjonene jeg har undersøkt fikk støtte fra Berlin til å drive sitt hjelpearbeid. Ungdomsaksjonens nære samarbeid med Willy Brandt gjorde at de hadde andre økonomiske forutsetninger enn de andre som drev med samme slags hjelpearbeid.

Det var flere ulike typer barn som ankom Norge. Men det de hadde tilfelles var deres vanskelige leveforhold. I begynnelsen lå fokuset på de vest-tyske barna. Etter hvert tok de øst-tyske flyktningbarna over. På 1960-tallet kom vest-tyske barn igjen i fokus, på grunn av murens isolasjon av Berlin. Man kan si at hovedvekten av barna var øst-tyske flyktningbarn som bodde i flyktningleirer i vest-tyske sonene. Barna som ankom Norge skulle være de verst rammede, ettersom det var de som hadde mest behov for norgesferien. Selv om barna kom fra dårlige forhold i Tyskland, og mange hadde behov for rekreasjonsopphold, var det streng kontroll av hvem som fikk være pleieforeldre. Både helsekontroller av barna og pleieforeldrene vitner om at forarbeidet var svært seriøst, og at det var viktig at barna ble behandlet godt.

Pleieforeldrene var først og fremst stasjonert i Sør-Norge, og hjelpearbeidet var vanligst om sommeren. Dette endret seg derimot etter hvert som transportene ble mer vanlig. I begynnelsen av 60-tallet var de tyske barn spredd fra Lindesnes til Kirkenes. Ønsket om å hjelpe hadde blitt så sterkt at mange ville bidra. Det gjorde at flere også ville gå så langt som å adoptere sitt feriebar. Dette var derimot ikke så vanlig. Til nå har jeg konsentrert meg om hvordan hjelpearbeidet ble organisert. I neste kapittel skal vi se nærmere på hvordan norske media

fremstilte dette arbeidet. Det kan si noe om hvordan nordmenn så på seg selv og barna de skulle hjelpe.

Kapittel 5. Avisenes fremstilling av hjelpearbeidet.

5.1. Oss og de andre – et teoretisk utgangspunkt.

Anne Eriksen og Synne Corell bruker distinksjonen mellom ”oss” og ”dem” til å forklar norske oppfatninger om krigstiden.³⁵² En slik tilnæringsmåte kan også brukes på hjelpearbeidet overfor Tyskland og tyske barn. Forestillingene om Tyskland og tyskere var ofte basert på stereotypier. Å generalisere mennesker på denne måten gjør at man forenkler oppfatningen av dem, og gir dem egenskaper som er lik for alle i den enkelte gruppen. Stereotypi er mye brukt i forskning rundt bilder av ”de andre”. Slike stereotyper kan både være negative og positive. Det de har til felles er at de kan si noe om forventningene våre til andre.

Stereotypier er først og fremst produkter av ”betrakterens” forestillingsverden. Tankene om ”den andre” springer ikke nødvendigvis ut av et møte med noe eksotisk eller fremmedartet, og forestillingene trenger ikke å ha base i virkeligheten. Line Alice Ytrehus (2001) skriver at forestillinger om ”den andre” er kulturelle konstruksjoner. Hun hevder likevel at de er virkelige i sine sosiale konsekvenser.³⁵³ Som menneske laget vi ikke bare stereotypier av personer vi omgås med i dagliglivet, men også av mennesker utenfor våre landegrenser. Slike *etniske stereotyper* er ofte er moralsk fordømmende, hvor vi setter en gruppe mennesker i ”bås” eller ”skjemaer” ut fra den informasjon man har fra før.³⁵⁴

Thomas Hylland Eriksen og Iver Naumann skriver i artikkelen *Fra slektsgård til oljeplattform: Norsk identitet og Europa* (2011) at identitet dannes i grenseland til de andre, og selvbildet avhenger derfor av hvilke andre man betrakter relasjon til.³⁵⁵ Iver B. Naumann (2011) skriver at dersom det skal være et ”oss” så må det også være noen ”de andre”.³⁵⁶ Dette forholdet mellom ”oss” og ”dem” skapes av sosiale prosesser og danner et slags maktforhold mellom aktørene.

Historikeren og statsviteren Terje Tvedt trekker i boken *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt - Den norske modellen* (2003) frem hvordan bistand skaper bilder eller forståelser av ”oss” som hjelpere og ”de andre” som mottakerne. Ut i fra disse bildene og maktposisjonene som

³⁵² Corell, 2010:26-27. Eriksen, 1995:143-144.

³⁵³ Ytrehus, 2001:14.

³⁵⁴ Eriksen & Sørheim, 1998:67.

³⁵⁵ Hylland Eriksen & Naumann, 2011:430.

³⁵⁶ Neumann, 2011:125.

dannes, handler vi ut i fra hva vi mener er best for dem.³⁵⁷ Tvedt hevder at gjennom fremstillingen av ”de andre” oppstår det medfølelse og empati, mens vi fremstiller oss som de gode og gavmilde som hjelper de stakkarslige som ikke har noe. Tvedt mener derfor at bistand baseres hovedsakelig på empati og godhet.

I følge Tvedt kan bistand og nødhjelp tolkes som en form for maktutøvelse mellom de som har ”alt”, og dem som ikke har det. Dette skaper et skarpt skille mellom de ”utviklede” og de ”underutviklede”. Når Tvedt snakker om maktutøvelse på vegne av en mektig og dominerende sivilisasjon, bruker han begrepet *den norske samaritan*. Tvedt mener det er slik vi nordmenn oppfatter oss selv når vi gir bistand til ”de andre”. Det å drive bistand letter på folks samvittighet, samtidig som det konstrueres en ”sannhet” om at vi er ”de gode” som hjelper de ”stakkarslige” i de nødlidende landene.³⁵⁸ ”De andre” blir i denne diskursen omformet til et reversert speilbilde av ”oss”.³⁵⁹

Disse forestillingene skapes ikke av seg selv, men blir ofte formet av informasjonen man får om bistandslandet. Tvedt skriver at man etablerer ”sannheter” gjennom informasjonen vi mottar og hvordan vi oppfatter den. Mennesker handler ofte ut i fra de oppfatningen og meninger som de har konstruert.³⁶⁰ I mitt tilfelle er avisene en viktig kilde til å skape disse sannhetene og forestillingene. Sannhetene er også med på å reprodusere vestlig dominans over utviklingslandene.³⁶¹

Tvedt er inspirert av litteraturhistoriker og forfatteren Edward Said. Said tar i boken *Orientalismen* (1978) opp hvordan europeerne sitt bilde av Asia var under imperialismen. Sentralt i denne boken er tankemåten om at det oppstår et hieratiskforhold mellom den som ser og den som blir sett og definert ut fra forestillinger til den som ser.³⁶² Terje Tvedt skriver at ”For Said er europeisk forskning, litteratur og politikk som er opptatt av ”Orienten” en diskurs som ble formet og kritisert av et spesielt sett av sosiale, økonomiske og politiske maktrelasjoner mellom Europa og dets kolonier.”³⁶³ ”Orienten” ble ofte beskrevet som tilbakeliggende, kaotisk og irrasjonell. Beskrivelsene bidro til å skape sentrale vestlige forestillinger om den sivilisasjonen, hvor utviklingslandene ble konstruert som noe utvending i forhold til Vesten.

³⁵⁷ Tvedt, 2003:37-38.

³⁵⁸ Tvedt, 2003:13.

³⁵⁹ Nustad, 2003:38.

³⁶⁰ Tvedt, 1990:11.

³⁶¹ Nustad, 2003:38.

³⁶² Said, 1978:11-38.

³⁶³ Tvedt, 1996:9.

Vesten hadde, ut fra Saids teori, definisjonsmakt over Østen. ”De andre” ble dermed en kontrast til det hjemlige.³⁶⁴ Said har i senere tid blitt kritisert for hans høye generaliseringsnivå. Selv om Said har blitt kritisert, og han fokuserte på Vesten eller Oksidentens syn på Orienten, mener jeg at hans tankemåte også kan brukes i en analyse av hvilket bilde nordmenn dannet seg av tyskerne og av hjelpearbeidet overfor Tyskland og de tyske barna.

I bistand kommer styrkeforholdet til syne i forhold til hvem som har mulighet til å hjelpe, og hvem som mottar hjelp. Å kunne utøve hjelp, skaper et bilde av noen som er mer vellykket. Boken *Gaven- Utteksling form og årsak i arkaiske samfunn* er basert på Marcel Mauss teori om gaven. De grunnleggende ideene i gaven er enkle, en gave eller en tjeneste må møtes med en gjenytelse. Dersom man ikke møter denne gjenytelsen med en gang, skapes en gjeld til giveren som en eller annen gang må innfris.³⁶⁵ Det hevdes at gaveutvekslingen på en måte skaper sosiale forpliktelser og varige bånd mellom aktørene.³⁶⁶ Gjennom humanitært arbeid har overføringen vært enveis, fra de rike til de fattige landene. Det gjør at mottakerlandet står i en slags gjeld til giverlandet. I min undersøkelse vil det være vanskelig å fastslå om det oppstod en slik form for gjeld, ettersom jeg ikke skal bruke intervju. Jeg vil likevel ha dette i bakhodet under datainnsamlingen.

5.2. Innledning

Hjelpearbeidet denne oppgaven handler om var rettet mot barn som levde i et vanskeligstilt land. Landet som hadde forårsaket andre verdenskrig. Fordommene mot Tyskland var derfor mange, og gjennom media ble det gitt inntrykk av at Tyskland sin elendighet på mange måter var selvforskyldt, og landet måtte hjelpe seg selv. Kommer så noe av dette til uttrykk gjennom reportasjene om de flere tusen tyske barna som ble hentet til rekreasjonsopphold i Norge fra 1948-1972? Norske aviser skrev mye om dette arbeidet. I det følgende kapittelet vil jeg undersøke hvilke bilder som ble skapt. Her vil det bli gjort rede for hvordan de tyske barna ble omtalt, samt hvordan avisene fremstilte arbeidet til organisasjonene og innsatsen til pleieforeldrene.

Avisene jeg har brukt i denne undersøkelsen er *Verdens Gang*, *Aftenposten*, *Stavanger Aftenblad*, *Adresseavisen* og *Dagbladet*, fra 1948 til 1965. Det er skrevet svært mange artikler og reportasjer om hjelpetiltaket. Det er umulig å gjengi alle tekstene i denne presentasjonen, derfor vil det bli tatt utgangspunkt i typiske reportasjer og artikler. Med typiske mener jeg tekster som gjenspeiler innholdet

³⁶⁴ Tvedt, 1996:11.

³⁶⁵ Mauss, 1995:17.

³⁶⁶ Mauss, 1995: 23-25.

i flertallet av tekstene. I den grad det er artikler, reportasjer eller leserinnlegg som bryter med de vanlige fortellingene vil disse bli brukt som kontraster. Analysen vil bli organisert tematisk gjennom *to deler*. Titlene på disse delene er inspirert av narrative som er funnet i de ulike avisartiklene, de vil gjenspeile hovedinntrykket av avistekstene.

De typiske fortellingene i avisene fremstiller hjelpearbeidet kronologisk. Første møtet med barna er når de ankommer Norge. Deretter får leseren vite hvor bra barna hadde det hos de snille nordmennene, og hvor godt oppholdet har gjort dem. Til sist møter man barna på avreisedagen. Da er alle barna sunne, men ofte triste fordi de måtte reise hjem. Disse narrative gjør det naturlig å dele analysen i to. Den første delen, *Det stakkarslige barnet*, handler om hvordan avisene fremstilte barna ved ankomst, og videre under oppholdet. Her vil det bli gjort rede for hvordan barna ble beskrevet og hvilke forståelsesrammer fremstillingene formidler, og om disse fremstillingene er stereotypiske. I den andre delen, *Den barmhjertige samaritan*, vil det bli undersøkt hvordan relasjonen mellom Tyskland/tyskere og Norge/nordmenn ble fremstilt i avisene.

Begge delkapitlene vil lede ut i en diskusjon om forholdet mellom ”oss” og ”dem”, og maktforholdet som oppstår i denne relasjonen. Problemer rundt relasjonene mellom ”oss” og ”dem” blir hyppig diskutert innenfor bistandsarbeid.³⁶⁷ Forskning innenfor feltet er som regel rettet mot ”den tredje verden”, og ikke mot andre europeiske land. I hjelpearbeidet etter krigen, særlig den første tiden, var forholdet mellom Norge/nordmenn og Tyskland/tyskere også asymmetrisk, slik som forholdet mellom industriland og utviklingsland. En slik vinkling kan derfor også være relevant i min analyse.

I dette kapittelet vil det avslutningsvis bli trukket frem hvilke effekter som oppstod i forbindelse med avisenes fremstillinger, samt hvordan befolkningen stilte seg til hjelpearbeidet. Holdningene vil bli lest ut fra ulike leserinnlegg.

5.3. Det stakkarslige barnet

Det første møte med de tyske barna i avisene er ofte reportasjer som tar for seg ankomsten til barna. En artikkel i *Verdens Gang* fra 1957 skildrer avisens første møte med barna: ”Et fort smil i et gråblekt ansikt, andre med litt engstelse i blikket, noen uttrykksløse - det var det første inntrykket av de små flyktningbarna som i en grå kald morgen gikk av utenlandstoget på Østbanen.”³⁶⁸ En liknende fremstilling finner man også i *Aftenposten*: ”De tyske guttene (...) er

³⁶⁷ For videre lesning om dette temaet vil jeg anbefalte boken *Utviklingslandene i bistandsepoken* av Terje Tvedt.

³⁶⁸ *Verdens Gang*, 16.01.1957.

plukket ut fra Hamburgs forskjellige distrikter, bar alle preg av nød og fattigdom. De var tynne, bleke og dårlig kledd...³⁶⁹

Beskrivelsene i *Verdens Gang* og *Aftenposten* var vanlige fremstillinger av de tyske barna. I samtlige aviser finnes lignende skildringer, hvor alle barna blir skildret som make og tillagt de samme egenskapene. ”Bleke og fattigslig kledd var de nesten alle sammen...³⁷⁰ ”(...) med fattigslige slitte koffertter, sekker og vesker kom den første puljen (...)³⁷¹ og ”klær og utsyr var bare så som så.”³⁷² En artikkel i *Adresseavisen* fra 1952 legger vekt på at det ikke bare var materielt vanskelig å vokse opp i et krigsherjet land. ”Barna var nok ikke vant med vennlighet og ærlighet, slik som de krampaktig holdt på sine effekter. Kofferten skulle de bære selv.”³⁷³ Slike utsagn forteller at også de psykiske leveforholdene i Tyskland var vanskelige og det var ikke det eneste eksemplet. «Det er mange av dem som har hatt en trist skjebne, og de fleste bærer et preg av det. En av guttene bodde på et værelse hvor det til vanlig lå mellom 16 og 20 mennesker hver natt”, heter det i *Aftenposten* i 1954.³⁷⁴ En reportasje i *Verdens gang* samme år forteller om ”(...) flyktningbarn, som alle tydelig bar preg av å komme fra en oppsamlingsleir for øst-tyske flyktningbarn, var bleke og alvorlige”.³⁷⁵ Alle beskrivelsene ovenfor har til felles at de primært fremhever negative sider ved barnas oppvekstsvilkår og Tyskland generelt.

Beskrivelsene er med på å danne et bilde av en gruppe barn, hvor alle levde under svært dårlige kår. Sosialantropologen Harald Tambs-Lyche hevder at hvordan mennesker bor og lever, påvirker hvordan man ser på dem.³⁷⁶ Trolig kan generaliseringen av barnas leveforhold ha vært med å påvirke hvordan barna ble oppfattet. Adjektiv som tynne, bleke, underernærte og fattigslige påvirket nok leseren og vi må tro at sympatien ovenfor barna styrkes i takt med adjektivbruken.

Selv om flertallet av avistekstene beskrev barna med negativt ladde ord, fantes det også noen som skilte seg ut. En reportasje i *Verdens Gang* fra 1952 skildret møtet med barna slik: (...)bleke, tynne barnefjes lyste i gråværet på perrongen der de stod med merkelapper rundt halsen og klemte hverandre i neven”.³⁷⁷ En liknende fremstilling finnes også i en reportasje *Verdens Gang* som beskrev ankomsten til barna: ”De(tårene) kommer da også i stri strømmer

³⁶⁹ *Aftenposten*, 07.01.1949.

³⁷⁰ *Verdens Gang*, 05.06.1953.

³⁷¹ *Verdens Gang*, 24.04.1952.

³⁷² *Aftenposten*, 06.09.1954.

³⁷³ *Adresseavisen*, 21.06.1952.

³⁷⁴ *Aftenposten*, 06.09.1954.

³⁷⁵ *Aftenposten*, 06.09.1954, nesten lik framstilling finnes også i *Verdens Gang*, 15.12.1954.

³⁷⁶ Moldrheim, 2000:17.

³⁷⁷ *Verdens Gang*, 28.05.1952, nesten lik framstilling finnes i *Aftenposten*, 18.09.1952 og i *Verdens Gang* 15.12.1955.

på Østbanen i morgen, skjønt når det rett skal være var det mange smilende og spente ansikter også.”³⁷⁸ I likhet med samtlige andre tekster,³⁷⁹ blir barna presentert som stakkarslige, men reportasjene inneholder likevel også håp og forventninger til oppholdet i Norge.

Sitatet i *Verdens Gang* fra 1954 forteller ikke bare at barna lyste, det forteller også at barna hadde lapper rundt halsen. Flere tekster trekker frem lappene når de beskrev barna.³⁸⁰ Lappene var såkalte kartotekkort som inneholdt informasjon om barnet, og fungerte som identifikasjonskort. Reiselederne hadde ikke kontroll på identiteten til de ulike barna, noe som gjorde at man måtte bruke slike kort for å skille dem fra hverandre. Det er forståelig ettersom transportene inneholdt flere titalls barn. Likevel får man følelsen av at barna var som små hunder, med navneskilt. ”Skiltet” viste hvem barna var og hvor de skulle. Halsbåndet” viser indirekte at barna hadde mistet noe av kontrollen. Det kan fremståes som barna ikke var i stand til å si hvem de var, derfor måtte de ha navneskilt. En slik fremstilling kan ha vært nedverdiggende ovenfor barna og gjør at de kan bli oppfattet som ”enkle”. Dette er med å symbolisere at barnet kun var et av mange.

Eksempelene som er tatt med skildrer for det meste barna og hvordan avisenes møte med dem var. Det at beskrivelsene av barna var negative, skaper en forestilling om at hjelpearbeidet var nødvendig. I en reportasje i *Stavanger Aftenblad* så tidlig som i 1950 kunne man lese at:

”26 hjerteknusere fra Berlin kom til Stavanger i morges og ble møtt med tårer og smil – og åpne armer. Så rørende scener ble spilt at selv råbarkete og oljeflekkete lokomotivførere trev til lommeetørkleet etter hvert som flyktningbarna ble overtatt av sine pleiemødre og – fedre.”³⁸¹

Med slike beskrivelser blir rommet for motforestillinger mot hjelpearbeidet svært trangt. Også skildringene av forholdene i hjemlandet trekker i samme retning:

Reiselederne forteller at denne transporten var den sørgeligste de hadde vært med på. Barna er opprinnelig fra Øst-Berlin, men er flyktninger til Vest-sektoren. De bor i gjennomgangsløper for flyktninger fra østsonene, og mange av dem bor i fuktige kjellerleiligheter under nesten umenneskelige forhold.³⁸²

³⁷⁸ *Verdens Gang*, 21.05.1957.

³⁷⁹ Se avisene som er brukt i eksemplene over.

³⁸⁰ Flere tekster som beskriver barnas navnelapper: *Verdens Gang*, 21.05.1957.

³⁸¹ *Stavanger Aftenblad*, 24.10.1950.

³⁸² *Stavanger Aftenblad*, 24.10.1950.

En reportasje i *Verdens Gang* fra 1957 forteller om en noe annen side av rekreasjonsoppholdene. Reportasjen vekket trolig sympati overfor barna, men den kan også ha satt hjelpearbeidet i et annet lys.

Har man sett tilstrekkelige antall flyktningbarn komme og reise, er man ikke alltid like sikker om disse korte sommerbesøkende for å gjøre seg fete, er bare bra for dem. De er så små og forskremte når de titter ut av togvinduet på alle de fremmede ansiktene. Så sitter de en stund på koffertene på perrongen, og blir beglodd av uvedkommende passasjerer og blitset på av nærgående fotografer før de overlates til en fremmed dame eller herre. Kanskje ikke engang pleiemoren snakker språket. Da er det ikke rart tårene kommer.³⁸³

I motsetning til flertallet av tekstene, som bruker leveforholdene i Tyskland til å beskrive deres stakkarslighet, har denne reportasjen fokus på det å ta barna bort fra det kjente. Under min datainnsamling fant jeg et bilde med tilhørende tekst som omtalte hjelpearbeidet på den samme måten. Samtlige av artiklene har med bilder som forsterker teksten, og bidrar til den helhetlige meningsskapingen. En reportasje i *Verdens Gang* fra 1954 som forteller om ankomsten til barna, har et bilde som viser to triste små jenter som holder hverandre i hendene. I bildeteksten står det at: ”(...) de holdt hardt i hånden så lenge de ennå er sammen - venninnen blir et trygt punkt i alt det fremmede”.³⁸⁴ Her blir det lagt vekt på at det var skremmende for barna når de kom til et ukjent miljø, og man blir implisitt oppfordret til å synes synd på dem og gjerne gjøre noe for å hjelpe. Avslutningsvis får vi vite at disse to jentene ble skilt fra hverandre. Til og med det lille som var kjent for barna, ble tatt bort fra dem. Denne reportasjen blir da en kontrast til de mer harmoniske fremstillingen. En bildetekst i *Verdens Gang* fra 1953 forteller en liknende historie: ”Lille Mechthilde hadde dukken å trygge seg med i det første usikre møte med Oslo.”³⁸⁵

En reportasje fra *Aftenposten* fra samme år gir en litt annen vinkling. Bildet viser en liten gjeng med dårlig kledde gutter. Bildeteksten forteller:

Antrekket var forskjellig og bagasjen var litt uensartet, men humøret var prima da de 11 små øst-tyske flyktning guttene gikk i land fra ”Vistula”. De har reist i ett sett fra Berlin, men likevel var de alle rene og morgenfriske. Etter frokost på Østbanen bærer det til fjells hvor de skal være og ”fete seg” i fjorten dager.³⁸⁶

³⁸³ *Verdens Gang*, 21.05.1957.

³⁸⁴ *Verdens Gang*, 28.05.1952, lignende fremstilling finnes også i *Aftenposten* 18.09.1952.

³⁸⁵ *Verdens Gang*, 06.05.1955.

³⁸⁶ *Aftenposten*, 06.09.1954

Teksten til bilde gir inntrykk av at barna var glade for å komme til Norge, og gir en klar forestilling om at rekreasjonsoppholdet var ønsket fra barnas side også.³⁸⁷ I likhet med teksten som beskrev at barna lyste, skaper dette et bilde av positiv forventning til oppholdet.

Beskrivelsene av barna er gjerne make og de blir ofte beskrevet som *en* gruppe, med de samme tillagt stereotypiske egenskapene. Det finnes likevel enkelte grupper som ble beskrevet noe annerledes. ”Mulattbarna” og ”jødebarna” blir ofte trukket frem som enda mer stakkarslige enn de ”vanlige tyske barna”. Problemene rundt ”mulattbarna” dukket i starten opp som leserinnlegg, deretter ble også avisene mer interessert i disse barna. Reportasjene og leserinnleggene har gjerne titler som ”7000 mulattbarn i Tyskland uten håp”³⁸⁸ og ”Kjære Gud, la meg bli hvit - Tyskland har også fått et negerproblem i etterkrigstiden.”³⁸⁹ Titlene gir inntrykk av at hudfargen til barna gjorde leveforholdene ekstra vanskelige for dem. Det samme gjør sitatet ”en småpike med amerikansk far og tysk mor, hvordan skal det gå henne i verden”, som gir oss inntrykk av at ”mulattbarna” ikke var ønsket av den tyske befolkningen. Flere av artiklene gir uttrykk for at barna ble dårligere behandlet på grunn av sin hudfarge og opphav, og hentyder til at Tyskland sitt syn på raser fortsatt var diskriminerende.³⁹⁰ Leserinnleggene³⁹¹ og reportasjene³⁹² som diskuterer problemene med ”mulattbarna” kan ha vært med på å forsterke medlidenhetsfølelsen og hjelpengasementet hos den norske befolkningen.

Sitater som, ”Hudfargen gjør at de ikke blir akseptert på lekeplassen- og heller ikke hjemme”.³⁹³ ”I årenes løp har vel tusener av barn kommet til Østbanen på vei til sommerferie hos pleieførelde i Norge – men har noen av dem vært så søte som den lille flokken på 15 mulattbarn som kom i dag?”,³⁹⁴ viser at barna blir sett på som annerledes både i Tyskland og Norge. En antagelse er at de vanskelige leveforholdene og diskrimineringen på grunn av hudfargen gjør at barna ofte fremstilt som mer uskyldige enn resten av de tyske barna.

En reportasje i *Adresseavisen* forteller om 15 jødiske barn som ankom Norge i 1949.

Artikkelforfatteren lurte på hvor man finner 100 % jøder i et land som utryddet jødene. Han resonnerer seg til at disse barna trolig var innblandet i rasen, og ikke var rene jøder.³⁹⁵ Ved å trekke frem jødeforfølgelsen forsterker effekten av artikkelen. Å skrive ”et land som utryddet jødene”, skaper et

³⁸⁷ Slike bilder finnes også i blant annet Aftenposten, 13.12.1957.

³⁸⁸ Stavanger Aftenblad, 13.07.1962. lignende fremstilling i Verdens Gang, 30.09.1950.

³⁸⁹ Verdens Gang, 30.09.1950.

³⁹⁰ Stavanger Aftenblad, 04.09.1953. Stavanger Aftenblad 15.03.1958.

³⁹¹ Verdens Gang, 16.02.1952 & Verdens Gang 13.08.1957.

³⁹² Verdens Gang, 30.09.1950.

³⁹³ Stavanger Aftenblad, 28.04.1962.

³⁹⁴ Verdens Gang, 27.06.1958.

³⁹⁵ Adresseavisen 24.10.1949.

inntrykk av at hele Tyskland hadde bidratt i forfølgelsen av jødene. En slik fremstilling er med på å generalisere tyskere som en gruppe. Dette gir et bilde av barna som noen som kommer fra ”noe annet” enn ”oss”.

Trolig har det ikke bare vært lett å ta imot barn på rekreasjonsopphold. Barnas korte liv hadde vært preget av elendighet og usikkerhet, noe som nok hadde satt sine spor i barna. Likevel gis det inntrykk av at alt har gått fint under oppholdet i Norge. ”Pleieforeldrene beskriver barna som søte, snille og tillitsfulle. Dette er alle pleieforeldrene enig i”, het det i Verdens Gang i 1950.³⁹⁶ I Norges Røde Kors sitt arkiv i Riksarkivet fant jeg derimot informasjon som indikerte at ikke alle rekreasjonsoppholdene var like vellykket. Enkelte av barna hadde vansker med å tilpasse seg til de norske normene, og noen av pleieforeldrene hadde ikke kapasitet til å håndtere feriebarne. Dette førte til at noen barn ble flyttet til nye pleieforeldre. I de samme arkivene kan man lese om barn som stjal, var sengevætere og om pleieforeldre som ikke maktet å ha barna tiden ut.³⁹⁷ Det er ikke mange slike historier, men de finnes. Denne siden ved hjelpearbeidet kommer ikke frem i avisene. Det kan tenkes at dette var fordi avisene og journalistene hadde en grunnleggende sympati med de tyske barna og var redde for å fremheve noe som kunne ødelegge for hjelpelysten i befolkningen. Hadde historiene om stjeling og urolige barn vært fremtredende, kunne det ha gjort det vanskeligere å skaffe pleieforeldre. Slik kan både pleieforeldrene og hjelpeorganisasjonene også ha tenkt når de ikke gikk til avisene med de vanskelige fortellingene.

De tyske barna blir ofte fremstilt som stakkarslige og hjelpeløse. I følge Terje Tvedt er slike fremstillinger med på å påvirke menneskers velvilje til å hjelpe. Han mener at gjennom å fremstille ”de andre” slik, vekkes medfølelsen og empatien til nordmenn. Avisenes fremstilling var trolig viktig for hvor vellykket hjelpearbeidet overfor de tyske barna ble. Avisene uttrykker også en følelse av den norske befolkningen som den hjelpenasjonen.

5.4. Den barmhjertige samaritan

”For hver gang blir det vondere å møte flyktningbarnas tilbakeholdne blikk i de altfor voksne ansiktene når de tause stiger ut fra toget på Østbanen og litt sky møter dem som skal ordne deres lille feriestund i Norge.”, skriver Verdens Gang i 1952.³⁹⁸ De fleste avisartiklene tar for seg barna som mottakere og nordmenn som hjelpere. Denne delen av kapittelet skal fokusere på de handlede aktørene i hjelpearbeidet, nordmennene.

³⁹⁶ Verdens Gang, 11.12.1950.

³⁹⁷ Norges Røde Kors, Ra/Pa-0250/F/Fg/Fgb/L0415-L0417.

³⁹⁸ Verdens Gang, 24.04.1952.

Vi har sett at barna blir fremstilt som stakkarslige med en vanskelig bakgrunn når de kommer til Norge, og at leveforholdene i Tyskland forsterker inntrykket av barna som stakkarslige. Når avisene redegjør for avreisedagen til barna, gir de oftest en helt annen beskrivelse av barnas utseende og fysiske og psykiske helse. I en reportasje i *Adresseavisen* fra 1949 kan man lese: ”Pleieforeldrene har utstyrt barna med klær fra innerst til ytterst.(...). Vi viste bilde av guttenes bleke og magre ansikter ved ankomst, og bilde av dem etter et par måneder. Da struttet de av sunnhet.”³⁹⁹ En liknende fremstilling finnes også i *Verdens Gang* i 1952: ”Moren vil ikke kjenne igjen den magre og utørrede, snauklippede og eksemplagede tingen, hun sendte fra seg for 4 måneder siden. Da Annie kom så hun ut som en gammelmodig tre-åring – nå er hun en glad 6-åring.”⁴⁰⁰

Ved å sette tekstene fra avreisedagene og fra ankomstdagen opp mot hverandre forstørres inntrykket av at Norge både hadde bedre levestandard og økonomiske forutsetninger enn Tyskland. Dette synet blir forsterket når man leser om hvor nyttig oppholdet hadde vært for barna: ”Oppholdet her betyr mye for dem, både fysisk og psykisk; det har vist seg etter at de er kommet hjem igjen”⁴⁰¹ En artikkel i *Verdens Gang* fra 1953 formidler det samme: ”Formann i Norges Røde Kors Barnehjelp, Topsy Molstad, understreker sterkt nytten av ferieoppholdet for disse barna. (...) Det viser seg at de står langt bedre rustet enn tidligere til å følge med i skolen og har fått motstandskraft til å klare de vansker de møter i sin daglige tilværelse.”⁴⁰²

Narrativene skaper et bilde av Norge som vellykket, samt en forestilling om at uten Norge hadde ikke barna hatt mulighet til å komme seg. Denne fremstillingen gir et inntrykk av at Norge er subjektet i tekstene, nemlig den handlende aktør. For å undersøke hva som er subjektet i en tekst, kan det være nyttig å undersøke hva teksten begynner med og avsluttes med. En reportasje i *Aftenposten* i 1958 innledes med at noen tyske jenter i 7-8 års alderen roper ”heia Norge”. Teksten avsluttes med: ”Måtte denne varme og godhet som de møtte i Norge gi dem styrke til å vinne gjennom vanskelige år, og håp om en lykkelig fremtid.”⁴⁰³ Både begynnelsen og avslutningen fremstår som en hyllest til Norges hjelpearbeid. Teksten skaper et bilde av at Norge og nordmenn er hovedpersonene, hvor Norge er et gjestfritt land og alle nordmenn er nestekjærlige mennesker som er villig til å hjelpe.⁴⁰⁴ Effekten av en

³⁹⁹ Adresseavisen, 22.11.1949. Lignende fremstilling finnes også blant annet i Adresseavisen 14.08.1958 & Stavanger Aftenblad, 14.08.1959.

⁴⁰⁰ Verdens Gang, 27.08.1952.

⁴⁰¹ Verdens Gang, 05.06.1953.

⁴⁰² Verdens Gang, 14.04.1953.

⁴⁰³ Aftenposten, 29.07. 1958. En liknende fremstilling finnes også i Aftenposten, 29.11.1954 & Verdens gang 27.10.1962.

⁴⁰⁴ Ikke alle avisreportasjene er like tydelig i sin presentasjon av nordmenn, likevel kommer det frem at uten snille nordmenn hadde ikke barna komt seg så mye.

slik fremstilling er med å danne et ”vi-fellesskap”, som samtlige nordmenn kunne føle en tilknytning til.

Ut fra avisartiklene er det klart at Norge eller nordmenn er heltene eller hovedpersonene i narrativene, ettersom barnas forvandlingen er en direkte følge av nordmennenes godhet. Plottet forteller at uten Norge ville barna hatt en vanskelig fremtid. Denne heltemodige innsatsen blir så satt opp mot det som ventet barna når de kom hjem igjen:

3 måneders opphold i en ukjent og deilig verden. Nå var den slutt – veien og verden foran de 17 små var kjent og trist. Om et par dager åpnet den seg igjen inn til den mørke, kalde kjelleren eller de to rommene, i brakkene der mange mennesker måtte bo i små kott – der mor måtte gå på arbeid og far satt igjen blind etter krigen i Russland.⁴⁰⁵

Beskrivelsene av hverdagen i Tyskland står som en klar motsetning til livet i Norge. Den norske samfunnsviteren Iver. B Naumann skriver at dersom det skal være et ”oss” så må det også være snakk om ”de andre.”⁴⁰⁶ De andre er barna som kom på rekreasjonsopphold i Norge. I det forrige underkapittelet *Det stakkarslige barnet*, ble forholdene i den tidlige okkupasjonsmakten skildret som kaotiske og fattigslige. I en reportasje i *Aftenposten* fra 1958 kan man lese: ”Barna reiser tilbake til alt annet enn en lys tilværelse i Berlin.”⁴⁰⁷ I en reportasje i *Verdens Gang* fra 1954 beskrives livet i Tyskland slik: ”en grå tilværelse har de hatt hittil”.⁴⁰⁸ Bruken av metaforer forsterker innholdet, slik som når grått blir satt opp mot lyst. Forestillingene om ”de andre” konstrueres som en motpart av vårt idealiserte selvbilde som ”normale”. Fortellinger om ”den andre” kan dermed fortelle mye om samfunnet fortellingene oppstår i, i dette tilfelle Norge.⁴⁰⁹ Ved å fremstille Tyskland på denne måten, blir Norge en slags vellykket motpart som hadde reddet de stakkars barna.

For at hjelpearbeidet skulle være mulig var de ulike hjelpeorganisasjonene avhengig av at familier ønsket å ta imot barn på rekreasjonsopphold. Gjennom de mange avisartiklene blir man presentert for pleiefamiliene som tok imot barna:

En av dem var femåringen Donald. Han ble hentet på stasjonene av pleieforeldrene Alice og Feir Strand og sin pleiesøster Eva, 8 år, som var kommet helt fra Vågå for å ta imot han. – Det var så viktig å få dem så tidlig som mulig, så vi tok gjerne turen hit, sier fru Strand. Og det så ut til at

⁴⁰⁵ Adresseavisen, 17.09.1952.

⁴⁰⁶ Naumann, 2001:125.

⁴⁰⁷ Aftenposten, 29.07.1958.

⁴⁰⁸ Verdens Gang, 15.12.1954.

⁴⁰⁹ Ytrehus, 2001:12.

kontakten mellom Eva og Donald var til stede med en gang, selv om ingen av dem forstod den andres språk. Eva hadde stor pakke med til Donald, og han klemte den godt fast i armskorken, altfor sjenert til å åpne den straks.⁴¹⁰

Mange tekster fremstiller pleieforeldrene som ”gode og snille”.⁴¹¹ I Aftenposten fra 1949 kan man lese at ”(...) de eide nesten ikke klær, mange hadde ikke skjorte, men en hullete genser og bukser som nesten bare var filler (...). Folk viser stor kjærlighet her, og sender dem gaver i form av klær, mat og sportsutstyr.”⁴¹² Folk, er i denne artikkelen pleieforeldrene, men gjennom ordvalget blir de fremstilt som representative for alle nordmenn, en gruppe med de samme positive egenskapene. Også i *Verdens Gang* fra 1950 kan man lese om pleieforeldre som utstyrte barna med klær og gaver før de reiste tilbake til Tyskland.⁴¹³ Nordmennene, her representert ved pleieforeldrene, står som en motsetning til de tyske barna og er det handlende subjektet.

Det finnes ikke mange reportasjer om selve oppholdet i Norge, med unntak av beskrivelser av førjulsfestene som ble arrangert. ”Barna ser friske og kjekke ut, og noen har allerede lagt på seg”, heter det da *Verdens Gangs* utsendte medarbeider besøkte en førjulsfest i Oslo i 1952.⁴¹⁴ I den samme artikkelen kommer det frem at alle barna hadde fått fine klær av pleieforeldrene.⁴¹⁵ Slik sier beskrivelsen av barna også noe om pleieforeldrene. ”Alle de tyske klærne var blitt for trange”.⁴¹⁶ Et av hovedformålene med rekreasjonsoppholdet var at barna skulle legge på seg. Teksten trekker til og med frem eksempler på hvor mye enkelte av barna har lagt på seg: ”Rekorden av kilo har Werner, 13 åringen har lagt på seg 11 kg. Men pikene er ikke langt unna (...).”⁴¹⁷

Ingen av avisene gir inntrykk av at barna hadde mistrives i Norge, heller tvert om. ”Barna hadde hatt det synbart godt hos sine pleieforeldre. Barna var frydefulle og friske og livlige og oppkledd med pene og gode klær”, heter det i *Verdens Gang* i 1951.⁴¹⁸ Artikkelen som handler om ankomsten forteller om dårlig kledde barn, men i løpet av de to – tre månedene barna var hos pleieforeldrene hadde de gjennomgått en total forandring. ”Barna er kommet til Norge der snille pleieforeldre har tatt hånd om dem og fått dem på fote igjen”.⁴¹⁹ Selv om pleieforeldrene fikk lite spalteplass, er beskrivelsene av dem

⁴¹⁰ *Verdens Gang*, 27.06.1958.

⁴¹¹ *Verdens Gang*, 11.12.1950.

⁴¹² Aftenposten, 24.08.1949. Likende fremstilling kommer også til syne i *Verdens Gang*, 27.09.1952 & *Verdens Gang*, 17.09.1957.

⁴¹³ *Verdens Gang*, 06.09.1950.

⁴¹⁴ *Verdens Gang*, 11.12.1950, slike beskrivelser kan også leses i blant annet *Adresseavisen*, 22.11.1949.

⁴¹⁵ *Verdens Gang*, 11.12.1950.

⁴¹⁶ *Adresseavisen*, 22.11.1949.

⁴¹⁷ *Adresseavisen*, 22.11.1949.

⁴¹⁸ *Verdens Gang*, 06.06.1951.

⁴¹⁹ *Verdens Gang*, 27.09.1952.

overveiende positive. Hovedvekten av artiklene gir inntrykk av at barna var privilegert som fikk komme på rekreasjonsopphold i Norge.

I en reportasje i *Verdens Gang* fra 1953 kan man lese at det ikke bare var barna som hadde glede av rekreasjonsoppholdet. Det hadde også pleieforeldrene som tok imot dem. ”Vi unner dem(barna) så vel en riktig god sommer hos norske pleieforeldre, og de skal være glad som får anledning til å ta seg av barn som så sår trenger det.”⁴²⁰ Også i Røde Kors og Europahjelpen sine arkiver i Riksarkivet fantes det søknadsbrev hvor norske pleieforeldre nærmest tryglet om å få et tysk feriebarne. Flere av disse var barnløse familier som ønsket et barn å fylle tomrommet med, eller familier som hadde voksne barn.⁴²¹ Selv om Europahjelpen ikke arrangerte barnetransportene, mottok de likevel brev fra familier som ønsket å ta imot et feriebarne.

Gjennom avisene får man ikke noe godt inntrykk av hvor ønsket mange av disse barna egentlig var. Men det som kommer klart til syne er hvor knyttet barna og pleieforeldrene ble i løpet av månedene i Norge. *Adresseavisen* sin utsendte medarbeider beskriver en avreise i 1952 slik:

OVER HELE perrongen høres sår gråt. Oppe i pleiemors armer ligger en liten jente, hun er bare 4 år – Edith heter hun – så liten som hun er kom hun alene i puljen av barn på 70 stykker. Hun har vært i Orkdal og pleiemoren vender mot oss et ansikt oppløst i gråt. Kinn mot kinn har de sagt farvel. (...) Himmelen gråt så det pisket inne på plattformen. Mørkt og trist så en knapt så hverandre. Men om en lite så, kunne en ikke være i tvil om det som foregikk. I går aftens da Oslo-toget drog, vel kan det også på en vanlig reisedag være en og annen som feller en tåre – men i går falt det ikke bare en tåre, men mange, mange.⁴²²

Metaforene og adjektivene maner frem stemningen ved avskjeden. I flertallet av reportasjene fra avreisen kan man lese om barn som gråt fordi de måtte reise fra pleieforeldrene, ”Det var smil og tårer, latter og hjerteskjærende hulk om hverandre på jernbanestasjonen før toget gikk i går kveld”, skriver *Stavanger Aftenblad* sommeren 1950.⁴²³ Noen artikler forteller også om pleieforeldrene som synes det var ekstra vanskelig å skilles fra barna på grunn av forholdene i Tyskland:

Norske pleieforeldre og flyktningbarn på rekreasjonsopphold her i landet blir som regel gjensidig glad i hverandre og har vanskelig for å skilles når de fastsatte månedene er gått. Pleieforeldrene synes det er fryktelig å sende barna tilbake til elendighet i bunkers og nissehytter. Det er nok ikke

⁴²⁰ *Verdens Gang*, 05.06.1953, dette kommer også til syne i *Verdens Gang*, 27.06.1958.

⁴²¹ Riksarkivet, Europahjelpen, RA/PA-1254/L0002-0003, & Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fga/L0375.

⁴²² *Adresseavisen*, 17.09.1952.

⁴²³ *Stavanger Aftenblad*, 06.06.1950.

sjeldent at barna gruer seg for å reise tilbake til usle boligforhold og lite mat og ber om å få slippe.⁴²⁴

Avisene gir inntrykk av at mange barn gruet seg for å reise tilbake til hjemlandet. ”Et eventyr er slutt for barna som går på vanskelige veier. (...) hjem etter tre måneder i Trøndelag”, heter det i en reportasje i *Adresseavisen* 17. september 1952.⁴²⁵ Dagen etterpå kan man lese i *Aftenposten* om de samme barna. Og det hevdes at: ”Alle hadde hatt det utmerket og hadde ikke lyst til å reise hjem igjen.”⁴²⁶ Leseren kan få følelsen av at barna gjerne ville bli i Norge på grunn av den vanskelige situasjonen Tyskland. Det kan også tenkes at barna var blitt så knyttet til pleieforeldrene at de ikke ville reise tilbake til hjemlandet. Barna hadde tross alt vært hos pleieforeldrene i 2-4 måneder, og hadde, om vi skal tro avisenes fremstilling, hatt det godt. ”Det var tydelig å merke at det var med blandede følelser de måtte reise hjem igjen”, påstår *Aftenposten* i 1954.⁴²⁷

Det underliggende i teksten i avisenes fremstilling tegner et stereotypisk bilde av nordmenn som nestekjærlige og medmenneskelige, med et stort hjerte. En slik fremstilling kan ha bidratt til oppfatningen av seg selv som de gode. Den stereotypiske fremstillingen fremhever samtidig kontrasten mellom Norge og Tyskland. *Aftenpostens* overskrift, ”Tyske barn i drømmelandet Norge”⁴²⁸, kan stå som en oppsummering av dette forholdet.

5.5. ”Oss” og ”dem” - maktforholdet i teksten.

Gjennom reportasjene og artiklene om de tyske barna møter vi ulike aktører. I kapittelet har jeg tatt for meg fremstillingen av barna og pleieforeldrene eller nordmenn, samt hvilket bilde jeg som leser sitter igjen med. I det følgende vil jeg drøfte skillet som oppstår mellom barna og pleieforeldrene i tekstene. Barna som vi møter i avisene blir ofte beskrevet som ensartet med adjektiver som fattige, tynne, bleike og usikre når de først ankom Norge. Dette bildet skaper en stereotypi av stakkarlige, maktesløse og hjelpetrengende barn.⁴²⁹ Motsetningen til disse barna er nordmennene. I denne konteksten blir nordmennene introdusert som de vellykkede, hjelpsomme, omsorgsfulle og snille.⁴³⁰ I likhet med de stakkarlige barna blir også

⁴²⁴ Stavanger Aftenblad, 08.10.1952.

⁴²⁵ Adresseavisen, 17.09.1952.

⁴²⁶ Aftenposten, 18.09.1952, denne fremstillingen kommer også til syne i Stavanger Aftenblad, 19.01.1959.

⁴²⁷ Aftenposten, 29.11.1954.

⁴²⁸ Aftenposten, 24.08.1949.

⁴²⁹ Verdens Gang, 16.01.1957, med flere.

⁴³⁰ Verdens Gang, 16.02.1957, med flere.

nordmennene generalisert, men da i en positiv retning. Dette skaper et bilde av en vellykket motpart som hjalp de stakkars tyske barna.

Terje Tvedt (2003) skriver i boken *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt - Den norske modellen* at bistand skaper en forståelse av ”oss” som hjelpere og ”de andre” som mottakerne.⁴³¹ I alle samfunn finner man et ”vi-fellesskap”, hvor mennesker relaterer seg til hverandre og oppfatter hverandre som tilhørende i samme gruppe. Denne ”grupperingen” har ikke noe med fysiske geografiske grenser å gjøre, og man kan som menneske være med i flere ulike grupper.⁴³²

I etterkrigstidens Norge spilte fellesskapet en viktig rolle. Flere historikere hevder at samholdet i Norge ble styrket under andre verdenskrig, og at befolkningen stod sterkere sammen i den første etterkrigstiden enn årene før.⁴³³ En reportasje i *Aftenposten* fra 1958 viser hvordan Norge ble betraktet som en enhet, hvor alle hadde de samme egenskapene. ”Måtte denne varme og godhet som de møtte i Norge gi dem styrke til å vinne gjennom vanskelige år, og håp om en lykkelig fremtid.”⁴³⁴ Denne, og flere av tekstene som er trukket frem ovenfor, forteller oss om hvem som stod utenfor dette fellesskapet, hvem som mottok hjelpen fra ”oss”.

Beskrivelsene av barna er som vist ofte negative og barnas dårlige leveforhold blir tatt med som et supplement til beskrivelsene. Slike skildringer er med å skape en forestilling om Berlinbarna. En overskrift i *Stavanger Aftenblad* lyder som følgende: ”Berlin-barn bor i bur.”⁴³⁵ I Norge var det kun dyr som bodde i bur, ikke mennesker. Den palestinsk-amerikanske litteraturhistorikeren Edward Said hevdet at man skapte bilder av Orienten ved at man satte den opp mot Oksidenten/Vesten.⁴³⁶ Ut fra dette kan man si at avisens overskrift konstruerer et bilde av Tyskland, og de tyske leveforholdene blir i dette tilfelle en kontrast til Norge; og bidrar samtidig til å konstruere det ”norskefellesskapet” til ”vi”.⁴³⁷ Overskriften er med på å undertrykke og passivisere barna, og sette dem i en offerposisjon. Ved å sette et så klart skille mellom ”oss” og ”dem”, skapes og opprettholdes vårt eget selvbilde.⁴³⁸ Selvbildet avhenger av hvem vi sammenligner oss med. Fremstillingen av et dårligstilt Tyskland, skaper en sannhet om Norge som et velstilt land.

⁴³¹ Tvedt, 2003:37-38.

⁴³² Tvedt, 1996:56.

⁴³³ Lorentzen, 2005:162.

⁴³⁴ *Aftenposten*, 29.07.1958.

⁴³⁵ *Stavanger Aftenblad*, 04.03.1959.

⁴³⁶ Said, 1978:11-38.

⁴³⁷ For nærmere lesning, se Edward Said: *Orientalismen*.

⁴³⁸ Tvedt, 1990:11.

Tvedt hevder at slike sannheter som skapes ikke nødvendigvis stemmer overens med virkeligheten. Likevel brukes slike sannheter til å skape to forskjellige bilder av barna og nordmenn. Disse bildene som blir presentert i tekstene er ikke alltid like konstante. Reportasjer som omhandler avreisedagen har ofte en annen fremtoning enn ankomstdagen. Måten de da blir fremstilt på er med på å minske skillet mellom ”oss” og ”dem”. Før de reiser tilbake til Tyskland hadde de, i følge *Aftenpostens* reportasje i september 1952 ”Krøller og røde eplekinn og klare øyne, under de røde nisseluene”.⁴³⁹ Krøller og røde nisseluer symboliserer noe kjent, noe nordisk. Barna har nå endret seg så totalt at de knapt kan regnes som annerledes enn ”oss”. Røde eplekinn symboliserer friske og sunne barn. Teksten blir dermed dreid i en positiv retning, og det viser at rekreasjonsoppholdet har gjort barna godt. I samme tekst kan man lese at noen av barna har lært seg norsk. De er ikke lenger passive offer fra et annet land, men heller aktive, ja neste «norske» barn.⁴⁴⁰

En slik endring av fremtoningen av de tyske barna finner man flere steder.⁴⁴¹ I begynnelsen av 50-tallet oppstod det misnøye blant enkelte av pleieforeldrene. Denne misnøyen var rettet mot Sentralpasskontoret, og deres behandling av de tyske barna. ”Flyktningbarna tvangssendes tilbake til horrible forhold.”⁴⁴² Både hjelpeorganisasjonene, barna, pleieforeldrene og de foresatte i Tyskland ønsket å la barna bli lengre i Norge, slik at de kunne komme seg ytterligere. Sentralpasskontoret sine regler satt en stopper for denne forlengelsen. I artiklene og reportasjene som forteller om problemene mellom pleieforeldrene og sentralpasskontoret, oppstår det et nytt sett med roller. De ulike aktørene står nå sammen, mot Sentralpasskontoret. I *Verdens Gang* i 1952 kunne man lese en reportasje med tittelen ”Flyktningbarna fra Norge i umenneskelige forhold i Tyskland.”⁴⁴³ Av tittelen kan det tolkes som teksten handler om norske flyktningbarn, men dette er ikke tilfelle. Disse barna var tyske, men det kan virke som barna har blitt betraktet som norske etter oppholdet i Norge. I motsetning til andre tekster som beskriver barna som ”de andre”, blir barna i denne artikkelen innlemmet i begrepet ”vi”, der alle står sammen.⁴⁴⁴ ”Flyktningbarn tvangssendes tilbake til horrible forhold. Mot foreldrenes, barnas og de norske pleieforeldrenes vilje”, heter det i *Verdens Gang* i 1952.⁴⁴⁵ Slike sitater gir oss inntrykk av at de står sammen om å forlenge oppholdet, mens motparten er Sentralpasskontoret. I disse tekstene er både pleieforeldrene, barna og de foresatte i Tyskland mer fremtredende.

⁴³⁹ Aftenposten, 18.09.1952.

⁴⁴⁰ Se hvordan det kommer frem i Adresseavisen, 17.09.1952.

⁴⁴¹ Verdens Gang, 27.09.1952.

⁴⁴² Verdens Gang 27.09.1952.

⁴⁴³ Verdens Gang, 07.11.1952.

⁴⁴⁴ Verdens Gang, 07.11.1952.

⁴⁴⁵ Verdens Gang, 27.09.1952.

Vi ser at ”oss” og ”dem” er en flytende kategori. Å Skille mellom ”oss” og ”dem” viser ikke bare hvem som er i hvilken gruppe, men det kan fortelle oss noe om maktforholdene. Terje Tvedt (1996) hevder at å trekke et skille mellom et ”oss” og ”den andre” er en universell måte å tolke verden på. Det har å gjøre med spørsmål om identitet og avvísning, selvoppfatning og grensedragelse.⁴⁴⁶ Tvedt skriver at bistand og nødhjelp kan tolkes som maktutøvelse mellom de som har ”alt”, og dem som ikke har det. Et slikt styrkeforhold kommer til uttrykk i hjelpearbeidet som Norge drev overfor de tyske barna.

Fremstillingene av nordmennene skaper et bilde av dem som en barmhjertig samaritan, hvor ”de gode” hjelper ”de stakkarslige”. Hjelpearbeidet kan da tolkes som en maktutøvelse på vegne av en mektig og dominerende sivilisasjon.⁴⁴⁷ Grensedragelsen i tekstene er ikke alltid like tydelige, men det kommer til uttrykk i forhold til hvem som ser og hvem som blir sett. Barnas møte med Norge blir formidlet av journalistene gjennom avisene. Sannhetene som avisartiklene beskriver omtaler ofte de tyske barna som en gruppe, som kun var passivt tilstede. Disse tekstene skildrer barnas ankomst, at de var vanskelig stilt, og hva Norge gjorde for dem.⁴⁴⁸ Men informasjonen om barna er snever. Et slikt eksempel finner man i *Adresseavisen* fra 1952.

Første pulje av en stor kontingent flyktningbarn vesentlig fra Tyskland som kommer til Norge i sommer, er nettopp kommet til landet. Igår med nattoget fra Oslo kom 17 stykker – både gutter og jenter som blir i Trondheim og Trøndelag. Det er organisasjonen Redd Barna som står for arrangementet. Pleieforeldre og representanter for den lokale Redd Barna-komite var møtt opp på stasjonen for å ta imot flyktningbarna. (...). Og så håper vi bare at det blir riktig mange godværsdager med sol og varme, slik at barna får skifte bekjentskap med den norske sommeren slik den virkelig kan være.⁴⁴⁹

Slike informative tekster gir et generelt bilde av hjelpearbeidet, men forteller lite om barna. Å gi barna slike passive egenskaper er med å vise det skjeve maktforholdet som er representert mellom ”dem” og nordmennene. Disse egenskapene er noe barna har fått tillagt av avisene og det er ikke sikkert barna var like passive i virkeligheten. Slike artikler er mer opptatt av å fremheve den gode intensjonen med arbeidet, enn å informere om hvordan barna egentlig hadde det. Denne passive måten å beskrive barna på er likevel ikke enerådende. Tekster som kun tar for seg enten velkomst- eller avskjeds scenene, gir

⁴⁴⁶ Tvedt, 1996:3.

⁴⁴⁷ Tvedt, 2003:13.

⁴⁴⁸ Aftenposten, 27.07.1950., Slike beskrivelser finnes det mange av, se blant annet i Verdens Gang, 06.07.1963, & Verdens Gang, 22.11.1960.

⁴⁴⁹ Adresseavisen, 21.01.1952.

ofte mer rom til å beskrive barna. Likevel bygger disse beskrivelsene bare opp om bildet av barnas elendighet.

Fremstillingen av den barmhjertige samaritan skaper et bilde av et vellykket Norge, som nærmest kom som en gave til den tyske befolkningen. Marcel Mauss` skrev i 1995 et essay om virkingene eller etterspillene av det å gi en gave. Han hevder at den som mottar en gave, vil stå i gjenytelse til den eller dem som gav gaven.⁴⁵⁰ Mottaker landet står i gjeld til giverlandet. I overført form betyr det at Tyskland stod i gjeld til Norge, ettersom Norge hadde transportert så mange tyske barna til Norge. Den sosiale forpliktelsen som oppstår i forbindelse med gaveoverføringen, skapte et slags maktforhold mellom aktørene dersom ikke gaven gjenyttes med det samme. Tyskland hadde ikke mulighet til å gi noe tilbake til Norge med det samme. Det kan ha skapte et skjevt skille mellom landene, hvor Tyskland stod i takknemlighetsgjeld til Norge. I motsetning til mange andre bistandsland tok det ikke lang tid før Tyskland kom seg opp igjen, og dermed kunne kompensere med gaver. Willy Brandt gav ved flere anledninger gaver til Norge i form av penger, studiestipend og ferie til Berlin for norske pleieforeldre, for å takke for arbeidet med de tyske barna.⁴⁵¹

5.6. Hvilken virkning hadde reportasjene?

Etttersom jeg har ikke har foretatt intervju kan jeg ikke fastsette hvilke virkninger avisreportasjene hadde. Virkningene jeg fremsetter her er dermed bare antagelser. Ved å fremstille barna som stakkarslige må reportasjene ha vekket medfølelse hos mange lesere. Sannsynligvis har dette vært med på å legitimere arbeidet som ble gjort for de tyske barna. Trolig økte viljen til å hjelpe i takt med empatien. De samme beskrivelsene av de stakkarslige barna er med å si noe om Tyskland. I etterkrigstiden vanket det en redsel for at tyske nazister igjen skulle gripe makten og prøve seg på en ny krig.⁴⁵² Historiene om Tysklands vanskelige sosiale og økonomiske situasjon dempet trolig denne redselen. Fremstillingen av Tyskland var dermed med på å ufarliggjøre den tidligere okkupasjonsmakten. Tryggheten til den norske befolkningen økte, og viljen til å hjelpe kan dermed ha blitt større. Avisartiklene som jeg har funnet over er hovedsakelige positive overfor arbeidet med de tyske barna. Men det finnes det enkelte leserinnlegg som dannet er annet bilde.

⁴⁵⁰ Mauss, 1995:17.

⁴⁵¹ Eksempler på gaver fra Berlin finnes i: Aftenposten, 21.06.1966, Verdens Gang, 25.04.1970 & Aftenposten, 07.07.1972.

⁴⁵² Sulutvedt, 2009:128.

5.7. Leserbrevene – ikke alle ville hjelpe.

Leif Larsen skriver i boken *Redd Barnas historie* at arbeidet med å hente tyske barn til Norge møtte motstand.⁴⁵³ Men verken han eller andre forfattere går nærmere inn på innholdet av denne motstanden. Reportasjene eller avisartiklene nevner heller ikke denne kritikken, men det gjør derimot leserinnleggene. I det følgende vil jeg trekke frem noen leserinnlegg som omtalte rekreasjonsoppholdene. Det skal nevnes at det ikke fantes så mange slike innlegg, men jeg har likevel valgt å ha de med for å se hvilken argumenter som ble trukket frem.

En leser i *Aftenposten* fra 1954 startet sitt innlegg med å kritisere nordmenn. ”Nordmenn har en forbausende overlegen innstilling, at vi nordmenn kanskje er snillere enn vi bør være. Grunnen til disse refleksjonene er de mange hjelpeorganisasjonene som sender opp tyske barn til ferieopphold i Norge.”⁴⁵⁴ Leserbrevet har tittelen *Hvorfor skal vi konsentrere oss om dem?* Både tittelen og innholdet etablerer et tydelig skille mellom ”oss” og ”dem”, hvor ”oss” står i en særstilling overfor ”de andre”.

Tanker eller forestillinger om nordmenns godhet og naivitet blir kritisert gjennom et leserinnlegg i *Dagbladet* fra i 1950. Leserinnlegget med tittelen *Vårt flagg – en matbillett*, er kritisk til at Norge hjelper tyske barn, og i tillegg lar barna bære det norske flagg.⁴⁵⁵ I leserinnlegget kommer det frem at dersom man skal hjelpe disse tyske barna burde det foregått i stillhet. Kritikken til forfatterne stammer trolig fra krigens dårlige minner, og er dermed skepsis til barn av tyskere. Innlegget i *Aftenposten* bruker også krigen som unnskyldning for sin holdning til hjelpearbeidet.

”Det er vel heller ikke tvil om at Skandinavia med sin skiftende natur og sitt gunstige klima er særdeles velegnet til rekreasjonsopphold. Han fant så ut, Hitler, også.”⁴⁵⁶ Ved å trekke frem Hitler skapes det paralleller til de forferdelige hendelsene under andre verdenskrig. Forfatteren av leserinnlegget bruker flere historiske hendelser for å argumentere for sitt synspunkt:

Begeistringene over ferieoppholdene i Norge under krigen kan man dessverre ikke unngå å få høre om når man på reise i Tyskland treffer en av de titusener som opplevde det. For mange var det jo også å komme tilbake til gamle tomter, da de som kjempet med i sist krig, var de samme som ble sendt hit opp som barn etter forrige krig.⁴⁵⁷

⁴⁵³ Larsen, 2007:25 (*Redd Barna*), Bjørnsen, 1988:18 (*KFUM-KFUK*).

⁴⁵⁴ *Aftenposten*, 08.07.1954.

⁴⁵⁵ *Dagbladet*, ukjent dato, 1950.

⁴⁵⁶ *Aftenposten*, 08.07.1954.

⁴⁵⁷ *Aftenposten*, 08.07.1954.

En liknende fremstilling finnes også i et leserinnlegg i *Adresseavisen* i 1952: ”De (utenlandske barna) får mange måneders opphold i norske hjem. Til og med tyske barn, som vi har så dårlig erfaringer med fra før sist krig. Da ble tyske pleiebarn fra forrige verdenskrig utpekt til okkupasjonsoldater her fordi de kunne sproget og kjente forholdene”.⁴⁵⁸

Begge leserinnleggene skaper en slags forestilling om at selv om Norge hjalp ”wienerbarn” etter første verdenskrig, kom de tilbake for å kjempe mot ”oss”. Det skapes et bilde av at Norge tok imot barna med åpne armer, for å deretter bli sveket. Som sagt var det i etterkrigstiden en vis mistillit for at Tyskland igjen skulle gripe makten og prøve seg på den ny okkupasjon. Denne fremstillingen av ”wienerbarna” ville kanskje skape en skepsis til å hjelpe de tyske barna etter den siste verdenskrigen. Dette kan forklare hvorfor enkelte var kritisk til hjelpearbeidet. Både leserinnlegget i *Aftenposten* og *Adresseavisen* skaper et negativt bilde av Tyskland, og begge bærer preg av skuffelse etter invasjonen i 1940.

Etter andre verdenskrig mente enkelte at forholdene i Tyskland var et isolert tysk problem, og at tyskerne selv var skyld i problemet. Et slikt syn kommer også til syne gjennom noen av leserinnleggene. Noen mente at Norge heller burde hjelpe andre europeiske land som også var offer for krigen. I leserinnlegget i *Aftenposten* fra 1954 kan man lese:

Det er også andre land med minst like alvorlige helseproblemer for en stor del av den oppvoksende slekt. (...) Jeg tenker da i første rekke på England, som i dag bl.a. strir med et stadig voksende befolkningsproblem- (...) jeg mener ikke vi skal boikotte de tyske barn, men hvorfor skal vi konsentrere oss om dem?.⁴⁵⁹

Hvorfor forfatteren mente det er usikkert. Kanskje ble England betraktet slikt siden de var på ”vår side” under krigen. Leserinnleggene jeg har trukket frem er hovedsakelig negative til hjelpen overfor Tyskland. Men det finnes også leserinnlegg som ikke var positive til hjelpearbeidet i andre land heller, en slik holdning kommer til uttrykk i *Dagbladet*:

”Spanske barn, tyske barn og østeriske barn, alle er de vel kommet til gratis ferie i Norge. Enn Finnmarksbarna da. Der meldte seg fem stykker som ville ha dem, Tenk på disse små barn i det kolde nord, hva gjennom gikk da tyskerne brant deres hjem og de måtte rømme opp i fjellet. (...) alle dere som har utalandske barn, ta et av våre egne!”⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ Adresseavisen, 11.08.1952.

⁴⁵⁹ Aftenposten, 08.07.1954. Lignede fremstilling i Dagbladet, 18.06.1950.

⁴⁶⁰ Dagbladet, 24.06.1950.

Finmark var den delen av Norge som var hardest rammet av andre verdenskrig,⁴⁶¹ og mange barn ble derfor sendt til Sør-Norge for rekreasjonsopphold. Flere avisartikler gir uttrykk for at disse barna hadde behov for ferie hjemmefra. ”Vi er fem mennesker på et værelse og kjøkken – men vi har ikke utkomme til å sende barna ut. – Og her er få som ordner med privat innkvartering for norske barn”.⁴⁶² Slike fremstillinger vekket trolig sympatien ovenfor ”våre egne” barn.

Selv om det finnes et par leserinnlegg som var negative til arbeidet, er ikke disse i flertall. Ettersom pleieforeldrene viste stor interessen overfor feriebarne, er det klart at mange nordmenn var villig til å hjelpe disse barna. Det finnes også leserinnlegg som motsier de negative innleggene i avisene. Jeg vil kort gjøre rede for ett av disse. I *Dagbladet* i 1950 kan man lese at Norge heller bør hjelpe tyske barn enn jødiske, østeriske eller italienske. Leserinnlegget argumenterer for at Tyskland ligger geografisk nærmere, samt at landet er hardere rammet enn andre. ”

Jeg kjenner til en hel del andre tyske barn som kom heropp tynne og nervøse, fryktsomme og med gamle ansikter. De reiste igjen etter 3 måneder, da stuttet barneflokket av liv og glede, ansiktene var rundt og brune, og alle var kledd opp fra innerst til ytterst og mange hadde ganske riktig norske flagg i hendene. Med dem viftet dem farvel til Norge og pleieforeldrene som hadde gitt dem noen ukers ro og trygghet, som hadde gitt dem nok mat og fremfor alt kjærlighet.⁴⁶³

Ut fra sitatet viser forfatteren av leserinnlegget at hjelpearbeidet var nødvendig, og mener at vi burde gjøre mer for de tyske barna. ”Jeg mener flest mulig burde vie interesse til transportene. Gjorde vi nok for de små barna etter forrige krig?”⁴⁶⁴ De små barna er ”winerbarna” som kom til Norge etter første verdenskrig. I motsetning til enkelte andre leserinnleggene som var kritisk til de tyske barna, på grunn av ”winerbarna”, brukes ”winerbarna” heller her som et argument for å hjelpe mer. Det viser at holdningene til hjelpearbeidet var forskjellig.

5.8. Konklusjon.

I kapitlet har jeg kartlagt hvilke forestillinger som kom til syne gjennom avisene. Særlig to forestillinger som var fremtredende, ”det stakkarslige barnet” og ”den barmhjertige samaritan”. Beskrivelsene av barna og pleieforeldrene plasserte dem ofte i bås, hvor alle hadde de samme

⁴⁶¹ Store Norske Leksikon, Norge under andre verdenskrig.

⁴⁶² Adresseavisen, 11.08.1952.

⁴⁶³ Dagbladet, 21.06.1950.

⁴⁶⁴ Dagbladet, 21.06.1950.

egenskapene. Begge disse underkapitlene viser at barna og nordmennene ble fremstilt nokså stereotypisk med de samme trekkene.

Fortellingene om de fysiske og psykiske forholdene i Tyskland var med å påvirke synet på barna, og beskrivelsene er med å bygge opp en forståelse av at rekreasjonsoppholdene var høyst nødvendig. Stakkarsliggjøringen av barna og leveforholdene gjorde det nok vanskelig å skape motforestillinger mot tiltaket. To grupper barn skiller seg fra resten av barna var ”mulattbarna” og ”jødebarna”. Også de var dårligstilt, men det blir lagt vekt på at de hadde ekstra vanskelige oppvekstforhold.

I likhet med barna ble pleieforeldrene fremstilt stereotypisk, men deres fremstilling er vesentlig mer positivt dreid enn beskrivelsene av de tyske barna. For at hjelpearbeidet skulle være mulig, var organisasjonene avhengig av pleieforeldre som stilte opp. Gjennom avisene blir vi presentert for snille og omsorgsfulle mennesker som gjorde hjelpearbeidet mulig å gjennomføre. Beskrivelsene av de tyske barna etter endt rekreasjon vitner om et vellykket hjelpearbeid, hvor alle barna har kommet seg til hektene igjen.

Avisene skildrer altså to ulike parter av denne solskinnshistorien, hvor den ene parten, ”vi” hadde mulighet til å hjelpe den andre parten. I en slik fremstilling ligger det under et skjevt maktforhold, hvor Norge er det handlende subjekt som hjalp det passive objektet. Norge settes dermed i en særstilling, og skapte et bilde av nordmenn som de gode, som hjalp de vanskelig stilte tyskerne.

Fremstillingene av hjelpearbeidet i avisene økte trolig sympatien overfor barna, og kan ha skapte et mer ønske om å hjelpe. De samme fremstillingene av hjelpearbeidet var også et uttrykk for viljen til å hjelpe, samtidig som de var med på å styrke denne viljen. Likevel fantes det noen som var misfornøyd med arbeidet. Deres motforestillinger var hovedsakelig forankret i skuffelsen over tyskere, samt over ”wienerbarnas” deltagelse i andre verdenskrig. Utenom dette var det lite skepsis til arbeidet, og ut fra antall barn som ankom Norge og beskrivelsene i avisene kan det virke som om hjelpearbeidet var ønsket av folk flest.

Kapittel 6. Oppsummering og konklusjon.

Nordmenn hadde et anspent forhold til Tyskland de første etterkrigsårene. Noen hadde motforestillinger mot å hjelpe den tidligere okkupasjonsmakten, ettersom det ble hevdet at nøden i Tyskland var selvforskyldt. Nazismen ble forklart på ulike måter, enkelte mente nazismen var biologisk og lå forankret i tyskernes blod. Denne tankegangen var en av grunnen til at barn av norske mødre og tyske soldater var lite ønsket i Norge i etterkrigstiden. Deres mødre fikk også kjenne på hatet fra befolkningen, på grunn av deres ”svik” under andre verdenskrig. En annen måte var å se på nazismen som et sosialt og økonomisk problem. Ut fra dette synet var eneste muligheten å få Tyskland på rett spor igjen var å hjelpe Tyskland til å bli en selvstendig stat, og hindre at sult og opptøyer tok overhånd. En slik forklaring gjorde at flere land satt i gang hjelpearbeid i Tyskland. Norges humanitære arbeid i Tyskland kom senere i gang enn i både Danmark og Sverige.

Personer som hadde vært i kontakt med antinazister og som hadde opplevd et ”annet Tyskland” hadde et mer forsonende syn på tyskerne. Deres historier, samt avisenes reportasjer om sultende barn var med å vekke medfølelsen i nordmennene. Frykten for kommunismen i øst tiltok i både Norge og resten av Vesten. I tillegg var frykten for at tyskernes ”førerbehov” skulle føre dem inn i kommunismen, og vende dem mot vestmaktene. Trolig var alt dette med på å forbedre nordmenns syn på tyskere.

Med Berlinblokaden toppet øst-vest konflikten seg, og det ble skapt et bilde av berlinere som allierte seg med vestmakten mot kommunismen i øst. Sulutvedt hevder i sin masteroppgave at dette fokuset trolig dempet de tyskfiendtlige holdningene, og skapte et mer nyansert bilde av tyskerne. Bildet gjorde at nordmenn ble mer åpne for å hjelpe tyskere, og da spesielt flyktningbarna fra østsonen. Det var i hovedsak flyktningbarna fra Øst-Berlin, som bodde i vestsonen, som reiste til Norge på rekreasjonsopphold. Norske medier beskrev i etterkrigstiden vanskelige leveforhold og manipulering av den øst-berlinske befolkning.

I 1948 ble Tyskland fullt innlemmet i Norges hjelpearbeid. To år tidligere så organisasjonen Europahjelpen dagens lys. Paraplyorganisasjonen ble etablert som et samarbeid mellom Norges Røde Kors og Norsk Folkehjelp. Hovedfokuset lå på å samle inn matvarer fra privatfamilier og kjøpmenn, som skulle sendes til vanskeligstilte land i Europa. I 1947 arrangerte organisasjonen sin første pengeinnsamling, og i desember samme år var nesten 14 millioner samlet inn. Innsamlingene fortsatte og organisasjonen utviklet en god grunnkapital.

Samtidig ytret privatpersoner et ønske om å kunne hjelpe mer, de ville se at deres bidrag faktisk virket. Det ble etterhvert ytret ønske om å hente barn til Norge, slik som etter første verdenskrig. I Stortingsmelding nr. 4 fra 1948 ble det etterlyst organisasjoner som ville hente utenlandske barn til Norge. I desember 1947 løyvet Europahjelpen ½ million kroner til barnetransporter året etter. Norges Røde Kors sendte forespørsel til Røde-kors foreningene i Jugoslavia, Østerrike, Romania og Ungarn, om hvorvidt disse hadde interesse av å sende barn til Norge på rekreasjonsopphold. For å få mer kunnskap om rekreasjonsoppholdene reiste Europahjelpens utsendte Erling Thorolvsson til Sverige. Han konkluderte med at arbeidet var for dyrt og tidkrevende, at det derfor ikke var noe å satse på. Han mente at Europahjelpen heller skulle fortsette å hjelpe barna der de var. Ut fra dette kan det virke som Europahjelpen ikke var interessert i å selv overføre barn til Norge. Organisasjonen bidro likevel indirekte med å være en av de økonomiske bidragsyter til arbeidet. Med Europahjelpen i ryggen, samt egne innsamlede midler og økonomisk støtte fra Berlin, kunne de frivillige organisasjoner hente barn til Norge.

Redd Barna tok imot de første barna fra Vest-Tyskland som skulle bo hjemme hos norske pleieforeldre i 1948. Formålet med oppholdet var at barna skulle komme seg fysisk og psykisk. Organisasjonene var avhengige av pleieforeldre som ønsket å gi barna et hjem i noen måneder. Det ble søkt etter pleieforeldre gjennom flere norske aviser. Interesserte par ble først vurdert og eventuelt godkjent av en lege og organisasjonene før de fikk ta imot et barn. Pleieforeldrene tjente ikke noe på å ha de tyske barna, men barna var forsikret under oppholdet i tilfelle de ble syke og måtte til lege.

Norges Røde Kors hentet de første tyske barn til Norge i 1952. I likhet med Redd Barna skulle barna til Norge for å komme seg psykisk og fysisk. Den kristne organisasjonen KFUK-KFUM var også aktiv med i arbeidet. KFUM hentet den første gruppen tyske gutter som skulle på leir i 1949. Organisasjonen fokuserte ikke bare på rekreasjon. På denne leiren skulle guttene også få en kristen og demokratisk oppdragelse. Det er usikkert hvor mange slike grupper KFUM sendte til Norge. KFUK startet i 1950 å hente tyske jenter til Norge i samarbeid med Kirkens Nødhjelp. I motsetning til KFUM fikk disse barna bo hjemme hos privatfamilier. I 1953 ble det innad i KFUK-KFUM dannet en ny gruppe, Ungdomsaksjonen. De fortsatte å hente barn til Norge, de første årene for leiropphold, men senere for opphold hos pleieforeldre. Ut fra mine undersøkelser var det i hovedsak tanken om rekreasjon for de tyske barna som var drivkraften bak arbeidet. Men enkelte organisasjoner ønsket også å formidle et kristent og demokratisk verdisyn til barna.

Hovedsakelig ble barna plassert i Sør-Norge, siden det var for dyrt å sende barna helt nord. Likevel besluttet KFUK-KFUM å sende Berlin-barn til Nord-Norge i begynnelsen av 60-tallet. Mine undersøkelser tyder på at det ikke var vanskelig å rekruttere pleieforeldre, selv om dokumenter i Riksarkivet hevder noe annet. Det

hendte også at det var flere som ønsket å være pleieforeldre enn det var barn. Undersøkelsene viser også at ikke var særlig politisk- eller sosialt skille på hvilke familier som tok imot barn.

I 1953 skiftet Europahjelpen navn til Det Norske Flyktningråd, og organisasjonen ble både privat og offentlig forankret. I Flyktningrådet satt representanter fra alle større organisasjoner og foreninger i Norge. Organisasjonen fortsatte å støtte de tilsluttede organisasjonene økonomisk.

Kildegrunlaget er for usikkert til å kunne fastsette hvor mange barn som kom til Norge. Trolig kom over 10 000 barn bare gjennom KFUK-KFUM. Arkivene til Norges Røde Kors tyder på at organisasjonene hentet rundt 1197 barn til Norge mellom 1953-1961. De samme arkivene viser at det kom flest førstegangsbesøkende i 1953. Dette er naturlig ettersom hjelpearbeidet var nokså nytt. De fleste barna som kom i regi av Norges Røde Kors var rundt 10 år gamle, men barnas alder kunne variere. De yngste var ca. 4 år gamle. Reportasjer i avisene tyder på at pleieforeldrene oftest ønsket å ta imot jenter. Blant barna som kom gjennom Norges Røde Kors i tidsrommet 1953-1961, var det 354 flere jenter enn gutter.

Redd Barna og Norges Røde Kors sluttet å sende barn til Norge i begynnelsen av 60-tallet.

Ungdomsaksjonen fortsatte og gikk i en ny retning. I løpet av 1961 økte antall vest-berlinske barn som trengte rekreasjon. Leveforholdene i Vest-Berlin ble trangere og vanskeligere etter at Berlinmuren ble satt opp. Flere vest-berlinske barn fikk derfor muligheten til å reise til Norge. Utvidelsen avløste ikke flyktningbarnas reise, de vest-berlinske barna kom bare i tillegg.

”Mulattbarna” som bodde i Tyskland ble også sendt til Norge på rekreasjonsopphold. Diskrimineringen av ”krigsbarna” er et mørkt kapittel i norsk etterkrigshistorie. Diskrimineringen kan sammenliknes med behandlingen av ”mulattbarna” i Tyskland. I følge avisene var deres opphold i Norge svært nødvendig. Det hevdes at barna ble diskriminert på grunn av hudfargen, og fordi de var barn av ”fienden”. Mulattbarna var Tysklands ”krigsbarn”. Leserinnlegg og reportasjer i avisene fremstiller ”mulattbarna” slik at det syntes å være mer synd på dem enn på de andre tyske barna. Selv om det norske samfunnet ikke ville vite av ”sine egne” ”krigsbarn”, tok de gjerne imot ”krigsbarn” fra Tyskland. Sviket fra ”tyskerjentene” var nok verre for den norske befolkningen, enn at tyske kvinner hadde fått barn med svarte amerikanske soldater. Et interessant videre arbeid kunne vært å undersøkt hvordan disse barna ble behandlet i Tyskland.

I 1972 satte Ungdomsaksjonen strek for arbeidet med barnetransportene, ettersom deres fokus ble rettet mot Afrika og Asia. Likevel fortsatte pleieforeldre å hente ”sine” tyske barn til Norge etter 1972, men da på eget initiativ.

Tyskland satte stor pris på Norges innsats ovenfor de tyske barna. Willy Brandt og konen Rut uttrykte ved flere anledninger hvor viktig arbeidet var. I likhet med Ungdomsaksjonen hevdet Brandt at arbeidet bidro til forsoning. For å vise sin takknemlighet ble det arrangert turer til Berlin for norske pleieforeldre. Mauss skriver i boken *Gaven* at dersom noen gir en gave uten å få noe tilbake, skapes det et skjevt maktforhold. Man kan si at Tyskland var underlagt Norge siden gjenytelsen ikke fant sted med det samme. Berlin og Brandt sine gaver normaliserte trolig dette maktforholdet.

Norske aviser gir et inntrykk av hvordan hjelpearbeidet ble sett på her i landet. Jeg har undersøkt *Aftenposten*, *Dagbladet*, *Verdens Gang*, *Adresseavisen* og *Stavanger Aftenblad*, i perioden 1948-1965. Etter undersøkelsen satt jeg igjen med to bilder av hjelpearbeidet, ”det stakkarslige barnet” og ”den barmhjertige samaritan”. Disse to bildene var skapt av narrativene i teksten. Avisenes dekning av hjelpearbeidet ble ofte fremstilt kronologisk. Først møtte vi noen tynne, usikre og bleke barn på togstasjonen. Når de reiste tilbake til Tyskland var barna derimot sunne og friske, men triste for de måtte reise hjem. Fortellingene dannet et stereotypisk bilde av barna. Nemlig stakkarslige barn som hadde behov for rekreasjons og omsorg. Omsorgen fikk de av nordmennene. ”Vi” tok i mot barna, og gav dem alt det de trengte i noen måneder. Når barna reiste hjem, var de forvandlet til det bedre. Slike ”sannheter” skaper også et stereotypisk bilde av pleieforeldrene, som de gode hjelperne. Narrativene i avisene formet trolig forventningene til barna, og kan dermed ha påvirket diskursen i det første møtet. Ut fra narrativene i reportasjene og bildene som var knyttet til avisreportasjene dannes det et klart bilde av nordmenn som det handlede subjekt som hjalp de passive objektene.

Avisenes fremstilling av barna gir et todelt bilde. Å lese om hjelpetrengende barn økte trolig sympatien, og kan ha bidratt til at flere ønsket å hjelpe. Avisenes fremstilling av barnas bedring kan i tillegg ha påvirket selvfølelsen om at ”vi” var de gode som hjelper ”dem”.

På grunn av holdningene til tyskere, behandlingen av ”tyskerjenter” og ”krigsbarn” hadde jeg i utgangspunktet forventet at Berlin-barna fikk en lunken mottagelse i Norge. Undersøkelsene mine viser at derimot opinionen var overveiende positive til rekreasjonsoppholdene. Dersom man ser dette sammen med avisenes beskrivelser om at det ikke var vanskelig å skaffe pleieforeldre, skape et bilde av en opinion som var villig til å hjelpe. Og som hadde lagt de bitre følelsene bak seg.

6.1. Videre arbeid og relevans i dag

Arbeidet med emnet har vist at det er lite kunnskap på området, derfor må temaet bearbejdes videre. I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på barna fra Tyskland, men det var også andre nasjoner som sendte barn

til Norge. Det ville vært interessant å kartlegge dette arbeidet samlet. Avisartiklene om de tyske barna, skapet et bilde av at Norge som en hjelpende nasjon. Men faktisk sendte Norge i krigsårene også barn, hovedsakelig barn fra Finnmark, på rekreasjonsopphold i Sverige og Danmark. Transportene til Sverige og Danmark er lite kartlagt, og gir dermed rom for mer forskning på det temaet.

Jeg brukte arkiver fra Riksarkivet og aviser som kilder til å kartlegge hvordan hjelpearbeidet ble organisert og fremstilt i avisene. Å intervju gjenlevende kan gi en annen form for kunnskap. En utfordring er at kildematerialet i Riksarkivet er klausulert var det ikke mulig å kontakte personer som var registrert i arkivene. Dersom jeg skulle ha jobbet videre i den retningen, ville annonser i avisene være en måte å kontakte de tidligere pleiebarna.

I oppgaven har jeg vist hvordan nordmenn betraktet seg selv som de gode. Hjelpearbeidet bidro trolig til at nordmenn så på seg selv på denne måten. Terje Tvedt hevder at dette også er tilfelle i dagens samfunn. I følge Norad ble det i 2013 viet 32 807, 3 millioner i bistand fra Norge til verden.⁴⁶⁵ Dette gjør Norge til et av de ledende landene innenfor bistand. Det gjør det forståelig at mange nordmenn regner seg som de ”gode hjelperne” og ser på Norge som en humanitær nasjon. Som drøftet i oppgaven kan et slik hjelpearbeid skape et skjevt maktforhold og bidra til en fremstilling om ”oss” versus ”de andre”. Det kan være grunn til å reflektere over hvordan det omfattende bistandsarbeidet påvirker vårt forhold til mottakerlandet, deres syn på seg selv og vårt syn på oss selv som nordmenn.

6.2. Avsluttende kommentar

Margit som reiste til Norge i 1949 var bare ett av flere tusen barn som fikk denne muligheten. I reportasjen fra 2006 går det frem at Margit da ikke led noen nød. Arrene fra en dramatisk krigsslutt og den påfølgende fattigdommen fantes. Men aller mest samlet hun på de gode minnene, og vennene fra Norge.⁴⁶⁶ Hennes minner fra sommeren i Norge har satt dype spor, og hun var evig takknemlig for hva den lille familien Jevnaker gjorde for henne.

Arbeidet med kildene og oppgaven har vært en spennende og engasjerende prosess. Siden hjelpearbeidet handlet om barn har det til tider vært trist å lese om de ulike skjebnene. I begynnelsen trodde jeg at barn som trengte rekreasjon hovedsakelig var en direkte følge av den siste verdenskrigs ødeleggelser. I starten var også dette tilfelle. Etter delingen av Tyskland, og DDR`s overtakelse økte flyktningstrømmene fra øst til vest. Hjelpearbeidet gikk da fra å hjelp dem som levde i andre verdenskrig sine ruiner, til å hjelpe barn som opplevde Den Kalde Krigen på nært hold.

⁴⁶⁵ Norad, <http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall>.

⁴⁶⁶ Aftenposten, 24.12.2006.

Et slikt hjelpearbeid har ikke blitt praktisert i ettertiden, grunner til dette kan være flere. Bistandsarbeidet fra Norge er i dag hovedsakelig rettet mot land utenfor Europa, og det ville vært for langt å sende et barn fra for eksempel Brasil til Norge kun for noen måneder. En annen grunn er at hvordan man så på barna på 50- og 60-tallet var noe annerledes enn hvordan barn blir betraktet i dag. Å sende barn flere hundre kilometer bort fra sitt eget hjemland var på 1950 og 60-tallet ikke uansvarlig. I dagens samfunn har barn en helt annen posisjon og ”verdi”. En slik humanitæraksjon ville derfor ha virket ansvarsløst og ugjennomførbar.

I denne masteroppgaven har jeg prøvd å kaste lys over det ellers så lite omtalte hjelpearbeidet. Oppgaven er et supplement til det som er skrevet om norsk hjelpearbeid i etterkrigstiden. Undersøkelsen viser at selv om mange norske familier hadde lite i etterkrigstiden var de villig til å hjelpe dem som trengte det, uansett hvor de kom fra. Denne formen for hjelpearbeid var unik. Ut fra mitt kildemateriale er det vanskelig å fastslå hva arbeidet bidro med. Fra Ungdomsaksjonen og Willy Brandt sin side var arbeidet ment som forsoning. Kanskje var dette tilfelle, og det kan tekstes at innslaget av tyske barn normaliserte bilde av den tidligere okkupasjonsmakten.

Litteratur- og kilde liste

Trykte kilder

- Aarnes, H. (2009). *Tyskerjentene- Historiene vi aldri ble fortalt*. Norge: Gyldendal forlag AS
- Aase, T. H., Fossåskaret, E. (2007). *Skapte virkeligheter: kvalitativt orientert metode*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andresen, A., Rosland, S., Ryymin, T., Skålevåg, S.A.(2012). *Å gripe fortiden- innføring i historisk forståing og metode*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Borgersrud, L., (2004). *Staten og "krigsbarna". En historisk undersøkelse av statsmyndighetenes behandling av "krigsbarna" i de første etterkrigsårene*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørnsen, O. (1988). *Disse mine minste*. Oslo: Ansgar.
- Clausen, H.P., (1962). *Aviser som historisk kilde*. Århus: Institutt for presseforskning og samtidshistorie.
- Corell, S., (2010). *Krigens ettertid- okkupasjonshistorien i norske historiebøker*. Oslo: Spartacus forlag AS.
- Dahl, Ø., & Habert, K. (1988). *Møtet mellom kulturer, Tverrkulturell kommunikasjon*. Stavanger: Universitetsforlag.
- Eriksen, A. (1995). *Det var noe annet under krigen*. Oslo: Pax Forlag AS
- Eriksen, T.H., & Sajjad Arntsen, T. (1996). *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver i det flerkulturelle Norge*. (5.utgave). Oslo: Gyldendal AS
- Eriksen, T.H., & Arntsen Sørheim, T. (1998). *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal AS
- Eriksen, T.H., Naumann, I. (2011). *Fra slektsgård til oljeplattform: Norsk identitet og Europa*. . *Internasjonal politikk, årgang 69 (nr.3)*, S. 413-434.
- Gillespie, M. & Toynbee, J. (2006). *Analysing Media Texts*. Berkshire: Open University Press.
- Grennes, T. (2012). *Hvordan kan du vite om noe er sant? Veiviser i forsknings- og utredningsarbeid for studenter*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Hitching, T. R., Nilsen, A. B., & Veum, A. (RED). (2011). *Diskursanalyse i praksis: metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Hågvar, Y, B. (2007). *Å forstå avisa. Innføring i praktisk presseanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jacobsen, I.J. (2012). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. (2.utg). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

- Jørgensen, M.W., Phillips, L. (2005). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: universitetsforlag.
- Kjeldstadli, K., Bjorli, T., & Brenna, Å. (Red.).(2003). *Norsk innvandringshistorie*. Oslo: Pax.
- Korsvold, T.(2008). *Barn og barndom i velferdsstatens småbarnspolitik*. Oslo: universitetsforlaget.
- Linder, D. H. (1997). *Aase Lionæs – En politisk biografi*. Otta: AiT Enger AS.
- Lindner, J. (1988). *Den svenska Tysklands- hjälpen 1945-1954*. Umeå: Universitetsforlaget.
- Lorentzen, S. (2005). *Ja, vi elsker... - Skolebøkene som nasjonsbyggere i 1814-2000*. Oslo: AIT Otta AS
- Lundestad, G. (1970). *Norske holdninger overfor Vest-Tyskland 1947-1951*. (Hovedoppgaveoppgave). Universitetet i Oslo.
- Mauss, M. (1995). *Gaven: Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Oslo: Cappelen akademiske forlag.
- Moldrheim, S. (2000). *På jakt i stereotypejungelen- forestillinger om ikke-hvite sett gjennom norske ukeblad i 1952 og 1975*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Moldrheim, S.(2001). Fremstilling av ”de andre”: Stereotypier i kategorier. I.A. L,A, Ytrehus. (RED), *forestillinger om ”DEN ANDRE”*. (s.138-155). Kristiansund: Høyskoleforlaget.
- Naumann I.B. (2001). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Nustad, K., (2003). *Gavens makt- Norsk utviklingshjelpsom formynderskap*. Oslo: Pax Forlag
- Nyseter, T., Valen- Sendstad, A. (1986) *Forsoningens bru, Brücke der Versöhnung. Vest-Berlins flyktningbarn kommer til Norge, Flüchtlingskinder aus West-Berlin kommen nach Norwegen*. Otta: Engers Boktrykkeri AS.
- Olsen, K., (1998). *Krigens barn: De norske “krigsbarna” og deres mødre*. Oslo: Forum
- Pedersen, T. Andreas. (2006) *“tyskerjenter” i Norge: reaksjoner og klippeaksjoner 1940-46*. (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.
- Ringdal, K., (2001). *Enhet og mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjelmeland, H. (2003). *Aviser som historisk kilde*. I.A. Roalsø, E.B.(Red.). *Å skrive i motvind*. (s.114-130). Oslo: Norsk Pressehistorisk forening.
- Roll-Hansen, H. & Østbye, E, H.,(1996). *Hjelp og beskyttelse: Flyktningrådet 1946-1996*. Oslo: Leseselskapet.
- Said, E.(1978). *Orientalismen – Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oslo: Cappelen.

- Sane, H., Z. (1997). *Børnenes århundrede*. Danmark: npc tryk a/s.
- Sulutvedt, K.A. (2009). *Norske forestillinger om Tyskland og tyskere fra 1945-1949*. (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.
- Tvedt, T. (1990). *Bilder av "DE ANDRE" – om utviklingslandene i bistandsepoken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tvedt, T. (1996). *Oppfatning av "DEN ANDRE" i et historisk og komparativt perspektiv*. Bergen.
- Tvedt, T. (2003). *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt – den norske modellen*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.
- Voksø, P., & Kullerud, E.(1980). *I trekantens tegn: Norges kristelige ungdomsforbund gjennom hundre år*. Oslo: Triangelforlaget.
- Ytrehus, L.A.(2001). *Forestillinger om "Den andre"*. Kristiansund: Høyskoleforlaget.
- Øystå, Ø., (1966). *Norsk flyktninghjelp gjennom 20 år*. Oslo: Sekkelsten og sønn
- Årsberetning fra Norges Røde Kors. Kopier som ble sendt organisasjonskonsulent Tove Gundersen sendte til meg 20.06.13. Kopi av årsberetninger fra 1954, 1957 og 1960.

Internetsider

- Arkivverket, Riksarkivet. *Sentralpasskontoret*. Hentet fra <http://www.arkivportalen.no/side/aktor/detaljer?aktorId=no-a1450-01000002728392>
- Berlinmuren. (ukjent årstall). I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra <http://snl.no/Berlinmuren>
- Europahjelpen. (ukjent årstall).I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra <http://snl.no/Europahjelpen>
- Gammeline, S. (ukjent årstall). Die kinder der besieghen zu gast im norden kinderverschickungen nach Schweden und Norwegien 1946 Bis 1994. Hentet fra <http://www.for-n.de/themen/kinder.html>
- Norsk bistand i tall. (ukjent årstall). Hentet fra [Norad, http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall](http://www.norad.no/no/om-bistand/norsk-bistand-i-tall).
- Horne, T., (2000). *Flyktningrådet – hjelp og beskyttelse til mennesker på flukt*. Hentet fra http://www.flyktninghjelpen.no/arch/_img/9114746.pdf
- KFUK-KFUM. (ukjent årstall). *Historie*. Hentet fra <http://kfuk-kfum.no/om-oss/organisasjon/historie>
- Norge under andre verdenskrig. (ukjent årstall). I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra http://snl.no/Norge_under_andre_verdenskrig

- Larsen, Leif. (2007). *Historien om Redd Barna. Medlemsorganisasjonen 1946-2006*. Hentet fra <http://www.eyemag.se/core/main.php?&SITEID=3a370&PROJECTNR=1862&PHPS ESSID=be203130f28623a0e9314d720275dc38>,
- Lise Lindbæk, (ukjent årstall). I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra http://nbl.snl.no/Lise_Lindbæk
- Nasjonalbiblioteket. (ukjent årstall). *Digitale aviser*. Hentet fra <http://www.nb.no/avis/>
- Norges Røde Kors. (ukjent årstall). I *Store Norske Leksikon*. Hente fra http://snl.no/Norges_Røde_Kors
- Norsk Folkehjelp. (2012). *Milepæler fra Norsk Folkehjelps 70-årige historie*. Hentet fra <http://folkehjelp.no/Om-oss/Historie/Milepæler-fra-Norsk-Folkehjelps-70-aarige-historie>
- Potsdamkonferansen, (ukjent årstall). I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra <http://snl.no/Potsdamkonferansen>
- Redd Barna. (ukjent årstall). *Historikk*. Hentet fra <http://www.reddbarna.no/om-oss/organisasjonen/historikk>
- Refsdal, E. (ukjent årstall). *Ga jødiske barn ett nytt liv*. Hentet fra <http://www.refsdal.no/brumm/artikler/oftedalallers/>.
- Regjeringen. (ukjent årstall). *I velferdsstatens venterom*. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2011/nou-2011-10/7.html?id=645265>.
- Retriever, Atekst – Skandinavias største digitale nyhetsarkiv. Hentet fra <http://www.retriever-info.com/no/category/news-archive/>
- Tysklands befolkning. (ukjent årstall). I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra http://snl.no/Tysklands_befolkning
- Tysklands historie. (ukjent årstall). I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra http://snl.no/Tysklands_historie
- ukjent forfatter. (24.12.2006). Forsoningsbarna. *Aftenposten*. Hentet fra http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1580650.ece#.Uyq_Pv3VtyQ
- Ukjent forfatter. (27.12.2006). Leter etter berlinerbarn. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Leter-etter-berlinerbarn-6442320.html#.U0fdff06FyQ>
- Ukjent forfatter. (ukjent årstall): *Volksdeutsche*. Hentet fra <http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Volksdeutsche.html>
- Wienerbarna, NRK-skole. Radioopptaket ble førstegang sendt 15.apil 1937. Hentet fra <http://www.nrk.no/skole/programdetalj?topic=nrk:program/wienerbarna>

Wikipedia. (ukjent dato). *International Refugee Organization*. Hentet fra http://en.wikipedia.org/wiki/International_Refugee_Organisation

Kilder

Aviser

Aftenposten

07.01.1949
03.10.1949
24.08.1949
27.07.1950
18.09.1952
29.07.1953
08.07.1954
03.09.1954
06.09.1954
29.11.1954
08.09.1955
13.13.1953
29.07.1958
23.09.1960.
ukjent dato, 1961
09.06.1962
27.10.1962
19.01.1963
12.12.1963
13.12.1963
21.06.1966
13.12.1957
02.07.1968
19.07.1968
07.07.1972

Stavanger Aftenblad

06.06.1950
24.10.1950
04.09.1953
13.07.1952
08.10.1952
05.02.1957
15.03.1958
05.12.1958
29.09.1958
19.01.1959
04.03.1959
14.08.1959
14.09.1959
01.04.1960
22.08.1960
24.01.1961

15.12.1961
28.04.1962
23.06.1962.
13.07.1962
14.07.1962
29.06.1971

Andre aviser:
Arbeiderbladet, 06.06.1950.
Vårt land, 16.11.1962.

Adresseavisen

24.10.1949
22.11.1949
24.10.1950
10.03.1951
31.03.1951
21.01.1952
21.06.1952
11.08.1952
17.09.1952
29.05.1955
18.03.1958
14.08.1958
23.10.1961
24.11.1961

Dagbladet

21.05.1948
ukjent dato, 1950
06.06.1950
09.03.1950
18.06.1950
21.06.1950
24.06.1950
17.03.1956

Verdens Gang

07.04.1948
07.06.1948
04.06.1948
14.09.1948
28.09.1948
01.01.1950
06.09.1950
19.05.1950
30.09.1950
11.12.1950
08.05.1951
22.05.1951
06.06.1951
07.01.1952

22.01.1952
16.02.1952
08.04.1952
09.04.1952
24.04.1952
28.05.1952
19.06.1952
19.08.1952
27.08.1952
27.09.1952
11.10.1952
07.11.1952
14.04.1953
06.05.1953
05.06.1953
11.06.1953
15.12.1954
23.05.1955
29.03.1955
29.04.1955
30.05.1956
16.01.1957
16.02.1957
21.05.1957
13.08.1957
17.09.1957
07.01.1958
27.05.1958
27.06.1958
25.03.1960
22.11.1960
03.03.1961
27.10.1962
06.07.1963
25.04.1970
29.04.1970

Stortingsmeldinger

- Sosialdepartementet. Stortingsmelding nr. 4. 1948, *Norges hjelp til den nødlidende befolkningen i Europa.*
- Sosialdepartementet, Stortingsmelding nr.11. 1952. *Norges hjelp til flyktninger.* Sosialdepartementet,
- Stortingsproposisjon nr. 38. 1953. *Om statstilskott til flyktningiltak og om disponering av Konnerudkollen flyktningeheim*

Riksarkivet

Norges Røde Kors

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fce/L0192/0001. Barnereiser til og fra Norge.

Riksarkivet, Norges Røde kors RA/PA-0250/F/Fc/Fce/L0190/L0001. Fadderbarn.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/ PA-0250/F/Fc/Fce/L0196/0003- Fadderskap tyske barn.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/Pa-0250/F/Fb/Fbc/L0126/0010. Redd Barna

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fc/Fce/L0195/0019. Barn fra Tyskland til Norge.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/ L0414. Registreringskort over norske faddere for tyske, franske og polske barn etter andre verdenskrig, 1947-1950.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fga/L0346. Barnekolonier.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0415. Flyktningbarna som reiste til Norge 1951-1960. A-J.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, Ra/PA-0250/F/Fg/Fgb/ L0416. Flyktningbarna som reiste til Norge 1951-1960. K-QR.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, Ra/Pa-0250/F/Fg/Fgb/L0417. Flyktningbarn som kom til Norge 1951.1960. S-Ø.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0418. Registreringskort over norske fadder for vanskeligstilte barn i Europa etter 2 verdenskrig. A-P.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgb/L0419. Registeringskort over norske fadder for vanskeligstilte barn i Europa etter andre verdenskrig. Q-Å.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fgc/L0420. Barnetransporter

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fc/Fce/L0193/0004. Barn fra Tyskland til Norge.

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fga/L0345. Hjelp til utlandet, (ikke Europahjelpen).

Riksarkivet, Norges Røde Kors, RA/PA-0250/F/Fg/Fga/L0375. Norges Røde Kors.

Det norske flyktningråd

Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0001. - Europahjelpen

Riksarkivet, Det Norske Flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0002. - Europahjelpen

Riksarkivet, Det norske flyktningråd, RA/PA-1254/Y/L0003. – Europahjelpen

Utenriksdepartementet

Riksarkivet, Utenriksdepartementet, RA/S-2259/Dyh/L12317. – uten navn.

Sosialdepartementet

Riksarkivet, Sosialdepartementet, RA/S-1274/ Da 466/L0001. Tyske fosterbarn, generelt.

Riksarkivet, Sosialdepartementet, RA/S-1274/D/Da/L0456. Sakarkiv og tillegg til sakarkiv.

Sosialkontor A.

Riksarkivet, Sosialdepartementet, PA/S-1274/D/Da/L0456/0001. Adopsjon tyske barn.

Redd barna

Riksarkivet, Redd Barna, PA/RA-1481/A/L0001. Redd Barna